

ŚCIEŻKI EDUKACYJNE
OPRACOWANE METODĄ PROJEKTÓW
DLA KLAS I – VI SZKOŁY PODSTAWOWEJ

Przewodnik metodyczny

pod redakcją
Marzeny Kędry

Recenzenci:

dr Aldona Kopik

dr Gabriela Kryk

Autorzy: Elżbieta Bury, Marzena Kędra, Beata Kulbaka, Bogusława Malinowska-Rutkowska, Alicja Niedbalska, Kazimiera Piwko, Agnieszka Skrzydelska, Anna Tarka, Anna Włodarczyk, Tomasz Wójtowicz, Małgorzata Żuk.

Spis treści

Wprowadzenie	3
Rozdział I. Metoda projektów szansą na rozwój uczniów i nauczycieli	6
1. Dlaczego ścieżki edukacyjne opracowane zostały metodą projektu?	6
2. Skarb edukacji	7
3. Rozwijanie kompetencji kluczowych	8
4. Kompetencje kluczowe a nowa podstawa programowa	11
5. Konstrukttywizm jako perspektywa nabywania kompetencji przez uczniów	14
6. O metodzie projektów	17
7. Etapy pracy nad projektem	23
8. Współpraca z rodzicami	36
Rozdział 2. O potencjale i możliwościach uczniów	38
1. Praca z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w ramach realizacji ścieżek edukacyjnych	39
2. Praca z uczniem zdolnym	42
3. Zalety pracy metodą projektów	43
4. O czym należy pamiętać, realizując z uczniami projekty edukacyjne	47
Rozdział 3. Z praktyki pedagogicznej – „Drobiazg, który jest wszystkim”	52
1. Szkołę można porównać do „placu budowy”	52
2. Jeden dzień z życia dziecka w szkolnej rzeczywistości	54
3. Edukacja skuteczna, przyjazna i nowoczesna	59
4. Przykłady zrealizowanych projektów edukacyjnych	63
5. Jaka szkoła?	80
Rozdział 4. Charakterystyka zestawów ścieżek edukacyjnych	81
1. Struktura przewodnika metodycznego dla nauczyciela	81
2. Uwagi o realizacji	81
3. Płyta CD	86
Bibliografia	87
Informacje o autorach programu	90

Wprowadzenie

Marzena Kędra

Jednym z zaplanowanych działań – w realizowanym przez Regionalne Centrum Rozwoju Edukacji w Opolu projekcie pod nazwą „*Fascynujący świat nauki i technologii*” – jest opracowanie ścieżek edukacyjnych realizowanych metodą projektów do pracy z uczniami szkół podstawowych umożliwiających rozwijanie zainteresowań w zakresie przedmiotów humanistycznych oraz matematyczno-przyrodniczych podczas zajęć pozalekcyjnych, dotyczących czasu wolnego uczniów. Czas ten jest nieodłącznym składnikiem życia każdego człowieka. Sposób jego spędzania przez uczniów w dużej mierze rzutuje na ich osiągnięcia, na pojawiające się powodzenia i niepowodzenia szkolne, na realizację aspiracji edukacyjnych i życiowych. *Zatem szkoły, chcąc zyskać miano „kształcących na miarę wieku”, powinny edukacji zorientowanej na czas wolny nadać odpowiednią rangę, uczynić ją atrakcyjną dla wychowanków*¹.

Jesteśmy przekonani, że dziś nikogo nie trzeba przekonywać do pracy metodą projektu. Wielu nauczycieli już tak pracuje, podkreślając, że dzięki temu mają możliwość osiągania założonych celów ogólnych nie mieszczących się w ramach czasowych zwykłych lekcji.

Przewodnik metodyczny, który oddajemy do Państwa rąk, składa się z dwóch komplementarnych względem siebie części.

Pierwsza, autorstwa Marzeny Kędry zawiera wiedzę na temat samej metody projektów. Autorka zamieściła informacje o genezie metody projektów, zwróciła uwagę na zmianę roli nauczycieli prowadzących projekty edukacyjne, podkreślając przy tym dążenie do wspierania samodzielności i innowacyjności uczniów. Sporo miejsca poświęcono pracy zespołowej jako sposobowi rozwiązywania problemów. W części drugiej przedstawiono 24 scenariusze po 4 dla każdej klasy szkoły podstawowej.

Adresatami *Przewodnika metodycznego* są zarówno nauczyciele, którzy będą realizować projekty edukacyjne, jak i wszyscy zainteresowani tą metodą. Nauczycielom, którzy wykorzystują już w praktyce metodę projektów, pozwoli on udoskonalić i usystematyzować podejmowane działania, początkującym – pokaże, jak stawiać pierwsze kroki. Proponujemy koncepcję pracy wykraczającą poza granice klasy szkolnej. Staraliśmy się tak dobrać metody pracy, aby każdy z Państwa znalazł dla siebie jakieś pole do

¹ G. Kryk, 2011, *Wspieranie rozwoju młodszych uczniów poprzez zajęcia szkolne i pozaszkolne*, [w] I. Adamek, Z. Zbróg (red.), *Dziecko – uczeń a wczesna edukacja*, Wydawnictwo LIBRON, Kraków, s. 253, 254

działania. Niczego nie narzucamy, ale wyraźnie wskazujemy, że metoda projektu musi prowadzić do większej samodzielności uczniów, uczyć ich planowania, a w projektach badawczych stawiania hipotez i umiejętności ich sprawdzania.

Autorom bardzo zależy, by korzystając z *Przewodnika metodycznego* ich adresaci mieli na uwadze, że to tylko propozycje zmierzania się przez szkoły z realizacją projektu edukacyjnego, dlatego też wskazują rozwiązania alternatywne. Celem ma być wyzwolenie uczniowskiej kreatywności i osiągnięcie satysfakcji z zespołowo wykonanej pracy, a nie tworzenie i sztywne trzymanie się procedur, regulaminów i wzorów dokumentacji.

Realizacja ścieżek edukacyjnych przyczyni się do sukcesu uczniów i uczyni je bardziej skutecznymi.

Przygotowany zbiór dostosowany jest do obowiązującej podstawy programowej i pomoże Państwu pracować z dziećmi nad kształtowaniem wymaganych kompetencji. Nowa podstawa programowa stawia przed szkołą zadanie rozwijania umiejętności i postaw, warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie. Wyrażają to zarówno zapisy dotyczące głównych celów edukacyjnych, jak i wymagań ogólnych oraz szczegółowych związanych z poszczególnymi przedmiotami.

„Każdy z przygotowanych scenariuszy to pewien projekt, propozycja do własnej interpretacji nauczyciela. Każde zajęcia z dziećmi są inne, niepowtarzalne nawet jeśli osnową zajęć jest ten sam pomysł zapisany w scenariuszu. Obserwując swoich wychowanków i rozmawiając z nimi każdy nauczyciel inaczej odczyta i zrealizuje scenariusz. Nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej, po rozpoznaniu indywidualnych potrzeb swoich uczniów oraz możliwości szkoły, w której pracuje, na bazie scenariuszy stworzy osnowę niepowtarzalnych zajęć”². Scenariusz to źródło pomysłów, inspiracja do działania z uczniami w konkretnym środowisku, konkretnej szkole, klasie i zespole uczniowskim.

Praca metodą projektów wymagać będzie od Państwa większego wysiłku, ale dostarczy niezapomnianych przeżyć uczniom, nauczycielowi i może być wspaniałą przygodą. Podobnie jak do każdej lekcji, również do realizacji ścieżek musimy przygotować się merytorycznie, metodycznie i organizacyjnie. Jeśli dzięki temu nasza praca będzie skuteczniejsza, a co do tego nie mamy wątpliwości, to wierzymy, że włączycie się Państwo aktywnie w realizację ścieżek edukacyjnych, a Wasza kreatywność i pasja przyczyni się do sukcesów wychowanków odzwierciedlonych w ich codziennym szkolnym życiu.

² A. Kopik, 2008, *Zrozumieć jak człowiek się rozwija, Scenariusze zajęć w przedszkolu*, cz. II, Wydawnictwo Centrum Edukacyjne Bliżej Przedszkola, Kraków, s. 3.

Sukces możliwy będzie tylko wtedy, gdy z przekonaniem i zapalem zabierzemy się do pracy.

Zadowolenia i powodzenia życzą AUTORZY.

Rozdział 1. Metoda projektów szansą na rozwój uczniów i nauczycieli

Marzena Kędra

1. Dlaczego ścieżki edukacyjne opracowane zostały metodą projektu?

U podłoża metody projektów, jako koncepcji pedagogicznej leży filozofia pragmatyzmu i konstruktywizm poznawczy. Metoda projektów pozwala na samodzielne poszukiwanie różnych źródeł wiedzy i na tej podstawie budowanie zasobów wiedzy niezbędnych do rozwiązania danego problemu. Odpowiedzią jest również myśl A. Cashdana *„Dzieciom możemy pomóc w nauce, albo przez próby ich nauczania, albo przez wspomaganie ich wysiłków w trakcie procesu uczenia się. Powinniśmy zapewnić dziecku wolność pozwalającą mu na samodzielne odkrywanie i uczenie się”*.³

Dlaczego projekt edukacyjny?

Argumenty wynikające z analizy literatury:

- Polscy uczniowie osiągnęli dobre wyniki w zakresie umiejętności wyjaśniania zjawisk przyrodniczych w sposób naukowy.
- Rozpoznawanie zagadnień naukowych oraz interpretowanie i wykorzystywanie wyników i dowodów naukowych stanowiących element rozumowania naukowego – wyniki niższe od przeciętnych krajów OECD.
- Przyczyna – sposób nauczania poprzez przekazywanie dużej ilości wiedzy teoretycznej, nacisk na wiadomości szczegółowe kosztem zrozumienia ich w szerszym kontekście.
- Wniosek – nacisk na wiadomości szczegółowe kosztem zrozumienia ich w szerszym kontekście, wyuczenie odpowiedzi powoduje, że wiadomości szybko ulegają zapomnieniu i nie zostają wykorzystane podczas ćwiczeń praktycznych. Tymczasem „zaciekawienie i nauczanie zadawania pytań jest najprostszą drogą rozwoju[...] takie sposoby postępowania i rozumowania budują trwały fundament wiedzy.”⁴
- We współczesnym świecie, do zbioru niezbędnych umiejętności, w które młodego człowieka powinna wyposażać szkoła, należy zaliczyć:

³ Źródło nieznane.

⁴ Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów OECD PISA. Wyniki badania 2006 w Polsce. PISA, MEN.

- twórcze rozwiązywanie problemów,
- krytyczne myślenie,
- umiejętności przywódcze,
- umiejętność patrzenia z ogólnej perspektywy,
- pewność siebie, pozwalającą brać pełny udział w decydowaniu o przyszłości społeczeństwa,
- umiejętność planowania własnego życia w czasach ogromnych zmian.⁵

Rozwój każdej jednostki zależy od jakości procesu nauczania i uczenia się. „Wskazane jest, aby kształcić uczniów, potrafiących sprostać szybkim przemianom zarówno gospodarczym, jak i społecznym zachodzącym w otaczającej rzeczywistości. Dziś już wiadomo, że sukcesy odnoszą uczniowie nie tylko posiadający wiedzę, lecz także ci, którzy wiedzą, w jaki sposób ją zdobywać. Metoda projektów z jednej strony jest jedną z wielu metod aktywizujących, natomiast z drugiej strony jest jedyną, która przyczynia się do kształtowania megaumiejętności decydujących o przebiegu kariery szkolnej ucznia i jego funkcjonowaniu w przyszłości”⁶.

2. Skarb edukacji

W raporcie *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*⁷ wskazano cztery filary współczesnej edukacji, które również uzasadniają pracę metodą projektów.

Uczyć się, aby wiedzieć

Ten rodzaj uczenia się można traktować jednocześnie, jako środek i cel życia ludzkiego. Jako środek, ponieważ każda jednostka powinna uczyć się rozumieć otaczający ją świat, przynajmniej na tyle, aby żyć, rozwijać swoje zdolności i komunikować się. Jako cel, ponieważ jego istotą jest radość, jaką daje rozumienie, poznawanie i odkrywanie.

Uczyć się, aby działać

Uczyć się, aby wiedzieć i uczyć się, aby działać – czynności te są w znacznej mierze nierozdzielne. Druga jednak wiąże się bardziej z kwestią kształcenia zawodowego: jak

⁵ G. Dryden, J. Vos, 2003, *Rewolucja w uczeniu*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań, s. 455.

⁶ G. Kryk, 2007, *Rozwijanie kompetencji samokształceniowych metodą projektów w edukacji wczesnoszkolnej*, „Dyrektor Szkoły”, nr 7, s. 35.

⁷ *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb* – Raport Międzynarodowej Komisji do Spraw Edukacji napisany przez Jacques’a Delorsa, opublikowany w 1996 r. <http://www.unesco.org/delors/>; (odczyt: 2.08.2013).

nauczyć ucznia stosowania w praktyce nabytych wiadomości, lecz również, jak przystosować edukację do przyszłej pracy, skoro jej ewolucję nie sposób dokładnie przewidzieć?

Uczyć się, aby żyć wspólnie, uczyć się współżycia z innymi

To uczenie się jest bez wątpienia jednym z największych wyzwań współczesnej edukacji. Edukacja powinna zmierzać do wspólnego zaangażowania się w różnorodne projekty, jako skuteczna metoda unikania lub rozwiązywania konfliktów. Stworzyć dziecku właściwy obraz świata, każdy rodzaj edukacji rodzinnej, środowiskowej, szkolnej – powinien pomóc im w odkrywaniu samego siebie. Tylko wtedy dzieci będą mogły wczuć się w sytuację innych i zrozumieć ich reakcje. Rozwijanie tej postawy empatii w szkole zaowocuje prospołecznym zachowaniem przez całe życie.

Warto również dążyć do wspólnych celów. Gdy wspólnie podejmuje się motywujące niecodzienne projekty, spory a nawet konflikty między jednostkami wyciszają się i nieraz wygasają. Rodzi się nowy sposób identyfikacji związany z tymi projektami, które pozwalają przewyżczać indywidualną rutynę i waloryzują to, co jest wspólne, w stosunku do tego, co jest obce.

Uczyć się, aby być

Przygotowanie dzieci do zastanego społeczeństwa, stałe dostarczanie sił i drogowskazów intelektualnych, które pozwolą każdemu zrozumieć, otaczający świat i czuć się jego odpowiedzialnym i rzeczywistym uczestnikiem. Zadaniem edukacji jest wyposażenie wszystkich ludzi w wolność myśli, osądu, uczucia i wyobraźni, której potrzebują, aby rozwijać swoje talenty. W szybko zmieniającym się świecie różnorodność, autonomia i zmysł innowacyjny, nawet upodobanie do wyzwań są gwarancją kreatywności i innowacji. Trzeba, więc stworzyć wszelkie możliwe warunki odkrywania i doświadczania przeżyć estetycznych, artystycznych, sportowych, naukowych, kulturalnych i społecznych, które będą uzupełniać w tych dziedzinach atrakcyjną prezentację dorobku przeszłych i przyszłych pokoleń.

3. Rozwijanie kompetencji kluczowych

Rozwinięciem postulatów opisanych w raporcie „*Edukacja jest w niej ukryty skarb*” stały się Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej w sprawie

kluczowych kompetencji w procesie uczenia się przez całe życie z 2006 r.⁸, w których określono kompetencje kluczowych, a które powinny być rozwijane u uczących się.

W dokumencie określone zostały następujące kompetencje kluczowe:

- porozumiewanie się w języku ojczystym,
- porozumiewanie się w językach obcych,
- kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne,
- kompetencje informatyczne,
- umiejętność uczenia się,
- kompetencje społeczne i obywatelskie,
- inicjatywność i przedsiębiorczość,
- świadomość i ekspresja kulturalna.

Kompetencje kluczowe w procesie uczenia się przez całe życie to połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do sytuacji. Są one szczególnie niezbędne do samorealizacji i rozwoju osobistego, integracji społecznej, bycia aktywnym obywatelem i zatrudnienia.

Wszystkie kompetencje kluczowe określone w Zaleceniu Parlamentu Europejskiego i Rady zostały zdefiniowane i szczegółowo opisane w załączniku do tego dokumentu zatytułowanym *Kompetencje kluczowe w uczeniu się przez całe życie – europejskie ramy odniesienia*⁹.

- Porozumiewanie się w języku ojczystym, czyli zdolność wyrażania i interpretowania pojęć, myśli, uczuć, faktów i opinii w mowie i piśmie (rozumienie ze słuchu, mówienie, czytanie i pisanie) oraz językowej interakcji w odpowiedniej i kreatywnej formie w pełnym zakresie kontekstów społecznych i kulturowych.
- Porozumiewanie się w językach obcych, co obejmuje – oprócz głównych wymiarów umiejętności porozumiewania się w języku ojczystym – mediację i rozumienie różnic kulturowych. Stopień biegłości zależy od kilku czynników oraz możliwości rozumienia ze słuchu, mówienia, czytania i pisanie.
- Kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne. Kompetencje matematyczne obejmują umiejętność rozwijania i wykorzystywania myślenia matematycznego w celu rozwiązywania problemów wynikających z

⁸ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 394 t. 49, 30.12.2006 r.

⁹ Tamże.

codziennych sytuacji, z naciskiem na proces, działanie i wiedzę. Podstawowe kompetencje naukowo-techniczne dotyczą opanowania, wykorzystywania i stosowania wiedzy oraz metod objaśniających świat przyrody. Obejmują one rozumienie zmian powodowanych przez działalność ludzką oraz odpowiedzialność poszczególnych obywateli.

- Kompetencje informatyczne obejmują umiejętne i krytyczne wykorzystywanie technologii społeczeństwa informacyjnego (TSI), a tym samym podstawowych umiejętności w zakresie technologii informacyjnych i komunikacyjnych (TIK).
- Umiejętność uczenia się jest związana ze zdolnością konsekwentnego uczenia się, organizowania własnego procesu uczenia się, indywidualnie oraz w grupach, odpowiednio do własnych potrzeb, a także świadomością metod i możliwości.
- Poczucie inicjatywy i przedsiębiorczość to zdolność do wcielania pomysłów w czyn. Jest to kreatywność, innowacyjność i podejmowanie ryzyka, a także zdolność do planowania przedsięwzięć i prowadzenia ich dla osiągnięcia zamierzonych celów. Dana osoba ma świadomość kontekstu swojej pracy i jest zdolna do wykorzystywania pojawiających się szans. Jest to podstawa do nabywania bardziej konkretnych umiejętności i wiedzy potrzebnych tym, którzy podejmują przedsięwzięcia o charakterze społecznym lub handlowym, lub w nich uczestniczą. Powinno to obejmować świadomość wartości etycznych i promować dobre zarządzanie.
- Świadomość i ekspresja kulturalna, co obejmuje docenianie znaczenia twórczego wyrażania idei, doświadczeń i emocji za pośrednictwem szeregu środków wyrazu (muzyki, sztuk teatralnych, literatury i sztuk wizualnych).
- Kompetencje społeczne i obywatelskie to rozwój kompetencji osobowych, interpersonalnych obejmujące pełny zakres zachowań przygotowujących do skutecznego i konstruktywnego uczestnictwa w życiu społecznym.

Wszystkie te kluczowe kompetencje są wzajemnie zależne, a w każdym przypadku kładzie się nacisk na krytyczne myślenie, kreatywność, inicjatywę, rozwiązywanie problemów, ocenę ryzyka, podejmowanie decyzji i konstruktywne kierowanie emocjami.

4. Kompetencje kluczowe a nowa podstawa programowa

Kompetencje kluczowe wskazane przez Parlament Europejski i Radę znajdują swoje odzwierciedlenie w zapisach nowej podstawy programowej.

Zgodnie z zapisami podstawy programowej celem kształcenia ogólnego w szkole podstawowej jest¹⁰:

- przyswojenie przez uczniów określonego zasobu wiadomości na temat,
- faktów, zasad, teorii i praktyki, dotyczących przede wszystkim tematów i zjawisk bliskich doświadczeniom uczniów,
- zdobycie przez uczniów umiejętności wykorzystania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów,
- kształtowanie u uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie.¹¹

Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego w szkole podstawowej należą¹²:

- czytanie – rozumiane zarówno, jako prosta czynność, jako umiejętność rozumienia, wykorzystywania i przetwarzania tekstów w zakresie umożliwiającym zdobywanie wiedzy, rozwój emocjonalny, intelektualny i moralny oraz uczestnictwo w życiu społeczeństwa,
- myślenie matematyczne – umiejętność korzystania z podstawowych narzędzi matematyki w życiu codziennym oraz prowadzenia elementarnych rozumowań matematycznych,
- myślenie naukowe – umiejętność formułowania wniosków opartych na obserwacjach empirycznych dotyczących przyrody i społeczeństwa,
- umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych, zarówno w mowie, jak i w piśmie,
- umiejętność posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym także dla wyszukiwania i korzystania z informacji,
- umiejętność uczenia się, jako zaspakajania naturalnej ciekawości świata, odkrywania swoich zainteresowań i przygotowania do dalszej edukacji,
- umiejętność pracy zespołowej.

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. 2012, poz. 977). Załącznik nr 2. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych.

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

Wdrażanie do praktyki szkolnej metody projektów pozwala na kształtowanie powyższych umiejętności i osiąganie założonych w podstawie programowej celów kształcenia ogólnego. Odpowiada również na zalecenia, zarówno zawarte w Raporcie UNESCO, jak i Zaleceniach Parlamentu Europejskiego i Rady Europy. Wykonując projekty edukacyjne, uczniowie rozwijają następujące umiejętności¹³:

- komunikowanie się – uczniowie są zachęceni do komunikowania się pomiędzy sobą z nauczycielami i innymi osobami zarówno w formie pisemnej, jak i ustnej,
- negocjowanie – umiejętność rozwijana w kontaktach z innymi uczniami w zespole, nauczycielem, przedstawicielami życia gospodarczego i różnych instytucji,
- twórcze myślenie – przełamywanie barier i stereotypów, poszukiwanie oryginalnych rozwiązań,
- praca w zespole – uczniowie są zachęceni do budowania zespołów i podejmowania w nich różnych zadań,
- rozwiązywanie problemów – poszukiwanie rozwiązań problemów z wykorzystaniem różnych technik,
- korzystanie z informacji – wyszukiwanie informacji w różnorodnych źródłach, ich dobór, selekcja, wykorzystanie,
- podejmowanie decyzji – uczniowie są zachęceni do podejmowania samodzielnych bądź zespołowych decyzji, wprowadzania ich w życie, kontrolowania rezultatów oraz ponoszenia odpowiedzialności za własne działania,
- radzenie sobie w sytuacjach nowych i nietypowych – przenoszenie dotychczasowych doświadczeń, wiedzy i umiejętności do nowych zastosowań,
- prezentowanie własnej pracy i obrona swojego zdania – wykorzystanie różnych technik przygotowania i przeprowadzenie prezentacji oraz udział w dyskusji.

Podejście do procesu kształcenia nakierowane na rozwój kompetencji kluczowych, pozwala nauczycielowi¹⁴:

- wzmacniać uczniów w uczeniu się i rozumieniu, „co?” „jak?” i „dlaczego?”
- zachęcać uczniów, aby przejmowali odpowiedzialność za własne kształcenie, i decydować, wraz z nauczycielem, w jakim kierunku powinno ono zmierzać,

¹³ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 394 t. 49, 30.12.2006 r.

¹⁴ A. Mikina, B. Zając, 2006, *Jak wdrażać metodę projektów? Poradnik dla nauczycieli i uczniów gimnazjum, liceum i szkoły zawodowej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków, s. 17–18.

- dostarczać uczniom możliwości uczenia się poprzez działanie przy wykonywaniu doświadczeń, ćwiczeń, zadań projektowych i dzielenie się wiedzą z innymi,
- być elastycznym i otwartym na potrzeby edukacyjne uczniów,
- ukształtować u uczniów umiejętność wypowiadania się, dyskusji i obrony własnych poglądów,
- współpracować z innymi nauczycielami w celu urzeczywistnienia idei integracji międzyprzedmiotowej,
- być pozytywnie odbieranym i zachęcać innych do działania,
- przyznać się do faktu, że nie zna się wszystkich odpowiedzi i uczyć się wraz z uczniami.

Wykonywanie projektów edukacyjnych może stać się istotnym czynnikiem wspierającym rozwój osobowości uczniów. Świadomość swoich mocnych i słabych stron pozwala na kierowanie własnym życiem i ponoszenie za nie pełnej odpowiedzialności. Uczniowie są lepiej przygotowani do radzenia sobie z wyzwaniami zewnętrznego świata, nie boją się nowości i zmian. Prace nad projektami wzbudzają w uczniach motywację do podejmowania działań i wykazywania inicjatywy. Uczniowie czują się odpowiedzialni za to, co robią. Pracują z determinacją, dążą do celu i uczą się, jak radzić sobie w sytuacjach trudnych i problemowych. Podejmując się wykonywania działań w zespole, budują wzajemne zaufanie i uczą się tolerancji dla odmiennych poglądów.

Umiejętności i postawy kształtowane przez wprowadzenie metody projektów do procesu edukacji pomagają uczniowi sprostać wyzwaniom szybko zmieniającej się rzeczywistości. Coraz ważniejsza staje się elastyczność, mobilność i umiejętność adaptacji, chęć podejmowania różnorodnych działań i gotowość do zmian nie tylko pracy, ale i zawodu, nawet kilka razy w ciągu swojego życia. Nowoczesna gospodarka oczekuje efektywnych i zmotywowanych pracowników, którzy potrafią dobrze rozpoznać swoją rolę na rynku pracy.

Wykonywanie projektów edukacyjnych, a poprzez to podwyższanie poziomu kompetencji kluczowych, szczególnie w zakresie przedsiębiorczości i innowacyjności, wspomaga osobisty rozwój ucznia. Pozwala na lepsze i pełniejsze „samopoznanie” oraz zwiększa świadomość własnych możliwości. Niezwykle cenne jest to, że uczniowie mogą uczyć się na własnych błędach, nie boją się porażek, potrafią wyciągać z nich wnioski ważne

w przyszłym działaniu. Uczą się wiary w siebie, pozytywnego myślenia, rozwijają te aspekty własnej osobowości, które są ważne w szkole, w domu, w pracy i w życiu rodzinnym.¹⁵

5. Konstruktywizm jako perspektywa nabywania kompetencji przez uczniów

„Każdy system kształcenia opiera się na określonej teorii rozwoju umysłowego człowieka. W ostatnich latach wielki renesans przeżywa konstruktywistyczna teoria rozwoju intelektualnego jednostki ludzkiej zakładająca, że człowiek wnosi osobisty wkład w swój rozwój poznawczy, konstruując w toku własnej aktywności rozumienie świata, który go otacza”¹⁶. Spośród współczesnych teorii pedagogicznych szczególnie konstruktywizm wydaje się odpowiadać na wyzwania współczesności i dawać szansę na sprawne wyposażenie uczniów we wspomniane kompetencje. Konstruktywizm jest teorią pedagogiczną odnoszącą się do sposobów powstawania wiedzy w ludzkim umyśle oraz do relacji między tym jak nauczyciele nauczają, a jak uczą się uczniowie.

U podstaw konstruktywizmu leżą idee pedagogiczne J. Korczaka, C. Freineta, M. Montessori, H. Parkhurst, O. Declory'ego, a przede wszystkim W.H. Kilpatricka i J. Dewey'a oraz J. Piageta, i L.S. Wygotskiego. Jednak najpełniej rolę aktywnego ucznia, z perspektywy konstruktywizmu, opisał w swoich pracach J. Bruner. Konstruktywizm ma dwie główne podstawy: z jednej strony neurobiologiczną teorię funkcjonowania mózgu, a z drugiej koncepcje pedagogiczne, wskazujące na efektywność reguł działania pedagogicznego tworzących założenia konstruktywizmu.

Przedstawiciele tego nurtu twierdzą, że ludzie uczą się w interakcji z otoczeniem, aktywnie konstruują własną wiedzę, wykorzystując wiedzę już posiadaną. Efekty poznania zależą nie tylko od poziomu dojrzałości i systemu bezpośrednich oddziaływań zewnętrznych (nauczanie), lecz przede wszystkim od skali aktywności poznającego. Nie tyle rejestruje on napływające informacje, ile buduje struktury wiedzy z dostępnych danych. Rodzi to pedagogiczny postulat, aby uczniowie byli aktywni i twórczy, gdyż próba biernego przyswajania wiedzy dostarczonej przez nauczyciela i podręcznik nie przyniesie zadowalających efektów. *„Wiedza nie składa się wyłącznie z faktów, zasad i teorii wyprowadzanych z obserwacji zjawisk i zdarzeń, ale jest także zdolnością człowieka do*

¹⁵ Tamże, s. 18–19.

¹⁶ W. Puślecki, 2009, *Konstruktywistyczna metoda projektów i jej stosowanie we wczesnej edukacji*, [w] S. Włoch (red.), *Wczesna edukacja dziecka – perspektywy i zagrożenia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 243.

racjonalnego wykorzystywania informacji i interpretowania znaczeń, zdarzeń i zjawisk”¹⁷. Natomiast środowisko uczenia się nie ogranicza się tylko do systemu oświaty. Tworzy go wszystko to, co uczestniczy w konstruowaniu nowej wiedzy o świecie, to wiedza uprzednia, styl poznawczy uczącego się, a także relacje między uczącym się a przedmiotem poznania. Nadawanie znaczenia nadchodzącym bodźcom odbywa się w kontekście już posiadanej wiedzy i doświadczeń. Konstruowanie wiedzy wymaga interpretacji, reorganizacji, transformacji oraz uogólniania nadchodzących informacji. Procesy te raczej rzadko uwzględniane są w edukacji szkolnej, zwłaszcza humanistycznej. Najczęściej występują w uczeniu się naturalnym – w nabywaniu wiedzy potocznej. Szkolne sytuacje dydaktyczne często blokują te naturalne procesy i dlatego są nieatrakcyjne dla ucznia i nieefektywne. Zabijają wewnętrzną motywację do nabywania wiedzy. Szkolne środowisko nauczania, ubogie w wyzwania i stymulacje poznawcze, jest środowiskiem edukacyjnie trudnym. Jest przede wszystkim tworzone przez przekazywanie wyłącznie „uporządkowanych reprezentacji” bez odniesienia do posiadanej już przez ucznia wiedzy. Takie trudne edukacyjnie środowisko uczenia się powoduje luźne nakładanie się kolejnych warstw nowych wiadomości, które nie tylko nie sprzyjają samodzielnemu tworzeniu wiedzy, lecz także nie wchodzi w interakcje z tymi wiadomościami, które już są trwałym elementem struktur wiedzy ucznia. W efekcie dobrze osadzone struktury wiedzy już posiadanej (ukształtowanej w toku codziennego doświadczenia), jako struktury łatwiej dostępne – bo już indywidualnie przetworzone – znacznie częściej regulują zachowania ucznia. Efekt ten widać wyraźnie, gdy porównamy uczniów uczących się bez zainteresowania, dla zdobycia pozytywnej oceny z tymi, którzy uczą się z zainteresowaniem, którzy wiele wiadomości zdobywają samodzielnie, którzy znaleźli osobistą motywację do podejmowania wysiłku z potrzeby samodzielnego zrozumienia czegoś.¹⁸

Konstruktywizm proponuje oparcie kształcenia na eksperymentowaniu, poszukiwaniach ukierunkowanych pomysłami uczniów, stawianiu atrakcyjnych dla nich problemów oraz tworzeniu uczniowskich modeli i hipotez. Zaleca zajmowanie się zagadnieniami związanymi z codziennym życiem młodych ludzi, traktowanymi holistycznie, z uwzględnieniem wstępnego zasobu ich wiedzy i doświadczeń. Rolą nauczyciela powinno być stwarzanie uczniom możliwości podejmowania działań poznawczych oraz budowanie pomostów pomiędzy potocznym rozumieniem danego problemu, a rozumieniem

¹⁷ A. Popławska, 2007, *Konstruktywistyczne ujęcie procesu kształcenia jako warunek powodzenia szkolnego w społeczeństwie informacyjnym*, [w] R. Piwowarski (red.), *Dziecko. Sukcesy i porażki*, IBE, Warszawa, s. 312.

¹⁸ S. Dylak, *Konstruktywizm jako obiecująca perspektywa kształcenia nauczycieli*, <http://www.cen.uni.wroc.pl/teksty/konstrukcja.pdf>; odczyt: 2.08.2013.

bardziej złożonym. Zajęcia powinny zaczynać się nie od prezentacji wiedzy przez nauczyciela, lecz od rozpoznawania, w jaki sposób uczniowie rozumieją podstawowe jej problemy. Następnie, wykorzystując surowe dane oraz różnorodne źródła wiedzy, nauczyciel powinien kierować ich ku własnemu, ale opartemu na racjonalnych przesłankach, rozumieniu omawianych zagadnień, weryfikacji dotychczasowych przekonań, budowaniu uogólnionych struktur i konfrontowaniu własnych opinii z cudzymi¹⁹.

Znawca teorii i praktyki konstrukttywizmu pedagogicznego D. Klus-Stańska twierdzi, że szczególnie w obszarze humanistyki można znaleźć dialog rozumiany, jako poszukiwanie sposobów interpretowania rzeczywistości społecznej, a także twórczej i krytycznej refleksji nad tą rzeczywistością. Kształcenie oparte na zasadach konstrukttywizmu, zwane dialogowym, jest przeciwieństwem nauczania tradycyjnego, zwanego monologowym przekazem wiedzy. Przy czym ważne jest, by nie mylić kształcenia dialogowego ze zjawiskami, które według D. Klus-Stańskiej są raczej zniekształceniami dialogu. Zaliczyła ona do tego typu zjawisk: instrumentalizację dialogu, czyli traktowania go, jako narzędzia osiągnięcia celów adaptowanych z edukacji tradycyjnej, prowadzenia niby dyskusji, która powinna doprowadzić uczniów do z góry przewidzianych przez nauczyciela wniosków; banalizację dialogu poprzez sprowadzenie go do zewnętrznej formy, np. nazwanie dialogiem pogadanki kierowanej autorytatywnie przez nauczyciela; relatywizację wiedzy, czyli stworzenia przekonania, że wszystko, co ją tworzy jest chwilowe, umowne, niepewne. Dla zaistnienia dialogu konieczne jest partnerstwo poznawcze nauczycieli i uczniów. Polega ono na rezygnacji z kultu jedynej, prawidłowej odpowiedzi. Dopuszcza, w obszarze humanistyki, nadawanie indywidualnych znaczeń i interpretacji faktom, procesom, zjawiskom i pojęciom²⁰. Przeciwieństwem partnerstwa poznawczego D. Klus-Stańska nazywała poznawczy autokratyzm. Do jego przejawów w edukacji humanistycznej zaliczyła: ograniczenie się do poznawania faktów, czyli encyklopedyzm, narzucanie niepodważalnych wybranych interpretacji wydarzeń, ich przyczyn i skutków oraz intencji osób w nie uwikłanych; wartościowanie rozwoju społeczeństwa w perspektywie ewolucyjnej, gdzie zjawiska, struktury, reguły, poglądy itp. z przeszłości traktowane są jako nie w pełni rozwinięte, nie dojrzałe, ustępujące temu, co istnieje dzisiaj²¹.

Konstruktivistyczne kształcenie zasadniczo zmienia relacje w układzie uczeń – nauczyciel. Zadaniem nauczyciela jest planowanie i organizowanie właściwego środowiska

¹⁹ Tamże.

²⁰ D. Klus-Stańska, 2002, *Konstruowanie wiedzy w szkole*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn, s. 85.

²¹ Tamże, s. 67.

uczenia się. W centrum procesu kształcenia znajduje się uczeń, który aktywnie tworzy własną wiedzę.

Zasady konstrukttywizmu można wprowadzić również do pracy metodą projektów, warto jednak pamiętać o spełnieniu kilku warunków:

- Nauczyciel pracując z grupą projektową powinien stwarzać takie sytuacje, aby uczeń był aktywny nie tylko w zdobywaniu i przyswajaniu sobie „gotowej” wiedzy, w dochodzeniu do pewnych konstatacji (np. w oparciu o źródła) i prostych uogólnień, „narzucających się” wyjaśnień i ocen, ale także, a może nawet przede wszystkim w tworzeniu własnej wiedzy.
- Jednym z założeń nauczycielskiego działania powinno być stworzenie możliwości, aby dziecko otworzyło się na zdobywanie wiedzy, która jest nie tyle zbiorem ustalonych prawd, podawanych uczniowi, ile pewną propozycją narracyjną, otwierającą szerokie pole do własnych dociekań. Zatem dziecko powinno być współtwórcą wiedzy, która może, ale nie musi być zgodna z tym, co mu sugeruje nauczyciel czy podręcznik na rzecz wykorzystywania wiedzy i jej różnorodnych źródeł do rozwiązywania problemów interesujących uczniów.
- Rezygnacja z zajęć poświęconych przekazywaniu gotowej wiedzy i egzekwowanie jej opanowania. Zajęcia podczas projektu powinny być miejscem dyskusji o problemach interesujących uczniów i rozwiązywaniu problemów spotykanych w życiu. Podstawą takich działań powinny być informacje, które uczniowie wyszukają w różnych źródłach oraz działania w grupach zadaniowych.
- Aktywna praca nad wykonaniem konkretnego dzieła i uzyskaniem rozwiązania z możliwością wpływania na jego kształt i zakres, wyrażania własnych ocen i opinii, a przede wszystkim, zajmowania się problematyką, która jest dla niego interesująca.
- Sięganie po rozwiązania wzbudzające zainteresowanie młodych ludzi, a jednocześnie rozwijające kreatywność, zaciekawienie, generują nabywanie doświadczeń i nawyków, uświadamiają, że bez określonego zasobu wiedzy i umiejętności trudno odnieść sukces.
- Prezentowanie efektów pracy.
- Rezygnacja z oceniania ucznia za to, co zapamiętał, na rzecz oceny tego jak rozwiązuje problemy, jak argumentuje, jak wyszukuje informacje i jak się nimi posługuje. Ocena powinna dotyczyć poziomu umiejętności i kompetencji, a nie stopnia opanowania encyklopedycznych szczegółów.

To tylko kilka przykładów działań, które mogą pomóc w realizacji projektów edukacyjnych.

6. O metodzie projektów

Realizacja ścieżek edukacyjnych metodą projektu może stać się fascynującą przygodą dla dzieci i nauczycieli. Nauczyciel będzie miał okazję przyglądać się, jak dzieci budują podstawy swojej wiedzy, jak wybierają to, co je najbardziej interesuje, dociekają, zadają pytania, jak cieszą się tym, co robią, czego się uczą. To również możliwość ujrzenia dziecięcego rozgorączkowania, kiedy zadają pytania i sięgają po materiały potrzebne do przedstawienia tego, czego się dowiadują w miarę zgłębiania tematu. Zdaniem autorów to najlepsza droga prowadząca do rozwoju osobowego oraz intelektualnego dziecka.

Metoda projektów powstała na początku XX wieku, a do jej popularyzacji przyczynili się J. A. Stevenson, J. Dewey, W. Kilpatrick. Polega ona na samodzielnym inicjowaniu, planowaniu, wykonywaniu i ocenie realizacji podjętych zadań. Pozwala to dzieciom na samodzielne rozwijanie zainteresowań oraz szeroko rozumianej aktywności w różnorodnych obszarach edukacyjnych.

„Istnieje wiele kontekstów znaczeniowych słowa „projekt”. Ostatnio niemal każde znaczące przedsięwzięcie określa się mianem projektu. W zespole wielości znaczeń określenia projekt występuje również kontekst edukacyjny”²². Projekt to pogłębione badanie tematu o dużej wartości poznawczej. Projekt realizuje zazwyczaj niewielka grupa dzieci wyodrębniona z klasy, czasami cała klasa, a czasem pojedyncze dziecko. Zasadniczą cechą projektu jest jego charakter badawczy, przy czym działania badawcze ukierunkowane są celowo tak, by znaleźć odpowiedzi na pytania dotyczące tematu, postawione przez dzieci lub nauczyciela lub pojawiające się podczas wspólnej pracy nauczyciela z dziećmi²³.

Według autorów Nowego Słownika Pedagogiki Pracy²⁴ „...metoda projektów polega na przedsięwzięciu przez grupy uczniowskie opracowania, zaplanowania i zaprojektowania, a następnie realizacji wykonania projektu. (...) Jej zalety polegają na organizowaniu samodzielnej pracy uczniów w obmyślaniu projektu i jego realizacji, przygotowaniu przez to

²² W. Puślecki, 2009, *Konstruktywistyczna metoda projektów i jej stosowanie we wczesnej edukacji*, op. cit., s. 239.

²³ J.H. Helm, J.G. Katz, 2003, *Mali badacze. Metoda projektu w edukacji elementarnej*, Wydawnictwo CODN, Warszawa, s. 16.

²⁴ T.W. Nowacki, K. Korabinowska-Nowacka, B. Baraniak, 1999, *Nowy Słownik Pedagogiki Pracy*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, Warszawa, s. 130.

i rozwinięciu umiejętności samodzielnej pracy, a jednocześnie zespołowości. (...) Jest to jednak nie tyle metoda, ile strategia, przedstawiająca ogromne walory nie tylko w zakresie rozwoju umiejętności umysłowych i praktycznych uczniów, ale także ich socjalizacji. Wywołuje wzmożoną aktywność uczniów, a szkoła staje się dla nich w pełni atrakcyjna, jako miejsce wyzwalań sił twórczych.”

Cechy dobrego projektu²⁵

- Ma cele jasno określone i możliwe do osiągnięcia.
- Daje możliwość dowiedzenia się i nauczania czegoś nowego oraz użytecznego,
- często w wymiarze interdyscyplinarnym łączącym zagadnienia z różnych dziedzin.
- Jest dobrze rozplanowany w czasie – ustalone są terminy realizacji poszczególnych etapów i całości projektu.
- Zadania są jasno rozdzielone pomiędzy uczniów zgodnie z ich zainteresowaniami, predyspozycjami i możliwościami.
- Uczniowie pracują samodzielnie, korzystając tylko z konsultacji nauczyciela.
- Uczniowie znają kryteria oceny, w miarę możliwości uczestniczą w ich ustalaniu.
- Rezultaty pracy są prezentowane publicznie (na forum klasy, szkoły lub społeczności lokalnej).

Wielość podejść do metody projektów, jej zastosowań oraz konkretnych rozwiązań, wynikających z wypracowanego warsztatu pracy nauczyciela, nie pozwala współcześnie na podanie jednej powszechnie obowiązującej definicji. Można jednak wskazać pewne cechy metody projektów, które odróżniają ją od innych, często pokrewnych i bardzo zbliżonych metod. Są to, jak podaje M.S. Szymański²⁶

- progresywistyczna rola nauczyciela,
- podmiotowość uczącego się,
- całościowość,
- odejście od tradycyjnego oceniania.

Poniżej pokrótce omówione zostanie każde z tych kryteriów²⁷.

Progresywistyczna rola nauczyciela

²⁵ Na podstawie www.ceo.org.pl/portal/b_koss_online_nowa_podstawa_doc

²⁶ M.S. Szymański, 2000, *O metodzie projektów*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa, s. 63–70

²⁷ A. Mikina, B. Zając, 2010, *Metoda projektów. Poradnik dla nauczycieli i dyrektorów gimnazjów*, Wydawnictwo ORE, Warszawa, s.69-70.

Wykorzystywanie w procesie kształcenia metody projektów wymaga innego niż tradycyjne podejście nauczyciela do procesu kształcenia i organizacji zajęć. Przystaje on być osobą centralną tego procesu, nie wykląda, nie daje gotowych odpowiedzi, lecz organizuje uczącym się warunki do samodzielnego działania, a w szczególności:

- pozostawia uczniom samodzielność (w określonych granicach) zarówno w zakresie wyboru tematu projektu, sposobów postępowania, a często również wyboru partnerów do pracy w zespole,
- umiejętnie kieruje działalnością uczniów, nie narzucając im swojego punktu widzenia, udziela pomocy, sprawuje dyskretną kontrolę,
- uznaje „orientowanie się na proces” (jak uczeń pracuje, jakich uczy się zachowań społecznych, jak radzi sobie z relacjami w grupie) za równie ważne jak „orientowanie się na efekt (produkt)”.

Można zatem powiedzieć, iż nauczyciel w metodzie projektów pełni rolę przewodnika, instruktora, doradcy. Cechuje go niedyrektywny sposób pracy. „Aranżuje sytuacje dydaktyczne wzbudzające ciekawość poznawczą, która inspirowa uczniów do podejmowania określonych działań badawczych”²⁸.

Podmiotowość uczącego się

Metoda projektów umożliwia wszechstronny rozwój tych cech i umiejętności, które są niezwykle ważne w życiu każdego człowieka i umożliwiają mu osiągnięcie zarówno sukcesu zawodowego, jak i satysfakcji w realizacji różnych swoich zamierzeń. Wykonywanie projektów powinno:

- uwzględniać indywidualne zainteresowania, zdolności i uzdolnienia, aspiracje i potrzeby uczącego się (wybór tematu najbardziej zbliżony do zainteresowań, wykonywanie w grupie zadań zgodnych z uzdolnieniami itp.),
- wspierać rozwój poznawczy, emocjonalny i motoryczny uczących się,
- wspierać ich twórczość i innowacyjność (inicjatywa tematu projektu wychodzi od uczących się, są oni zachęceni do poszukiwania niekonwencjonalnych rozwiązań),
- wdrażać uczniów do samodzielności, odpowiedzialności za własne decyzje i podejmowane działania, przedsiębiorczości, współpracy, co można uznać za przygotowanie do życia i pełnego uczestnictwa w demokratycznym społeczeństwie.

²⁸ G. Kryk, 2009, *Samokształcenie w edukacji wczesnoszkolnej*, Wydawnictwo PWSZ, Racibórz, s. 86.

Całościowość

Całościowość, jako cecha istotna dla metody projektów może być rozumiana na trzy sposoby. Zgodnie z takim podejściem projekty wykonywane przez uczących się powinny:

- być wykonywane w szerszym środowisku społecznym, zacierać granice pomiędzy życiem szkolnym i pozaszkolnym, przygotowywać do rozwiązywania realnych problemów, korzystania z różnorodnych źródeł informacji (pisanych i niepisanych, np. przeprowadzanie badań w formie ankiet, wywiadów),
- mieć charakter interdyscyplinarny, wychodzić poza układ przedmiotowy, pomagać dostrzegać związki pomiędzy różnymi dyscyplinami nauki,
- łączyć teorię i praktykę, myślenie i działanie, dawać możliwość uczenia się za pomocą wielu zmysłów.

Odejście od tradycyjnego oceniania

Wykonywanie projektów jest trudne do ujęcia w ramy tradycyjnego oceniania, szczególnie, iż często istotniejszy jest proces, samo działanie niż jego efekty.

Dlatego też ocenianie powinno być integralną częścią wykonywania projektów. Poprzez wykonywanie projektów uczący się:

- sami doświadczają, czy czynią postępy,
- dokonują samooceny i oceny społecznej bezpośrednio podczas pracy,
- prezentują wyniki swojej pracy, które również podlegają samoocenie i ocenie społecznej (co zrobiłem dobrze, co można w przyszłości poprawić?),
- traktują ocenianie jako część pracy nad projektem – ocenianie w trakcie wykonywania projektu w celu wprowadzania koniecznych zmian w działaniu swoim i zespołu.

Projekt stanowi swoisty „kręgosłup” doświadczeń edukacyjnych dzieci i nauczycieli. U ich podstaw leży głębokie przekonanie, że uczenie się poprzez działanie ma wielką wartość, a dyskusje w grupie oraz powrót do wcześniejszych pomysłów i doświadczeń to najlepszy sposób na zdobywanie oraz poszerzanie wiedzy.

Projekty określają kontekst, w którym dziecięca ciekawość świata może znaleźć sensowny wyraz, przynosząc uczniowi radość samodzielnego poznawania. Dobrze opracowany projekt angażuje intelekt oraz emocje uczniów, stając się wspólną przygodą nauczyciela i jego uczniów.

Tym, co odróżnia projekty od realizacji np. działów, bloków tematycznych przez nauczyciela, jest przede wszystkim możliwość dokonywania wyboru przez dziecko, stopień jego zaangażowania w przebieg zajęć, względnie duży wpływ na rodzaj aktywności własnej

oraz wkład w uzyskane wyniki. Inne różnice to: całkowity czas poświęcony problemowi, rola pedagoga, kolejność zajęć terenowych oraz wykorzystanie rozmaitych materiałów.

Realizacja projektu edukacyjnego wpływa na rozwój zdolności intelektualny, czyli nawyków umysłowych obejmujących rozmaite sposoby interpretowania doświadczeń. Zdolności te obejmują m.in.:

- rozumienie przeżywanych doświadczeń,
- myślenie teoretyczne, stawianie hipotez, analizę i syntezę,
- przewidywanie i weryfikowanie przewidywań,
- dociekliwość,
- dążenie do dokładności,
- podejście empiryczne,
- rozumienie konsekwencji działań,
- wytrwałość w dążeniu do rozwiązania problemu,
- wnioskowanie o związkach przyczynowo-skutkowych,
- przewidywanie życzeń i odczuć innych osób²⁹.

Planując zajęcia i dobierając metody pedagogiczne, należy zwrócić baczną uwagę na tworzenie właściwych warunków, w których zdolności umysłowe będą mogły się ujawnić i zostać docenione, co zapewni ich dalsze wzmocnienie i rozwój.

Organizując zajęcia należy pamiętać, aby nasi uczniowie nie spędzali czasu na dość bezmyślnych czynnościach, np. wycinają lub nakleją serduszka walentynkowe, albo na dyskusjach w grupie, które prowadzą do tego, że większość uczestników wyłącza się emocjonalnie po paru minutach. Takie zajęcia nie wymagają specjalnych umiejętności szkolnych i bez wątpienia nie przyczyniają się do rozwoju intelektu. Nie stymulują ucznia do nazywania i rozwiązywania problemów. Jedyne, co proponują, to bierne wypełnianie instrukcji lub bierny udział w zabawie. Nie oznacza to, oczywiście, że zajęcia te są z zasady szkodliwe; więcej mogą być pod pewnymi względami pożyteczne, ale brak im niezbędnej dawki wigoru intelektualnego, by wesprzeć rozwój zdolności intelektualnych.

Praca metodą projektów nie obejmuje wszystkich niezbędnych aspektów procesu edukacyjnego. Małemu dziecku potrzebne są również inne rodzaje aktywności poznawczej. Trzeba jednak podkreślić, że jeśli mamy do czynienia z grupą, w której dzieci czynnie uczestniczą w projektach, to jest to taka grupa, gdzie dzieci śpiewają, słuchają historyjek,

²⁹ J.H. Helm, J.G. Katz, 2003, *Mali badacze*, op. cit., s. 18.

budują konstrukcje z klocków, rysują, biorą udział w zabawach inscenizacyjnych oraz zdobywają i ćwiczą nowe umiejętności.

Zajęcia edukacyjne, między innymi, aby stać się projektami, muszą zawierać określone cechy: uczniowską inicjatywę, podejmowanie decyzji przez uczniów oraz ich zaangażowanie. W przypadku braku tych elementów nie należy oczekiwać, że działanie poznawcze ujawni wyjątkowe zalety charakterystyczne dla metody projektów.

Zalety projektu ujawniają się tylko wówczas, gdy jego uczestnicy są zaciekawieni i zaabsorbowani tematem i gdy oprócz tego mają możliwość inicjowania działań oraz badania i rozwijania tego, co ich interesuje.

7. Etapy pracy nad projektem

Struktura projektu

Struktura projektu obejmuje kolejne odrębne etapy. Na poszczególnych etapach nauczyciel ocenia przydatność tematu, zastanawia się, jakie materiały będą potrzebne, planuje zajęcia terenowe i rozważa, jakich ekspertów należałoby zaprosić na rozmowę czy zajęcia pokazowe.

Metoda projektów określa strukturę działań, ale nie podaje recepty, jak uczyć. Istnieje subtelna różnica między wspieraniem aktywności badawczej dzieci a działaniami poznawczymi, ukierunkowanymi przez nauczyciela, między wspieraniem procesu edukacyjnego a przyjmowaniem roli osoby kierującej tym procesem. Do najważniejszych zadań nauczyciela należy rozpoznanie tej subtelnej granicy i dołożenie starań, by jej nie przekraczać. Pomóc w tym może właśnie struktura projektu. Ucząc się, jak realizować projekt, nauczyciel uczy się, jak wspierać, a nie tłumić dziecięcą ciekawość i wrodzone skłonności poznawcze, nie tracąc jednocześnie z pola widzenia określonych celów dydaktycznych.

Metoda projektów jest sposobem wspierania aktywnego, zaangażowanego i celowego uczenia się oraz rozwoju intelektualnego, a dla niektórych nauczycieli może stać się początkiem nowego, skuteczniejszego sposobu uczenia i zwracania baczniejszej uwagi na potrzeby ucznia. Warto jednak pamiętać, że sposób to nie cel i że struktura projektu ma pełnić rolę pomocniczą, a nie stanowić rezultat końcowy.

Wykonywanie zadań projektowych podzielono na pięć faz:

- Sformułowanie problemu i celów projektu.
- Planowanie działań.

- Działania uczniów.
- Prezentacja efektów.
- Ewaluacja projektu.

W każdej ze wskazanych faz można wyróżnić konkretne działania podejmowane przez nauczycieli i uczniów. Każdy nauczyciel, który decyduje się na włączenie metody projektów do swojego warsztatu pracy, powinien potraktować wskazówki indywidualnie i zaadaptować je do potrzeb realizowanej ścieżki edukacyjnej, rodzaju projektu i obszaru działania, a także wieku, przygotowania i możliwości percepcyjnych uczniów oraz celów, jakie dzięki wykorzystaniu metody projektów chce osiągnąć.

Etapy realizacji

A. Sformułowanie problemu i celów projektu

W pierwszym etapie projektu następuje sformułowanie problemu/tematu. Nauczyciel przygotowuje własny plan działania, w którym określa również cele, analizuje też dostępne materiały oraz możliwość zaproszenia ekspertów, czy przeprowadzenia zajęć w terenie.

Rodzaj tematu proponowanego uczniom ma duży wpływ na wyniki pracy. Ważne jest, aby nauczyciel pamiętał o doświadczeniach życiowych swoich uczniów, które będą mogli wykorzystać podczas realizacji projektu. Wskazane jest również, aby nauczyciel realizujący projekty z dziećmi, poświęcił czas, włożył wysiłek na zbudowanie wspólnej płaszczyzny porozumienia i określił zainteresowania.

Wybór tematu przez nauczyciela powinien obejmować wystarczająco szeroki zakres tematyczny, uwzględniający rozmaite zainteresowania uczniów. Czasem tematy, które w ocenie nauczyciela mają wszelkie szanse powodzenia, nie wzbudzają zainteresowania uczniów, podczas gdy inne, co, do których nauczyciel jest sceptyczny, doskonale zdają egzamin. Chociaż ważne jest, by projekt koncentrował się na tematach ciekawych dla dzieci, niemniej należy podkreślić, że nie wszystkim zainteresowaniom dzieci warto w równym stopniu poświęcać tyle czasu i wysiłku, ile wymaga dobrze przeprowadzony projekt.

Poniżej sugestie dotyczące wyboru tematu.

- Projekt ma pomagać dzieciom zrozumieć ich własne doświadczenia i otoczenie w sposób pełniejszy i doskonalszy.
- Tematy zachęcają dzieci do baczniejszego śledzenia wartościowych poznawczo zjawisk zachodzących w ich otoczeniu.

- Tematy stwarzają wiele okazji do wykorzystania w trakcie realizacji projektu różnych umiejętności i zdolności intelektualnych dzieci.
- Tematy skłaniają do przemyśleń dotyczących zastosowania i ograniczeń w wykorzystaniu rozmaitych materiałów oraz stwarzają możliwość nauczania się, jak umiejętnie te materiały wykorzystywać.

Oprócz wskazówek ogólnych, dotyczących wyboru tematu niezależnie od grupy wiekowej, należy też wziąć pod uwagę pewne kwestie praktyczne dotyczące pracy w klasach I–III, a związane z mechanizmami uczenia się na wczesnym etapie edukacji oraz z faktem, że najmłodsze dzieci na początku edukacji w klasie I nie umieją jeszcze czytać ani pisać.

- Większe szanse powodzenia ma projekt, którego temat nie jest abstrakcyjny, lecz konkretny, oparty na bezpośrednim doświadczeniu, kiedy wykorzystuje się autentyczne obiekty, stwarzające dzieciom okazję posłużenia się nimi.
- Większe szanse powodzenia ma projekt, którego temat odwołuje się w sposób naturalny do ich wcześniejszych doświadczeń.
- Większe szanse powodzenia ma projekt, jeśli w pobliżu znajdują się łatwo dostępne miejsca związane z tematem, które dzieci mogą bez kłopotu odwiedzić w trakcie realizacji projektu, w razie potrzeb – wielokrotnie.
- Projekt ma większą szansę powodzenia, jeżeli temat daje dzieciom okazję do prowadzenia badań przy minimalnej pomocy dorosłych.
- Projekt będzie bardziej owocny, jeśli stworzy małym, badaczom okazję do przedstawienia swojej wiedzy za pomocą umiejętności i technik dostosowanych do ich wieku.
- *Projekty mają większe szanse dostarczyć dzieciom solidnej porcji wiedzy i umiejętności, jeśli dotyczą tematów związanych z istotnymi uwarunkowaniami kulturowymi występującymi w ich środowisku³⁰.*

Autorzy *Przewodnika Metodycznego* uwzględnili przy wyborze tematu powyższe kwestie praktyczne, licząc na większe szanse zaproponowania projektu, który spodoba się dzieciom i jednocześnie spełni wymagania dydaktyczne.

³⁰ J.H. Helm, J.G. Katz, 2003, *Mali badacze*, op. cit., s. 30.

Przygotowanie sali do projektu

Przestrzeń na I etapie kształcenia jest zazwyczaj podzielona na odrębne obszary, takie jak kąci tematyczne, miejsce wspólnych spotkań oraz miejsce, gdzie jest sprzęt do eksperymentów badawczych. Wszystko to stanowi naturalną przestrzeń do realizacji projektu.

Przestrzeń, jaką dysponują uczniowie, zależy od szkoły, ale zawsze, również na II etapie edukacji można wygospodarować stolik lub kilka pól na prezentację przedmiotów, wydawnictw oraz innych materiałów związanych z tematem. Na tablicy ogłoszeń można wywiesić zdjęcia oraz prace dzieci dotyczące projektu.

Miejscem realizacji projektu może być też korytarz albo przestrzeń wspólna, np. sala wielofunkcyjna.

Gromadzenie sprzętu i materiałów

Podczas realizacji projektu, i to niezależnie od tematu, szczególnie przydają się pewne rodzaje materiałów, np. materiały do konstrukcji, przybory plastyczne i różnorodna literatura. Ważną rolę w projekcie odgrywają książki, np. ilustrowane wydawnictwa związane z tematem, a także publikacje przeznaczone dla nieco starszych uczniów, jeżeli zawierają zdjęcia, rysunki czy wykresy.

Pewne materiały powinno mieć każde dziecko w grupie, np. podkładki z zaciskami i dołączonymi ołówkami. Ołówek najlepiej przytwierdzić do podkładki tasiemką i przymocować zaciskiem. Przydadzą się też osobiste dzienniczki do robienia notatek i szkiców z wypraw terenowych lub zajęć grupowych. Podczas prac konstrukcyjnych niektóre dzieci mogą same zostać „ekspertami” lub „asystentami” odpowiedzialnymi za poszczególne aspekty działań.

B. Planowanie działań

Warto przygotować uczniów do pracy metodą projektów, poświęcić czas na wyjaśnienie zasad pracy, zwracając szczególną uwagę na takie jej aspekty, jak: samodzielność, odpowiedzialność, innowacyjność, współpraca w grupie oraz przygotowanie prezentacji efektów pracy.

Przed przygotowaniem ram realizacyjnych do etapu II należy też starannie rozważyć kilka kwestii.

Ustalenie zainteresowań dzieci

Większość uczniów reaguje pozytywnie na tematy, które albo już są dla nich ciekawe, albo je intrygują. Dlatego jedno z pierwszych zadań nauczyciela przy realizacji projektu

polega na określeniu aktualnych oraz potencjalnych zainteresowań uczniów — nauczyciele zawsze powinni starać się inspirować nowe zainteresowania. Uczniowie często spontanicznie okazują zainteresowanie jakimś obiektem, wydarzeniem, miejscem, opowiadaniem lub książką na jakiś temat.

Współpraca i współdziałanie

W grupie podejmującej projekt po raz pierwszy warto zorganizować wspólne doświadczenia grupowe, które zwiększają szansę, że każde dziecko będzie zgłaszało pytania oraz propozycje dotyczące sposobu realizacji przedsięwzięcia. Bowiem, gdy tylko nauczyciel decyduje o pierwszych krokach, istnieje ryzyko, że projekt może się przekształcić w działanie sterowane odgórnie. A przecież jedną z głównych cech projektu jest to, że inicjatywa należy do uczniów, które po dyskusji i konsultacjach z nauczycielem podejmują decyzję i biorą odpowiedzialność za osiągnięte wyniki.

Nauczyciel inicjujący temat ma do dyspozycji kilka różnych strategii budowania wspólnych doświadczeń w celu wzbogacenia rozmów i zintensyfikowania wzajemnych kontaktów uczniów przed rozpoczęciem pracy nad projektem. Może na przykład opowiedzieć historyjkę opartą na własnych przeżyciach i zachęcić dzieci do podzielenia się z grupą podobnymi przeżyciami. Może przynieść do klasy jakiś przedmiot, np. nieznane dzieciom urządzenie, by pobudzić ich ciekawość i nakłonić do rozmowy. Może przynieść książkę, która po wspólnej lekturze stanie się przedmiotem dyskusji. Najmłodsze dzieci zachęcić do przedstawienia swoich doświadczeń i wiedzy poprzez spontaniczną zabawę, w tym celu nauczyciel może umieścić pewne rekwizyty, książki, eksponaty, kostiumy w kącie zainteresowań, aby sprowokować dzieci do rozmów i działań.

Na początku możemy poświęcić czas na zaznajomienie uczniów z tematem. W tym celu możemy zorganizować wyjście do biblioteki i pozwolić im „pomyszkować” w bibliotece w poszukiwaniu odpowiedniej tematycznej lektury. Możemy też wykorzystać gry komputerowe, które przybliżą uczniom zagadnienie. Po powrocie warto zachęcić uczniów do czytania wypożyczonych publikacji. W ten sposób uczniowie zbierają odpowiednie słownictwo i informacje, budując podstawy wiedzy.

Ten rodzaj aktywności, C. Freinet nazywa „poszukiwanie po omacku”, pomaga zgromadzić podstawowy zasób wiedzy, poznać potrzebną terminologię i pojęcia dotyczące danego zagadnienia. Wiedza ta jest niezbędna uczniom podczas ich działań i bardzo ważna dla każdego dziecka. Istotne jest doprowadzenie do wspólnego punktu widzenia, do poczucia, że grupa działa razem w celu wyjaśnienia interesującej kwestii.

Ustalenie zasobu wiedzy dzieci

Gdy nauczyciel zorientuje się, że większość uczniów ma już jakieś pojęcie o temacie, może określić stan ich wiedzy w sposób bardziej sformalizowany, rozmawiając z nimi i przedstawiając znane im fakty np. w formie graficznej. Dzięki tej strategii wszyscy uczestnicy – nauczyciel, uczniowie uświadamiają sobie, co dzieci umieją przed rozpoczęciem projektu. Przykłady:

- „Mapa myśli”

Mapa myśli to rodzaj graficznego przedstawienia powiązań między propozycjami czy pytaniami dzieci. W miejscu centralnym nauczyciel może zapisać główne zagadnienie, od którego promieniście rozchodzą się poszczególne elementy. W przypadku pracy w grupach różnowiekowych dzieci młodsze szybko nabędą tę umiejętność, obserwując swoich starszych kolegów, także nauczą się je tworzyć i włączą się w proces spontanicznie, albo też przejmą inicjatywę.

Należy jednak pamiętać, że mapę myśli tworzy się przede wszystkim po to, by zapisać dziecięce propozycje i pytania. Przy rysowaniu mapy można równie skorzystać z rzutnika. Ponadto dzieci mogą też sięgnąć po z karteczki samoprzylepne z własnymi propozycjami, które własnoręcznie przyklejają w wybranym punkcie mapy. Sam sposób organizacji procesu przygotowania mapy daje nauczycielowi okazję, by lepiej zapoznać dzieci z tematem i pomóc im dostrzec powiązania między poszczególnymi tematami cząstkowymi.

- Zabawy inscenizacyjne

Uczniowie, szczególnie młodszy, często przedstawiają swoją wiedzę poprzez zabawę inscenizacyjną. Odgrywając scenki z rekwizytami, dzieci pokażą, na ile są obeznane z zagadnieniem i jak rozumieją rolę dorosłych w danym kontekście. Nauczyciel wykorzystując rekwizyty w przestrzeni zabawowej, traktuje je, jako sposób na wprowadzenie tematu i określenie, poprzez obserwację zasobu wiedzy początkowej dzieci.

Na przykład przed rozpoczęciem projektu dotyczącego gotowania można umieścić w kącie karty dań, serwetki, podkładki pod talerze, fartuszki, potrzebne produkty i narzędzia. Dzieci, wybierając przedmioty, którymi chcą się bawić, demonstrują zarówno to, co wiedzą o gotowaniu, jak i swoje zainteresowanie tematem. Technika ta sprawdza się szczególnie w przypadku dzieci, które mają kłopoty z mówieniem, czy tych, których rozwój językowy przebiega z opóźnieniem. Nauczyciel, włączając się do zabawy, może dodatkowo zachęcić dzieci, by zademonstrowały swoją wiedzę, np. może poprosić o podanie konkretnego, wymienionego z nazwy, przedmiotu lub podać przedmiot i obserwować, jak

zostanie przez nie wykorzystany i jakie słownictwo opanowały. Wszystko to można przeprowadzić w formie zabawy inscenizacyjnej z podziałem na role.

- Rysunki

W tej fazie projektu nauczyciel może poprosić dzieci o narysowanie tego, co zapamiętały, lub tego, co im się szczególnie podobało podczas zajęć związanych z tematem. Technika ta, często stosowana w przypadku dzieci starszych, sprawdza się w odniesieniu do niektórych pierwszoklasistów. Ich rysunki lepiej odzwierciedlają temat i pozwalają nauczycielowi dokładniej zorientować się, co dzieci wiedzą.

- Konstrukcje

Uczniowie przedstawiają swoją wiedzę również za pomocą konstrukcji, które odzwierciedlają ich zainteresowania oraz zasób informacji wyjściowych.

Krótkie wprowadzenie w zagadnienie

Po rozważeniu powyższych kwestii nauczyciel powinien zaprezentować krótkie wprowadzenie w zagadnienie. Ma ono na celu wzbudzenie zainteresowania uczniów tematem oraz pokazanie potencjalnych problemów i możliwości poszukiwania rozwiązań. Nauczyciel nie powinien podawać gotowych tematów projektów, a jedynie wskazać zagadnienia, które mogą stanowić problemy warte zainteresowania i podjęcia trudu ich rozwiązania, tak, aby pozostawić uczniom możliwość samodzielnego określenia tego, co ich najbardziej zainteresowało, oraz wskazania problemu, którego rozwiązania chcą poszukiwać.

Konieczne wydaje się jednak jasne formułowanie celów, jakie mają być osiągnięte poprzez wykonywanie projektów. Nauczyciel powinien formułować cele w taki sposób, aby uczniowie rozumieli, czego się od nich oczekuje. Powinni, zatem wiedzieć, co będzie przedmiotem ich samodzielnego zadania, czego się dowiedzą, co będą umieli zrobić, jakie ukształtują umiejętności. Z drugiej jednak strony cele stawiane przed uczniami nie mogą być zbyt szczegółowe, żeby ich forma nie ograniczała samodzielności, inwencji twórczej oraz inicjatywy wykonawców.

Wprowadzenie uczniów w zagadnienie ma charakter informacyjno-motywacyjny, mające na celu wzbudzenie zainteresowania uczniów, wskazanie możliwych do rozważenia problemów, zmotywowaniu uczniów do działania.

Dobór grup do realizacji działań w projekcie

Grupy nie powinny być zbyt liczne, tak, aby każdy mógł podjąć działania w ramach wykonywanego projektu. Optymalnie grupa powinna liczyć 4 osoby, ale zależy to oczywiście od liczebności całej klasy, rodzaju projektów itp. Nauczyciel może zdecydować, iż uczniowie dobierają się w grupy według własnych preferencji. Przy pierwszych projektach

warto z góry ustalić skład zespołu, aby dać uczniom możliwość sprawdzenia się w pracy w różnych grupach.

Aby usprawnić swoją pracę nad projektem, grupa wspólnie z nauczycielem może wypracować zasady pracy w zespole, które powinny być obowiązujące i wszyscy powinni się do nich stosować.

Ustalenie czasu wykonywania projektu oraz sposobu dokumentowania pracy nad projektem

Przystępując do wykonywania projektów, uczniowie powinni wiedzieć, ile mają czasu na wykonanie zadań oraz w jakim terminie odbędzie się prezentacja rezultatów projektu.

Żeby uporządkować i usprawnić prace projektowe, a także ułatwić nauczycielowi monitorowanie pracy uczniów, należy przyjąć jakiś sposób dokumentowania pracy nad projektem. Warto założyć teczkę projektu, w której będą gromadzone wszystkie zebrane materiały, informacje, zestawienia. Można też wyznaczyć miejsce na ekspozycje, wyznaczyć kąciaki tematyczne (szczególnie w niższych klasach).

Aby ułatwić późniejsze prace, warto katalogować materiały i informacje i dokonywać ich selekcji. Uczniowie mogą również prowadzić portfolio lub kronikę projektu. W portfolio mogą być gromadzone również karty pracy uzupełnione o samoocenę ucznia dotyczącą wykonywanych działań. Oczywiście w zależności od charakteru projektu, można również wybrać inne sposoby dokumentowania pracy, np. można zdecydować się na prowadzenie dokumentacji elektronicznej zamiast papierowej.

Określenie efektu końcowego i określenie kryteriów oceny projektu

Nauczyciel powinien ustalić z uczniami, co będzie efektem pracy projektowej. Należy ustalić, jak będzie wyglądała dokumentacja wykonanego projektu i jakie elementy powinny się w nim znaleźć, w jaki sposób uczniowie będą prezentowali wykonaną pracę, tj. czy będzie to typowa prezentacja, czy też, tak jak w przypadku projektu – przedsięwzięcia, przeprowadzenie działań, które są głównym jego celem.

C. Działania uczniów

Gdy temat jest już znany, gdy uczniowie ustalili, czego chcą się dowiedzieć, a w sali przygotowano potrzebne materiały i sprzęt, grupa może podjąć aktywność. Charakterystyczne cechy tego etapu to: wnikliwe zgłębianie tematu, próba znalezienia odpowiedzi na postawione pytania oraz sformułowanie nowych pytań.

Na tym etapie realizacji projektu można zaplanować doświadczenia badawcze, wyprawę terenową. Przed spotkaniem uczniów z ekspertami i osobami zaproszonymi nauczyciel musi im wyjaśnić, na czym polega edukacja w ramach projektu oraz jakich pytań mogą się spodziewać. Natomiast dzieci w razie potrzeby powinny mieć okazję do uczenia się i ewentualnego ćwiczenia określonych umiejętności badawczych, np. zadawania pytań, posługiwania się przyborami w pracy konstrukcyjnej oraz sporządzania rysunków z obserwacji.

Warto również powrócić do „map myśli”, ponowne przejrzeć i ewentualnie wzbogacić listy, to między innymi zachęci uczniów do głębszego przemyślenia tematu. Wielokrotne powtarzanie tego procesu przez cały czas trwania etapu sprawia, że uczniowie formułują coraz bardziej złożone pytania, co często owocuje zwiększonym entuzjazmem dla projektu.

Na tym etapie realizacji projektu warto też poświęcić trochę czasu, na wizytę w bibliotece. Kontakt z biblioteką może zaowocować odnalezieniem publikacji bardzo ściśle związanych z tematem projektu, ale także umożliwić dotarcie do pomocy dodatkowych, np. stron internetowych czy filmów. Ponadto ważne jest, by uczniowie mieli możliwość samodzielnego poszukiwania odpowiedzi na pytania i samodzielnego korzystania z publikacji źródłowych.

Omówienie doświadczeń edukacyjnych i zajęć terenowych

Zazwyczaj po powrocie do klasy uczniowie opowiadają o tym, czego się dowiedzieli podczas wyprawy w teren. Dzieci opowiadają, czego się dowiedziały lub co chciały poznać. Relacjonują uzyskane odpowiedzi. W czasie dyskusji uczniowie prezentują też inne formy przedstawieniowe, np. „tabele inwentaryzacyjne” (są to formularze, na których nanoszą swoje spostrzeżenia związane np. z przeliczaniem) wypełnione podczas wyprawy terenowej lub szkice obserwacyjne. Nauczyciel może je wyeksponować w sali na zarezerwowanej w tym celu tablicy. Jeśli wyprawa została udokumentowana fotograficznie, zdjęcia można zaprezentować natychmiast po zrobieniu odbitek.

Uczniowie mogą również podpisywać eksponowane zdjęcia. Prowadzi to do długiej dyskusji i zwykle dostarcza bodźców do wykorzystania nowego słownictwa. Ten sposób omówienia nie tylko zawiera informacje, co dzieci robiły podczas wizyty, ale z reguły pozwala się także dowiedzieć, czego się nauczyły. W fazie przeglądania materiałów z zajęć i w trakcie przygotowań do przedstawienia zdobytych informacji nauczyciel może wprowadzić źródła dodatkowe np. nowe książki związane z tematem projektu, własną dokumentację wykonaną podczas wyprawy w teren czy pomoce dydaktyczne nie pochodzące z miejsca wyprawy.

Można również urządzić projekcję wideofilmów nakręconych podczas zajęć terenowych. Projekcje mogą towarzyszyć dodatkowe działania np. literackie. Uczniowie mogą też wykonywać rysunki ze szkiców sporządzonych podczas wyprawy.

D. Prezentacja projektu

Tym, co wyróżnia projekt i stanowi jego szczególny walor, jest faza kulminacyjna, czyli dokładnie zaplanowane, celowe i definitywne zakończenie działań. W tej fazie uczniowie zaczynają postrzegać, że ich wiedza wzrosła, że zdobyli nowe umiejętności, zdolności rozwiązywania problemów. Nauczyciel obserwuje wyniki projektu oraz ocenia jego skuteczność pod względem realizacji celów wobec poszczególnych dzieci i całej grupy.

Prezentacja projektu jest, zatem zwieńczeniem uczniowskiej pracy. Typowa prezentacja powinna odbywać się na forum klasy lub przed szerszym audytorium, jeżeli tematyka projektu może być interesująca również dla innych uczniów. Można zorganizować w szkole, np. „Dzień projektów” – uroczysty dzień w szkole, kiedy wszystkie zespoły projektowe prezentują wykonane przez siebie projekty na forum szkoły. Jeżeli w szkole jest wiele grup projektowych można np. podzielić prezentacje projektów na sesje tematyczne. Innym pomysłem na organizację prezentacji projektów jest organizacja tematycznej „sesji naukowej”, szczególnie wówczas, gdy wszystkie wykonane projekty mieszczą się w jednym obszarze. Wykonane projekty powinny zostać zaprezentowane innym uczniom, aby mogli oni zapoznać się z zagadnieniami, które wynikają z przyjętego przez nauczyciela programu kształcenia. Poza tym dzięki prezentacji uczniowie kształtują umiejętności wypowiadania się, przedstawiania rezultatów swojej pracy, jej obrony, dostosowywania formy prezentacji do potrzeb słuchaczy, a także odpowiadania na pojawiające się pytania i brania udziału w dyskusji. W projektach, których podstawowym celem jest przygotowanie i zorganizowanie przedsięwzięcia, może nie mieć miejsca typowa prezentacja. W tym przypadku realizacja przedsięwzięcia, jego przeprowadzenie, zadbanie o stronę organizacyjną, finansową itp. może być wystarczającym sprawdzianem z projektu. Jeżeli uczniowie wzięli pod uwagę wszystkie aspekty planowanego przedsięwzięcia, powinno się ona zakończyć sukcesem³¹.

Dobrze przeprowadzone działania kulminacyjne pozwalają również rodzicom uświadomić sobie, jakiego rodzaju wiedza, umiejętności i zdolności zostały nabyte w trakcie projektu oraz jak można je ugruntować. Z kolei społeczność szkolna, jeżeli została zaproszona do

³¹ A. Mikina, B. Zając, 2010, *Metoda projektów. Poradnik dla nauczycieli i dyrektorów gimnazjów*, Wydawnictwo ORE, Warszawa, s. 57.

uczestnictwa w działaniach kulminacyjnych ma okazję lepiej zrozumieć, na czym polegał proces uczenia się ich kolegów oraz bardziej docenić ich możliwości intelektualne.

Praktyczne przykłady.

Podczas realizacji wydarzenia kulminacyjnego uczniowie podsumowują to, czego się nauczyli. Podczas tego etapu ważne jest, aby uczniowie ustalili, jakimi nowo nabytymi informacjami chcą się podzielić z innymi, w jaki sposób to zrobią oraz wykonać, co postanowili. Natomiast nauczyciel musi przeprowadzić dyskusję podsumowującą z dziećmi, przeanalizować projekt w świetle dokumentacji oraz ocenić, czy osiągnięto zakładane cele.

Wyartykułowanie wiedzy pomaga ugruntować i usystematyzować informacje wyniesione z rozmaitych doświadczeń edukacyjnych, jakie miały miejsce w trakcie pracy nad projektem. Uczniowie również powinny brać udział w podejmowaniu decyzji. Warto zacząć od postawienia pytania – w jaki sposób uczniowie chcieliby się podzielić z innymi swoją nowo nabytą wiedzą dotyczącą tematu projektu?

Uczniom łatwiej będzie opisać, czego się nauczyli, jeśli w trakcie dyskusji obejrzą swoje prace lub inne formy dokumentacji, np. zdjęcia czy konstrukcje, możemy również powrócić do naszych „map myśli”, wtedy też zaczynają rozumieć, na czym polega proces uczenia się. W wyniku przeglądania prac ich obserwacji i dyskusji wzrasta poczucie własnej wartości i wiara we własne siły, co w naturalny sposób przyczynia się do wzrostu ich samooceny. W trakcie tych prac nauczyciel może zachęcić dzieci do oceny własnych osiągnięć.

Forma prezentacji zależy od realizowanego projektu, ważne, aby przygotowali ją uczniowie. Należą do nich wystawy, ilustrowane kroniki, raporty, inscenizacje, występy muzyczne, projekcje zrealizowanych filmów, otwarcie samodzielnie zbudowanego tematycznego stoiska, zorganizowanie i zwiedzanie „muzeum sztuki”. Uczniowie mogą również wykonać malowidło ściennie, czy też przygotować „Korytarzowe” muzeum. Przygotowując się do tej prezentacji dzieci mogą wykonać bilety, zaproszenia dla gości, wyznaczyć przewodników. Mogą również przygotować harmonogram wizyt oraz zdecydować, ilu przewodników potrzeba na czas zwiedzania. Każde dziecko może zapisać się do oprowadzania wycieczek. Istotne jest, aby w prezentacji dzieci zawarły całą swoją wiedzę.

Są to również ważne działania poznawcze, kontakt uczniów z dorosłymi i rówieśnikami oraz wykorzystanie materiałów, niezbicie dowodzi, że proces uczenia metodą projektów polega na interakcji. Pokazuje też, jak w owym procesie pomagają uczniowi autentyczne, konkretne materiały i działania, istotne z punktu widzenia życia codziennego.

E. Ewaluacja projektów

Ewaluacja projektów przez uczniów

Każdy uczeń uczestniczący w wykonywaniu projektów edukacyjnych powinien otrzymać informację zwrotną o osiągniętych celach, mocnych i słabych stronach, jak poprawić słabe strony i jak wykonać pracę lepiej.

Uczniowie po zakończeniu projektu powinni dokonać analizy osiągniętych sukcesów i błędów, które popełnili w czasie tej pracy. Nawet wówczas, gdy została wykonana poprawnie, nie ustrzegli się zapewne drobnych błędów, których uświadomienie sobie powinno wyeliminować je z następnych projektów, czy z innych podejmowanych w przyszłości działań.

Taka analiza jest szczególnie potrzebna wtedy, gdy uczniom nie udało się osiągnąć zamierzonego celu lub gdy osiągnęli go tylko częściowo. W przypadku prac projektowych nie można powiedzieć, że zakończyły się one niepowodzeniem, jeżeli uczniowie poddadzą analizie wykonaną pracę i zaproponują sposoby uniknięcia w przyszłości podobnych błędów. Warto poświęcić trochę czasu i zorganizować spotkanie z zespołem projektowym, w której wykonywane były projekty, i zainicjować dyskusję o sukcesach i porażkach. Można również przygotować dla uczniów pisemne informacje zwrotne, co powinno być łatwiejsze, jeśli wcześniej nauczyciel dobrze zorganizował proces monitorowania pracy uczniów i oceny etapowej oraz gromadził sporządzane podczas realizacji projektów arkusze oceny i obserwacji.

W przygotowaniu i przeprowadzeniu dyskusji, podsumowującej pracę uczniów nad projektem może pomóc wcześniejsze wypełnienie przez uczniów ankiety, zawierającej pytania dotyczące pracy projektowej³²

Ewaluacja projektów przez nauczyciela

Na podstawie wszystkich zgromadzonych materiałów należy dokonać analizy i porównania efektów realizacji projektu zgodnie z wcześniejszymi założeniami. Gromadzone i analizowane przez cały jego czas trwania materiały pozwalają nauczycielowi dokonywać oceny, co wie i umie każdy z uczniów oraz jakie dalsze materiały i działania będą dla niego najkorzystniejsze. Nauczyciele prowadzący staranną obserwację uczniowskich doświadczeń często już na etapie planowania projektu podejmują trafniejsze decyzje, m.in. dotyczące kwestii organizacyjnych, harmonogramu, kolejnych kroków, zadawanych pytań, materiałów

³² M.S. Szymański, 2000, *O metodzie projektów*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa, s. 82.

pomocniczych oraz sposobów zapewnienia każdemu dziecku najkorzystniejszych warunków rozwoju w trakcie realizacji projektu. Projekty stwarzają wiele okazji, by zorientować się, co dziecko rozumie, a czego nie rozumie — o ile nauczyciel jest spostrzegawczy i uważnie obserwuje dziecięce doświadczenia.

Teoria kulturowo-społeczna L.S. Wygotskiego objaśnia, dlaczego decyzje podejmowane przez nauczyciela są tak ważne dla zmaksymalizowania efektów uczenia. Według L. S. Wygotskiego³³, działania pedagogiczne są najskuteczniejsze wówczas, kiedy dotyczą obszaru najbliższego rozwoju ucznia. Dziecko uczy się najszybciej, jeśli doświadczenia edukacyjne organizowane są w obrębie tego obszaru.³⁴ Aby określić obszar najbliższego rozwoju, nauczyciel musi ocenić stopień rozwoju ucznia odnośnie do danej umiejętności lub wiedzy i zbadać, jak przebiegają jego procesy myślowe w kontekście danego tematu. Następnie powinien zorganizować doświadczenia pełniące funkcję pomostu albo „rusztowania” do procesów myślowych wyższego rzędu.³⁵

Ocenianie

Ocenianie, jako integralny element procesu nauczania-uczenia się, jest rodzajem procesu poznawczego, który wymaga podejmowania określonych decyzji. Ma ono służyć informowaniu, o jakości osiągnięć edukacyjnych dziecka w porównaniu z celami kształcenia przewidzianymi dla danego etapu rozwoju. Powinno określać zakres wysiłku włożonego przez dziecko w proces edukacyjny i wskazywać na charakter czynionych postępów. Jednym z istotnych zadań oceniania jest dostarczenie informacji o tym, jakie umiejętności uczeń już opanował, z czym sobie doskonale radzi, a jakie umiejętności wymagają dalszego doskonalenia³⁶.

Oceniając proces tworzenia projektu, należy wziąć pod uwagę następujące aspekty:

- samodzielność w realizacji zadań, wyznaczeniu jego zakresu i określeniu zagadnień istotnych dla rozważanego problemu,
- stosunek do planowania pracy,
- umiejętność pracy w zespole, stosowanie się do reguł, przyjętych przez zespół,
- terminowość i odpowiedzialność w wywiązywaniu się z zaplanowanych prac,
- umiejętność rozwiązywania pojawiających się problemów,

³³ .H. Helm, J.G. Katz, 2003, *Mali badacze*, op. cit., 49.

³⁴ Tamże, s. 54.

³⁵ Tamże, s. 61.

³⁶ A. Kopik, 2010, *Oceniać dla dobra ucznia*, [w] E. Marek, J. Łuczak (red.), *Diagnoza i terapia psychopedagogiczna w edukacji dziecka*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski, s. 283.

- pracowitość i inicjatywa w przeprowadzaniu badań i poszukiwaniu źródeł informacji,
- wykorzystanie różnorodnych źródeł informacji,
- umiejętność doboru i selekcji informacji,
- umiejętność dokonania samooceny.

Dokonywanie samooceny i oceny społecznej³⁷

Wykonywanie projektów jest dobrym sposobem włączania uczniów w proces oceniania i samooceny. Samoocena powinna być dokonywana w trakcie wykonywania projektu, jak również po zakończeniu prac projektowych. Oprócz indywidualnej samooceny można również wprowadzić samoocenę zespołową, w której cały zespół ocenia swoją pracę. Najlepiej jest taką ocenę przeprowadzić dwuetapowo, najpierw poprosić uczniów o indywidualne odpowiedzi na pytania sformułowane przez nauczyciela lub całą klasę, a następnie o wspólne wypełnienie karty samooceny pracy zespołowej.

Ocena społeczna, czyli ocenianie uczniów przez innych uczniów, jest szczególnie przydatna w przypadku wartościowania prezentacji. Koledzy z klasy mają szansę obserwować prezentację i włączyć się do procesu oceniania. Ocena społeczna może być bardziej obiektywna i wnikliwa, szczególnie, gdy uczniowie traktują ją, jako formę życzliwej krytyki tego, co można by w projekcie zmienić i pochwały tego, co im się w projekcie szczególnie podobało.

Warto, aby ocena dokonywana przez uczniów miała zorganizowaną formę. Oceniać mogą wszyscy uczniowie lub tylko wybrani przedstawiciele zespołów. Podejmując się oceniania, uczniowie powinni znać kryteria oceny (znane także zespołowi prezentującemu).

8. Współpraca z rodzicami

Potencjalna korzyść płynąca z zastosowania metody projektów polega na tym, że projekt może w sposób naturalny zainteresować rodziców i zachęcić ich do udziału w podejmowanych przez dziecko działaniach. Jest to istotne, ponieważ sukcesy dziecka w nauce zależą w dużej mierze od stopnia zaangażowania rodziców w proces edukacyjny³⁸. „Jest sprawą niezwykle ważną, aby nauczyciel starał się pozyskać do współpracy wszystkich rodziców, gdyż zainteresowanie rodziców pracą wychowawczą i dydaktyczną szkoły, pozyskanie ich zaufania, zaangażowanie ich w różne problemy związane z opieką i wychowaniem jest najlepszą drogą do tego, aby wspólnie decydować o wychowaniu.

³⁷ A. Mikina, B. Zając, 2010, *Metoda projektów. Poradnik dla nauczycieli i dyrektorów gimnazjów*, Wydawnictwo ORE, Warszawa, s. 76.

³⁸ J.H. Helm, J.G. Katz, 2003, *Mali badacze*, op. cit., s. 20.

Nauczyciel ma szansę zjednać rodziców do współpracy, jeśli potrafi wypracować sobie autorytet w środowisku i gdy każdego rodzica potraktuje w sposób indywidualny, z uwagą i troską”³⁹.

Dobrym pomysłem jest napisanie do rodziców listów, które będą zawierały omówienie tematu projektu oraz planowanych zajęć dotyczących postawionych problemów. List może wyjaśniać przyczyny zainteresowania tematem i podawać podstawowe informacje o związkach tematu z celami dydaktycznymi realizowanymi w projekcie „Fascynujący świat nauki i technologii”. Innym sposobem inaugurującym projekt jest przygotowanie dla rodziców ulotki zatytułowanej „Jak będziemy uczyć metodą projektu”.

Rodzice mają rozmaite możliwości uczestniczenia w projekcie. Można wyróżnić sześć podstawowych rodzajów aktywności rodzicielskiej, które są pożyteczne i mogą mieć wpływ na osiągnięcia ucznia w szkole. Podczas realizacji projektów występują cztery z nich: wolontariat, nauka w domu, kontakt z domem oraz współpraca ze środowiskiem⁴⁰.

Warto zainteresować rodziców realizowanym projektem. Kiedy dzieci szczegółowo i entuzjastycznie opowiedzą w domu o realizowanym projekcie, rozmowy o tym, co dzieje się w szkole, mogą stać się częstsze.

Początek etapu II to dobry moment, aby poprosić rodziców oraz inne osoby o dostarczenie przedmiotów i materiałów do badań prowadzonych przez dzieci. Można też oczekiwać, że rodzice sami zaproponują konkretnych ekspertów lub miejsca zajęć terenowych. Rodzice mogą ponadto łatwiej zasugerować odpowiednie materiały czy przedmioty nadające się do pokazania w klasie, a mając świadomość, jakich informacji poszukują dzieci, mogą też uznać, że wiedzą wystarczająco dużo na dany temat, by wnieść swój wkład do projektu.

Warto, aby nauczyciel pokazywał rodzicom dokumentację działań ich dzieci i opowiadał, czego się uczą. To również może spowodować, że rodzice zaczną się interesować projektem tak dalece, że zabiorą dzieci na wycieczki po zajęciach, kupią im książki związane z tematem lub przyniosą z domu materiały potrzebne w klasie. Warto zaprosić rodziców, aby wystąpili również w roli ekspertów i pomogli w ćwiczeniu potrzebnych umiejętności.

Rodzice, obserwując proces realizacji projektu, dostrzegą działania charakterystyczne dla czynnego uczenia się i zdobędą świadomość technik zachęcających do czynnej nauki

³⁹ A. Kopik, 2013, *Rola i sposoby współpracy w obrębie rodzic – nauczyciel – uczeń*, [w] A. Kopik, M. Kaleta-Witusiak, B. Walasek-Jarosz, *Techniki gromadzenia i analizy wiedzy o uczeniu* – praca w druku.

⁴⁰ Tamże, s. 84.

w domu. Towarzysząc grupie w czasie zajęć terenowych, zobaczą, jak nauczyciel zadaje pytania i jak uczniowie rejestrują spostrzeżenia. Zaobserwują, jak dzieci rysują, piszą, robią zdjęcia, kręcą filmiki. Zobaczą też, że nauczyciel pilnie słucha uczniów i z uwagą odnosi się do ich pytań.

Informowanie rodziców o konkretnych aspektach projektu zachęca ich do podjęcia tematu w czasie rozmów z dzieckiem w domu, aby pomóc dziecku ugruntować nabyte wiadomości, dając jednocześnie przykład, jak być dociekliwym i jak poszukiwać rozwiązania problemu.

Większość projektów kończy się wydarzeniem kulminacyjnym, którego częścią jest wystawa prac dziecięcych. Na te wydarzenia warto zaprosić rodziców.

Rozdział 2. O potencjale i możliwościach uczniów

Marzena Kędra

Rolą nauczyciela realizującego projekt edukacyjny jest stwarzanie jak najbardziej różnorodnych i ciekawych sytuacji dydaktycznych służących rozwojowi indywidualnemu i interpersonalnemu.

Uczniowie mają różne predyspozycje, jedni z nich lepiej mówią, inni lepiej piszą, jeszcze inni lepiej sprawdzają się w działaniach wymagających uzdolnień organizatorskich czy umiejętności praktycznych. Rolą nauczyciela jest takie zorganizowanie przebiegu prac projektowych, aby wszyscy uczniowie mogli wykazać się umiejętnościami, które są kształtowane i wiadomościami, które opanowali. Prowadzenie prac projektowych pozwala na ocenę różnorodnych umiejętności uczniów.

Nauczyciel powinien wspierać dziecko w rozwoju i pomagać mu w zdobywaniu wiadomości i umiejętności. A. Brzezińska uważa, że zasada pomagania powinna być dostosowana do:

- Obciążeń dziecka (im więcej obciążeń, tym więcej pomocy i wsparcia w różnych formach).
- Stawianych wymagań (im więcej wymagań, im wyższy ich stopień trudności, tym więcej wsparcia).
- Aktualnych kompetencji i możliwości dziecka - potencjału rozwojowego (im wyższy poziom aktualnych kompetencji i możliwości, tym mniejsza pomoc).
- Pomoc powinna być „wycofująca się” i to jak najszybciej (ma wzmacniać dziecko w działaniach, a nie je zastępować)⁴¹.

⁴¹ M. Kędra, 2011, *Smakowanie świata. Program nauczania*, ORE, Warszawa, s. 97.

Również § 6.1. Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 17 listopada 2010 roku. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu oceniania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych wskazuje na obowiązek „indywidualizacji pracy z uczniem na obowiązkowych i dodatkowych zajęciach edukacyjnych, odpowiednio do potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia”.⁴² Indywidualizowanie to z jednej strony kształtowanie wyjątkowych cech, umiejętności. Z drugiej – z punktu widzenia nauczyciela – oznacza takie dostosowywanie sposobów pracy, aby te indywidualne, osobowe właściwości ucznia mogły się jak najlepiej rozwinąć.

Sprowadzając indywidulizowanie do poziomu konkretnej pracy, nauczyciel powinien odpowiedzieć sobie na pytanie:

- *W jaki sposób mam organizować tok pracy z uczniem, czyli dostosowywać zasady, metody, formy pracy, oceniania, mierzenia postępów, aby osiągnąć zakładane cele i nauczanie było efektywne?*

Zadanie zapisane w języku rozporządzenia należy przenieść na planowanie i realizację projektu edukacyjnego prowadzonego z zespołem uczniów o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych, aby w wyniku tego procesu mogły zostać zaspokojone specyficzne potrzeby każdego dziecka i aby dziecko mogło się uczyć i nauczyć.

Podstawą efektywnej pracy jest jej zaplanowanie w momencie rozpoczynania pracy z dzieckiem. W tym celu nauczyciel musi podjąć następujące działania:

- rozpoznanie sytuacji dziecka (obserwacja, dokumentacja pedagoga, psychologa, pielęgniarki szkolnej, informacje od wychowawcy, wywiad z rodzicami),
- ustalenie w odniesieniu do zagadnień projektu edukacyjnego, odpowiedzi na pytanie, co i w jaki sposób należy dostosować, aby maksymalnie umożliwić danemu uczniowi opanowanie treści i umiejętności przewidzianych w danej ścieżce edukacyjnej,
- przyjrzenie się strukturze całej klasy oraz określenie, w jaki sposób i dla których uczniów trzeba dostosować metody, formy i środki pracy.

⁴² Dz. U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1491.

1. Praca z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w ramach realizacji ścieżek edukacyjnych

Praca z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi powinna być prowadzona ze znajomością zasad działania odpowiadających charakterowi udzielanego wsparcia oraz z zastosowaniem reguł postępowania uwzględniających konkretne potrzeby edukacyjne ucznia. Istnieje też wiele uniwersalnych zasad wartych wprowadzenia do pracy indywidualnej. Rolą nauczyciela jest rozpoznawanie indywidualnych możliwości psychofizycznych dziecka oraz zaspakajanie ich poprzez tworzenie prawidłowych warunków edukacyjnych⁴³.

Przykładowe działania nauczyciela wobec uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych⁴⁴:

- Poznanie ucznia, określenie jego potrzeb i możliwości.
- Przeanalizowanie wskazań zawartych w opinii/orzeczeniu.
- Zaplanowanie sposobów wsparcia dla ucznia – dostosowanie warunków edukacyjnych do potrzeb i możliwości dziecka.
- Zapoznanie rodziców ze sposobami realizacji specjalnych potrzeb edukacyjnych.
- Monitorowanie i sprawdzanie skuteczności podjętych działań.

Sposoby wspierania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi:

- Stosowanie aktywizujących i polisensorycznych metod pracy.
- Stosowanie metod arteterapii⁴⁵
- Różnicowanie zadań w ramach projektu edukacyjnego.
- Niewymaganie głośnego czytania w obecności klasy.
- Stosowanie pytań naprowadzających. Formułowanie prostych i zrozumiałych poleceń. Organizowanie sytuacji zapewniających dzieciom sukcesy, ekspozycja ich mocnych stron.
- Stosowanie wzmocnień pozytywnych (pochwały, nagrody).

⁴³E. Marek, 2010, *Analiza programów edukacji wczesnoszkolnej w kontekście diagnozowania i wspomagania rozwoju dzieci* [w] E. Marek, J. Łuczak (red.), *Diagnoza i terapia psychopedagogiczna w edukacji dziecka*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski.

⁴⁴M. Kędra, A. Kopik, 2013, *Umysły przyszłości. Edukacja wczesnoszkolna. Program nauczania dla I etapu edukacyjnego*, Europejska Agencja Rozwoju, Kielce, s. 204-205.

⁴⁵Por. E. Marek, R. Więckowski (red.), 2001, *Kształcenie zintegrowane z terapią pedagogiczną w teorii i praktyce*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski; E. Marek, 2004, *Arteterapia jako metoda wspomagająca pracę wychowawczą*, [w] M. Knapik, W. A. Sacher (red.), *Sztuka w edukacji i terapii*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.

- Wprowadzenie technik służących zapamiętywania i koncentracji: mapa myśli, symbole, piktogramy.
- Nawiązanie pozytywnych relacji i dobrego kontaktu emocjonalnego z uczniami.
- Uczenie odpowiedzialności za własną pracę, wdrażanie ucznia do samokontroli. Stosowanie różnych form aktywności. Rozbudzanie zainteresowań uczniów oraz angażowanie ich w działania na rzecz klasy, szkoły.
- Dostosowanie przestrzeni edukacyjnej do potrzeb psychofizycznych uczniów. Ustalenie i konsekwentne przestrzeganie obowiązującego systemu norm i zasad. Nawiązanie współpracy z rodzicami – systematyczna wymiana informacji na temat postępów lub trudności dziecka, udzielanie wskazówek do pracy z nim w domu⁴⁶.

Zasady pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi⁴⁷:

- Systematyczności i ciągłości oddziaływań.
- Stopniowania trudności.
- Pozytywnych wzmocnień.
- Akceptacji dziecka i indywidualizacji.
- Podążanie za zainteresowaniami dziecka.

Ogniwa procesu edukacji, jakimi są kontrola i samokontrola osiągniętych przez uczniów kompetencji, są równocześnie elementami diagnozy, rozpoznania wyników procesu uczenia się. W kształceniu uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi nauczyciel i uczeń sprawdzają, w jakim stopniu udało się osiągnąć cele edukacyjne.

Nauczyciel ocenia przede wszystkim wkład pracy ucznia, a nie efekt, uczeń zaś powinien sam zorientować się, co zrobił dobrze, a co źle. Jeżeli znał cel pracy i tok postępowania, będzie mógł skonfrontować wynik z założonym celem.

Dla prawidłowego przebiegu procesu kształcenia istotne jest, w jakim stopniu uczeń ma poczucie przynależności do środowiska rówieśniczego. Przykre doświadczenia, brak uznania i wiary we własne siły mogą spowodować izolowanie się lub agresję. Włączanie ucznia z niepełnosprawnością do grupy sprawnych rówieśników należy starannie przygotować. Uczniowie powinni wiedzieć o niektórych trudnościach koleżanki lub kolegi, jego możliwościach, o tym, kiedy powinni, a kiedy nie udzielać wsparcia. Nauczyciel musi wykorzystywać i kreować sytuacje, w których uczniowie mogą działać wspólnie. Wybór drogi postępowania, ścieżki edukacyjnej powinien być podyktowany dobrem dziecka.

⁴⁶ M. Kędra, A. Kopik, 2013, *Umysły przyszłości. Edukacja wczesnoszkolna. Program nauczania dla I etapu edukacyjnego*, Europejska Agencja Rozwoju, Kielce, s. 205-206.

⁴⁷ Tamże s. 206.

Dlaczego metoda projektów może być stosowana w pracy z uczniem z trudnościami w uczeniu się?

- Projekty wymagają współdziałania, tzn. zachęcają dzieci i nauczycieli do wspólnej pracy, a wszystkie dzieci do współuczestnictwa według własnych możliwości.
- Przebieg projektu zależy od zainteresowań dzieci.
- Praca nad projektem podąża tropem uczniowskich zainteresowań, a doświadczenia edukacyjne formowane są tak, aby zaspokoić potrzeby wszystkich uczestników.
- Podczas realizacji projektu nie wszystkie dzieci robią to samo. W projekt wpisane są różnorodne doświadczenia i działania. Nie jest konieczne, by każde dziecko brało udział we wszystkich zajęciach, co oznacza, że można uwzględnić zdolności indywidualne oraz indywidualny tok nauczania.
- Praca nad projektem zazwyczaj przebiega w niewielkich grupach, co sprawia, że łatwiej jest zapewnić realizację celów indywidualnych i włączyć do działania dzieci z trudnościami w uczeniu się.
- Obserwacja oraz nacisk na dokumentowanie aktywności i doświadczeń dzieci, w różnorodny sposób odpowiadający ich stylowi uczenia się i ekspresji, ułatwia koncentrację na ich osiągnięciach.
- W miarę wzrostu umiejętności uczniów nauczyciel może dać im do wykonania zadanie trudniejsze, bardziej złożone czy ambitniejsze.

2. Praca z uczniem zdolnym

Założeniem projektu „Fascynujący świat nauki i technologii” jest przede wszystkim stymulowanie rozwoju uczniów i wyposażanie ich w bogaty zasób wiedzy oraz umiejętności. Podczas realizacji ścieżek edukacyjnych należy stwarzać atmosferę sprzyjającą wszechstronnemu rozwojowi wychowanków, gdzie istnieją optymalne warunki do wykorzystania uczniowskiego potencjału. Biorąc pod uwagę indywidualność każdego dziecka, powinniśmy umożliwić mu rozwijanie talentów, kształtowanie własnej osobowości, przygotowanie do dalszego zdobywania wiedzy⁴⁸.

Praca z uczniem zdolnym stanowi wyzwanie dla samego nauczyciela, który musi uwzględnić fakt stawiania wyższych wymagań uczniom szczególnie uzdolnionym, ale musi też dostosować się do wysokich wymagań i oczekiwań ze strony tych uczniów. Kluczem do sukcesu w tym zakresie jest niewątpliwie osobowość nauczyciela, jego wiedza i entuzjazm,

⁴⁸ M. Kędra, 2011, Smakowanie świata. Program nauczania, ORE, Warszawa, s. 98.

które będą ważnym elementem zorganizowanych działań szkoły ukierunkowanych na pracę z uczniem zdolnym. Stąd niezbędne jest podjęcie działań, by rozpoznać zdolności uczniów, utwierdzić ich w przekonaniu o posiadaniu określonych predyspozycji i wskazać możliwości rozwoju i odniesienia sukcesu.⁴⁹

Nauczyciel we współpracy z rodzicami/opiekunami ucznia może określić profil inteligencji ucznia⁵⁰, wskazać jego mocne i słabe strony, aby móc je rozwijać. Teoria H. Gardnera może być wykorzystana przez nauczycieli zarówno w pracy z uczniem uzdolnionym, jak i w projektowaniu działań pedagogicznych adresowanych do ucznia o wolnym tempie pracy, niższej inteligencji ogólnej oraz niewielkiej motywacji do uczenia się. Po zapoznaniu się z możliwościami dziecka, planujemy jego indywidualną drogę rozwoju. W pracy z uczniem zdolnym proponujemy:

- Dostosowywać metody, form pracy i środki dydaktyczne do stylu uczenia się ucznia.
- Proces dydaktyczny organizować tak, aby było w nim miejsce na podejmowanie przez uczniów inicjatyw badawczych, obserwacji.
- Inicjować działania twórcze.
- Zwiększać intensywność jego pracy, poszerzać zakres wiedzy, dostarczać w trakcie nauki większej liczby zadań o tym samym poziomie trudności.
- Zachęcać do pomocy uczniom słabszym.
- Nagradzać osiągnięcia poprzez propagowanie pasji, które realizuje oraz eksponować jego sukcesy.
- Przydzielać uczniom trudniejsze zadania podczas pracy grupowej lub indywidualnej.
- Stwarzać uczniom sytuacje wyboru zadań.
- Przydzielać uczniom zdolnym specjalne role: asystenta, lidera itp.⁵¹.

3. Zalety pracy metodą projektów

Projekt edukacyjny nie jest zajęciem typu lekcyjnego. W odróżnieniu od projektów, zajęcia te często nie sprzyjają przejawianiu inicjatywy przez ucznia czy podejmowaniu odpowiedzialności za wykonywaną pracę. Projekt edukacyjny pozwala jego uczestnikom na kierowanie swoją aktywnością i rozwijanie zainteresowań poprzez samodzielny dobór działań oraz samodzielne wykorzystanie materiałów.

⁴⁹ A. Olko, 2000, Program pracy z uczniem zdolnym, apps.tvkdiانا.pl/psp2rns/pub/szef/program.pdf, s. 4.

⁵⁰ Nauczyciel może wykorzystać autorskie narzędzie Arkusz obserwacji dziecka dla nauczycieli i rodziców zamieszczone w książce A. Kopik, M. Zatorska, 2010, Wielorakie podróże – edukacja dla dziecka, dz. cyt., s. 50-55.

⁵¹ M. Kędra, A. Kopik (red.), 2013, Umysły przyszłości. Edukacja wczesnoszkolna. Program nauczania dla I etapu edukacyjnego, Europejska Agencja Rozwoju, Kielce, s. 208.

Działania poznawcze inicjowane przez ucznia sprzyjają krótko – i długotrwałemu rozwojowi umiejętności szkolnych i społecznych, natomiast frontalnie prowadzone lekcje przez nauczyciela dają krótkotrwały wzrost umiejętności szkolnych kosztem rezygnacji z długotrwałego wpływu na rozwój społeczny i emocjonalny uczniów.

Aktywność poznawcza, w której uczeń ma znaczną kontrolę nad wykonywanymi działaniami, daje korzyści dalekosiężne, widoczne w dalszych etapach nauki szkolnej. Zespół nauczycieli z publicznej Szkoły Podstawowej w Moszczance zaobserwował, że uczniowie, którzy korzystają z dużej swobody inicjowania działań, osiągają lepsze wyniki w nauce czytania i pisania niż ci, którzy uczestniczyli w zajęciach lekcyjnych, w których dominowały metody słowne. Czwartoklasiści obdarzeni wcześniej samodzielnością mają wyższą średnią ogólną, a także na ogół wyższą średnią z poszczególnych przedmiotów.

Możliwość rozwijania i poszerzania zainteresowań oraz samodzielnego zgłębiania zagadnień przynosi korzyści uczniom, pomaga im osiągnąć lepsze wyniki w nauce oraz wspiera ich rozwój społeczny i emocjonalny.

Metoda projektów a rozwój społeczno-emocjonalny

Emocjonalne zaangażowanie oraz chęć zdobywania nowych wiadomości i nowych umiejętności to cechy korzystne dla każdego dziecka, niezależnie od środowiska społecznego i warunków finansowych rodziny. Pozbawianie uczniów okazji do sensownego udziału w poznawaniu czegoś, co je interesuje, może negatywnie wpłynąć na ich motywację i zdolność do nauki. Jeśli szkoła zaniedbuje aspekt emocjonalnego zaangażowania w zdobywanie wiedzy, wrodzona dziecięca ciekawość może nie uzyskać wystarczającego wsparcia.

Metoda projektów a rozwój umiejętności czytania i pisania

Lata spędzone w przedszkolu, zerówce i pierwszej klasie szkoły podstawowej uważa się za najważniejsze dla rozwoju umiejętności komunikacyjnych, m.in. języka i znajomości systemów opartych na symbolach.⁵²

Jedną z wielu zalet metody projektów jest wzmacnianie motywacji ucznia do nabywania różnych umiejętności. Najprawdopodobniej dzieje się tak dlatego, że podejmowane działania wydają się dzieciom celowe. Na przykład celem czytania napisów, ulotek czy książek jest znalezienie odpowiedzi na pytania, celem pisania jest wysłanie komunikatu lub zanotowanie spostrzeżeń dokonanych podczas wyprawy w teren, a nie chęć

⁵² J.H. Helm, J.G. Katz, 2003, Mali badacze. Metoda projektu w edukacji elementarnej, Wydawnictwo CODN, Warszawa, s. 18.

przypodobania się nauczycielowi, dokończenie pracy czy wykonanie nudnego zadania o niejasnej dla dziecka intencji. Dzieci młodsze zazwyczaj bardzo chcą zademonstrować innym to, czego się nauczyły. Tworzą scenografie do zabawy, konstrukcje z klocków, budowle i inne dzieła związane z projektem. Często, chcąc się wykazać wiedzą, piszą. Konstruując scenografię do zabaw inscenizacyjnych, np. restaurację, przygotowują napisy oraz inne materiały przeznaczone do czytania (karty dań, tabliczki z godzinami otwarcia, itp.) po to, by otoczenie było możliwie realistyczne. Często przepisują i zachowują kartki ze słowami, które nazywają coś, co je interesuje. Dobrym pomysłem jest też wywieszenie listy słów związanych z projektem stanowi to bodziec do rozwijania słownictwa oraz podejmowania prób czytania i pisanie, traktowanych jako narzędzia realizacji projektu. Najmłodsze dzieci uczestniczące w projekcie korzystają z umiejętności czytania i strategii badawczych. Projekt sprawia, że wykonywane czynności mają pewien cel, budzą zainteresowanie, powodują, że dziecko w spontaniczny sposób wykonuje czynności, których nigdy wcześniej by nie podjęło. Zachęcane sukcesem wykonuje kolejne czynności. Dzieci motywują się wzajemnie i uczą jedno od drugiego. Uczenie się od rówieśników to cecha charakterystyczna pracy metodą projektów.

Twórcze rozwiązywanie problemów w zespole

Projekt edukacyjny jest postawionym przed zespołem uczniów problemem do rozwiązania. Kiedy kwestie do rozstrzygnięcia w zasadzie narzuca pedagog, dzieci nie zawsze wykazują motywację do szukania rozwiązań, natomiast w procesie realizacji projektu rozwiązywanie problemów pojawia się spontanicznie, gdyż uczestnicy stale stawiani są w sytuacjach, w których muszą wykazać się myśleniem naukowym. Dzieci uczą się stosować narzędzia badawcze, prowadzić eksperymenty, obserwować wyniki i dokonywać porównań.

Projekty w sposób naturalny zachęcają do uczenia się, do wykorzystywania myślenia matematycznego i naukowego. Podczas pracy projektowej uczniowie omawiają strategie umożliwiające znalezienie odpowiedzi. Już samo zastanawianie się, jak znaleźć odpowiedź, może stać się kwestią do rozwiązania, w której dzieci muszą poszukać materiałów lub pomocy ekspertów.

Wykonując zadania projektowe, uczniowie poszukują najlepszego w danych warunkach rozwiązania problemu, a następnie wcielają to rozwiązanie w życie.

Pojęcie problemu może być definiowane w różny sposób, jednak zawsze w definicjach występują takie elementy, jak założony do osiągnięcia cel oraz pojawiające się trudności, przeszkody. W. Okoń definiuje problem dydaktyczny jako trudność o charakterze

praktycznym lub teoretycznym, którą uczeń pokonuje dzięki samodzielnej aktywności badawczej. Tłem tej trudności jest zwykle celowo zorganizowana sytuacja, w której uczeń, kierując się określonymi potrzebami, zmierza do pokonania trudności, a przez to zdobywa nową wiedzę i doświadczenie⁵³.

W. Okoń różnicuje problemy, które mogą być rozwiązywane w procesie kształcenia, na problemy typu „odkryć” coś nieznanego, jakąś prawidłowość (wymagają od uczniów myślenia analitycznego) oraz problemy typu „wynaleźć” coś nowego, oryginalnego (wymagają zastosowania myślenia twórczego, które cechuje duży stopień swobody i nieograniczona liczba rozwiązań i które wykorzystuje i doskonali takie cechy, jak pomysłowość, przedsiębiorczość czy wyobraźnia)⁵⁴.

Rozwiązywanie problemów wymaga bez wątpienia od uczniów dużego stopnia samodzielności i aktywności. W. Okoń twierdzi, że o pełnej samodzielności ucznia możemy mówić, gdy potrafi sam wysnuć i sformułować problem, rozwiązać go racjonalnie i sprawdzić odpowiednio wartość tego rozwiązania⁵⁵. Takiej samej samodzielności w myśleniu i w podejmowanych działaniach oczekuje się docelowo od uczniów wykonujących projekt edukacyjny.

Rozwiązywanie problemów trwa przez cały czas realizacji przedsięwzięcia — zmieniają się tylko problemy, które trzeba rozwiązać.

Uczenie się przez doświadczenie

Wykonywanie projektów edukacyjnych zbliża uczniów do otaczającej ich rzeczywistości, wymaga podejmowania działań wychodzących poza zwykłą szkolną edukację przyczynia się do gromadzenia doświadczeń. Uczenie się przez doświadczenie wymaga specjalnego zorganizowania pracy uczniów, w taki sposób, aby mieli oni poczucie sprawstwa, zdobywali wiedzę i umiejętności poprzez konkretne, praktyczne doświadczenia wynikające z interakcji ze środowiskiem, a następnie mieli sposobność do systematycznej analizy i refleksji, a także uczenia się na swoich błędach i porażkach.

J. Dewey kładł duży nacisk na zdobywanie doświadczeń, widząc w tym procesie istotny element uczenia się. Człowieka postrzegał jako „organizm gromadzący doświadczenie”. Podkreślał, że informacje zapamiętywane w bierny i mechaniczny sposób

⁵³ W. Okoń, 1965, U podstaw problemowego uczenia się. Biblioteka nauczyciela. Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa s. 77.

⁵⁴ W. Okoń, 1998, Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa, s. 201–202.

⁵⁵ Tamże, s. 81

mają charakter statyczny, dopóki uczeń nie ma sposobności do aktywnego posłużenia się daną informacją⁵⁶.

Wykonywanie projektów zespołowych, bazujących na otaczającej uczniów rzeczywistości, pozwala na doświadczalne odkrywanie i potwierdzanie pewnych prawidłowości, a co być może jeszcze istotniejsze dla rozwoju ucznia, pozwala na zdobycie konkretnych doświadczeń społecznych, które następnie są wykorzystywane w nowych sytuacjach.

4. O czym należy pamiętać, realizując z uczniami projekty edukacyjne⁵⁷

Teoria inteligencji wielorakich⁵⁸

Zgodnie z teorią inteligencji wielorakich H. Gardnera wszyscy ludzie posiadają indywidualne zdolności poznawcze, określane mianem inteligencji.

Zgodnie z ogólną tezą H. Gardnera, każdy człowiek ma wiele stosunkowo odrębnych inteligencji. Nie wszystkie one są zbadane i nazwane. Podważa to założenie o istnieniu tylko jednego typu inteligencji, mierzonego przy użyciu standardowych technik psychometrycznych. Wszystkie inteligencje są równoprawne, żadna nie jest ważniejsza od innej. W odniesieniu do dzieci H. Gardner wyróżnia 8 typów inteligencji:

Inteligencja językowa – przejawia się w rozumieniu świata poprzez słowo mówione i pisane, we wrażliwości na rymy, znaczenie słów oraz dźwięki.

Inteligencja ruchowa – przejawia się w rozumieniu świata poprzez ruch i kontakt fizyczny oraz umiejętnością wykorzystania własnego ciała do wyrażenia emocji.

Inteligencja matematyczno-logiczna – przejawia się w rozumieniu świata poprzez liczby, ciągi zdarzeń, myślenie logiczne i kreatywne rozwiązywanie problemów.

Inteligencja wizualno-przestrzenna – przejawia się w rozumieniu świata poprzez myślenie obrazami, wrażliwość wzrokowo-przestrzenną, wizualizację i orientację przestrzenną.

Inteligencja przyrodnicza – przejawia się w rozumieniu świata poprzez otoczenie, środowisko, umiejętność rozpoznawania i kategoryzowania świata fauny i flory oraz innych obiektów przyrodniczych.

Inteligencja muzyczna – przejawia się w rozumieniu świata poprzez rytm i melodię, zdolnością słuchową, wrażliwością na dźwięki, rymy i kompozycje.

⁵⁶ Tamże, s. 94.

⁵⁷ A. Mikina, B. Zając, 2010, Metoda projektów. Poradnik dla nauczycieli i dyrektorów gimnazjów, Wydawnictwo ORE, Warszawa, s. 84.

⁵⁸ H. Gardner, 2009, *Inteligencje wielorakie. Nowe horyzonty w teorii i praktyce*, Wydawnictwo Laurum, Warszawa.

Inteligencja interpersonalna – to zdolność rozumienia innych ludzi, współodczuwania, negocjowania i wypracowywania kompromisów oraz patrzenia na świat oczyma innej osoby. *Inteligencja intrapersonalna* – to zdolność rozumienia samego siebie, własnych uczuć, patrzenia na świat z własnego punktu widzenia, umiejętność kierowania własnym postępowaniem⁵⁹.

Wszystkie inteligencje wzajemnie ze sobą współpracują, a każdy rodzaj inteligencji może być modyfikowany i ciągle rozwijany. Służy temu odpowiednia stymulacja, właściwa organizacja środowiska rozwoju oraz wykorzystywanie szerokiego spektrum możliwości dzieci. Teoria inteligencji wielorakich może stanowić podstawę do zmiany modelu edukacji, wzbogacić ofertę istniejących koncepcji pracy z dziećmi (np. autorska koncepcja wielointeligentnej edukacji⁶⁰). W szkole dzieci powinny mieć możliwość nabycia umiejętności optymalnego wykorzystywania własnego potencjału i uczyć się w sposób, jaki najbardziej im odpowiada⁶¹.

Współpraca i współdziałanie

R. I. Arends twierdzi, iż model uczenia się we współpracy powinien przyczyniać się do zwiększenia osiągnięć dydaktycznych, ponieważ uczniowie słabsi, pracując z lepszymi, mogą korzystać z indywidualnych objaśnień, natomiast uczniowie lepsi zyskują, gdyż, aby pomóc słabszym, sami muszą wgłębić się w związki i znaczenia określonych treści nauczania. Ponadto praca w zespole uczy wzajemnego szacunku i tolerancji, a także wpływa na kształtowanie umiejętności społecznych, które odgrywają bardzo ważną rolę w społeczeństwie⁶². Wielu specjalistów dostrzega niewątpliwe zalety wykorzystania pracy grupowej w procesie edukacyjnym. Praca w grupach jest konwencją bardzo cenną, gdyż:

- uczy kooperacji, respektowania przyjętych zasad i dyscypliny, umożliwia doświadczenie współzależności i współodpowiedzialności,
- pozwala na doskonalenie kompetencji komunikacyjnych (wypowiadania swoich myśli, słuchania i respektu dla zdania innych),
- uczy grupowego rozwiązywania problemów i podejmowania decyzji,
- daje możliwość korzystania z wyższego i bardziej zróżnicowanego poziomu wiedzy, umiejętności i doświadczeń,

⁵⁹ A. Kopik, M. Zatorska, 2009, Każde dziecko jest zdolne, Grupa Edukacyjna S.A., Kielce, s. 9-12

⁶⁰ A. Kopik, M. Zatorska, 2010, *Wielorakie podróże – edukacja dla dziecka*, Europejska Agencja Rozwoju, Kielce.

⁶¹ Tamże, s.12.

⁶² R.I. Arends, 1995, Uczmy się nauczać, WSiP, Warszawa, s.334–335.

- zwiększa zdolność do ryzyka,
- ułatwia aktywizację wszystkich uczniów,
- działa wzajemnie inspirująco, zwiększa potencjał twórczy grupy,
- pozwala na większą wydajność pracy i osiąganie lepszych efektów (występuje synergia, czyli wzajemne potęgowanie działania)⁶³.

Wykorzystywanie w procesie kształcenia metod bazujących na pracy grupowej uczniów wymaga od nauczyciela nie tylko odpowiedniego przygotowania zajęć, lecz również rozpoznawania ról poszczególnych członków oraz właściwego interpretowania dynamiki grupy.

Często dziś mówimy o dynamice grupy i dlatego warto zapamiętać, że każda grupa przechodzi przez cztery etapy:

1. Formowanie – grupa wzajemnie się poznaje, niektórzy członkowie są onieśmieleni, nie wszyscy rozumieją zadania grupy i jej cele.
2. Burza – w grupie pojawiają się pierwsze problemy i konflikty interpersonalne, które uniemożliwiają sprawne funkcjonowanie.
3. Normowanie – rozwiązanie powstałych konfliktów pozwala członkom grupy poczuć się lepiej w swoim towarzystwie, poznają swoje mocne i słabe strony, grupa nabiera poczucia jedności, wzajemne oczekiwania członków grupy wobec siebie są jasne.
4. Działanie – członkowie grupy pracują wydajnie, szybko rozwiązują problemy, cele szczegółowe są osiągnięte, a zespół czyni szybkie postępy w wykonywaniu zadania⁶⁴.

O czym warto wiedzieć

Projekt jako sposób na osiągnięcie celów zawartych w podstawie programowej

Wybierając obszar tematyczny projektów realizowanych przez uczniów, można odnieść się do celów zawartych w podstawie programowej. Uczniowie wykonują projekty, które polegają na rozwiązaniu postawionego problemu, a następnie prezentują efekty swojej pracy na forum klasy czy szkoły.

Projekty interdyscyplinarne

Opracowane projekty mają charakter interdyscyplinarny, łączące wiadomości i umiejętności z różnych przedmiotów, lub poza nie wykraczające.

⁶³ M. Taraszkiewicz, 1998, *Jak uczyć lepiej? czyli refleksyjny praktyk w działaniu*. Wydawnictwa CODN, Warszawa, s.153.

⁶⁴ J. Fowler, R. Walker: Materiały szkoleniowe – kurs „Metodologia projektów” w ramach programu Phare Term, Szczecin 1996. Za: A. Mikina, B. Zajac: Jak wdrażać metodę projektów? op. cit., s.37.

Tematyka projektów czerpie z otaczającej rzeczywistości ucznia

Tematy projektów są zgodne z zainteresowaniami uczniów i odnoszą się do tego, co bliskie uczniowi (oczywiście w ramach tematycznych wskazanych przez nauczyciela).

Samodzielność uczniów realizacji tematyki projektu

Uczniowie powinni mieć swój udział w samodzielnym wyborze zadań projektowych. Zwiększy to ich motywację, poczują się „właścicielami projektu”.

Projekty realne – możliwe do realizacji kryterium sukcesu

Ustalone standardy osiągnięcia celu są realne do wykonania. Nierealistyczne cele, poprzeczka zawieszona zbyt wysoko, może zniechęcać uczniów, ponieważ nie będą umieli sami poradzić sobie z problemem.

Uczymy się krok po kroku – zaczynamy od małego projektu, przechodzimy do dużego

Przygoda z projektem nie powinna mieć charakteru jednorazowego, ponieważ tylko ćwiczenie czyni mistrza. Po jego zakończeniu jego realizacji zachęcamy do realizacji kolejnych problemów bardziej złożonych, trudniejszych, wymagających umiejętności organizacji zarówno pracy własnej, jak i zespołowej.

Projekt dla każdego ucznia – każdy uczeń może wykonać projekt w zespole

W zespole projektowym są zwykle różne zadania do wykonania, zatem każdy z uczniów może znaleźć obszar, w którym będzie ekspertem, zgodny z jego zainteresowaniami i predyspozycjami.

Zmiana roli nauczyciela – stawianie na samodzielność uczniów

Chociaż nauczyciel prowadzący projekt nie zostawia uczniów samym sobie, to jego ingerencja w projekt i jego wykonanie powinna być jak najmniejsza. To raczej czuwanie nad pracą zespołu, dyskretny nadzór, reagowanie w sytuacjach kryzysowych niż rozdzielanie zadań czy wykonywanie pracy za uczniów. Monitorowanie pracy zespołu uczniowskiego, przy zachowaniu maksymalnej samodzielności uczniów.

Efekt końcowy projektu jest tak samo ważny jak proces jego tworzenia

Praca nad projektem to ważne wydarzenie w życiu szkolnym uczniów. Mają oni możliwość wykonywać zadania inne niż codzienne zadania szkolne, pracować w zespole, uczyć się współpracy i wykazać dużym poziomem samodzielności. Czasami efekt końcowy odbiega od pierwotnych założeń, czasami nie wszystko uda się zrobić. Nie oznacza to jednak, że

uczniowie niczego się nie nauczyli. Sama praca nad projektem i związane z nią doświadczenia są dla uczniów cenne i mogą procentować w ich dalszym życiu. Ważne jest, aby uczniowie razem z nauczycielem przeprowadzili analizę działań projektowych i wyciągnęli z niej wnioski na przyszłość.

Projekt to nie referat – uczniowie powinni uczyć się, jak w interesujący sposób prezentować efekty swojej pracy

Publiczna prezentacja projektów ma między innymi na celu kształtowanie umiejętności wypowiadania się na forum, radzenia sobie ze stresem, wykorzystywania różnych środków wspierających prezentację. Dlatego też warto zachęcać uczniów, aby przygotowując prezentację, szukali ciekawych pomysłów, ćwiczyli ustne wypowiedzi, umiejętnie korzystając z notatek, i aby koniecznie przeprowadzili próbę.

Dekalog nauczyciela pracującego metodą projektów⁶⁵

Nauczyciele, pod których kierunkiem uczniowie wykonują projekty edukacyjne, powinni pamiętać o swoistym „dekalogu” zaleceń.

- Wspieraj a nie wyręczaj swoich uczniów.
- Pozwól uczniom poczuć się „właścicielami” wykonywanego projektu.
- Pobudzaj ich do rozwijania swoich zainteresowań.
- Zachęcaj do twórczego rozwiązywania problemów.
- Zachęcaj do korzystania z różnych źródeł informacji.
- Stwarzaj możliwości do dyskusji i negocjowania proponowanych rozwiązań.
- Zachęcaj do analizy popełnionych błędów i wyciągania z nich wniosków na przyszłość.
- Pamiętaj, że efekt pracy uczniów nie musi być całkowicie zbieżny z Twoim początkowym wyobrażeniem o nim.
- Pomagaj uczniom rozwiązywać pojawiające się problemy i konflikty w grupie.
- Współpracuj z innymi nauczycielami, gdyż każdy projekt, nawet przedmiotowy, ma pewien wymiar interdyscyplinarny.

⁶⁵ A. Mikina, B. Zajac, 2010, Metoda projektów. Poradnik dla nauczycieli i dyrektorów gimnazjów, Wydawnictwo ORE, Warszawa, s. 87-88.

Rozdział 3. Z praktyki pedagogicznej - „Drobiazg, który jest wszystkim”

Marzena Kędra

Na naszych oczach powoli, ale konsekwentnie zmienia się rola szkoły. Przestaje ona być instytucją mającą monopol na wiedzę, a staje się jednym z miejsc szerokiego dostępu do wiedzy. Szkoła w Moszczance dostosowała się do potrzeb rynku edukacyjnego i zmieniającego się otoczenia, jest otwarta na zmiany, dzięki kreatywności i spontanicznej gotowości nauczycieli. Innowacyjność ukierunkowana jest na poszukiwanie skutecznych rozwiązań edukacyjnych, profilaktycznych, poprzez wprowadzanie niekonwencjonalnych metod pracy, budowanie klimatu sprzyjającego kreatywności i odbiegające od istniejących wzorów.

1. Szkołę można porównać do „placu budowy”

Zespół nauczycieli opracował koncepcję pracy szkoły pod nazwą „Nowoczesna Edukacja Szkolna”, wokół której koncentrują się działania wychowawcze, profilaktyczne i edukacyjne. Inspiracją były wzory i pomysły bogatej myśli pedagogicznej Celestyna Freineta, Janusza Korczaka. Nadrzędnym celem, który wyznacza kierunki pracy jest rozwój osobowości dziecka, który dokonuje się poprzez zdobywanie wiedzy, ogólną organizację, naturalną aktywność własną nauczyciela i ucznia.

„Dajcie dzieciom narzędzia pracy, kredki i farby, fiszki do samodzielnych poszukiwań, książki do czytania, ogród, nie zapomnijcie o teatrze, a szkoła stanie się w mgnieniu oka placem budowy i słowo praca nabierze całej wspaniałości wiążąc pracę manualną z umysłową i społeczną. W takich warunkach dziecko będzie niezmordowanie poszukiwać, realizować swoje pomysły, eksperymentować, uczyć się wyrastać skupione, myślące, ludzkie.

A wychowawca pójdzie za jego przykładem⁶⁶”

Ta myśl C. Freineta wita każdą osobę, która odwiedza Zespół Szkolno-Przedszkolny w Moszczance. Zawarta jest w niej filozofia naszej codziennej pracy. Powołując się również na pytanie, które stawia Edward de Bono „Egzamin dotyczy pewnych tradycyjnych przedmiotów i zgodnie z tradycją przygotowują je uczelnie (...) Co z egzaminem z praktycznego myślenia? Gdzie egzamin z tworzenia wartości...?” – odpowiadamy – najistotniejszym dla nas celem jest nie realizacja programów ani osiąganie najwyższych wyników na testach, lecz działania, które pomogą naszym uczniom „wzrastać życiowo”.

66 C. Freinet, 1993, Gawędy Mateusza, PSAPCF, Gniezno, s. 47.

Chcemy pokazać naszym dzieciom ich wyjątkowość, rozbudzić w nich zainteresowania dla wiedzy oraz jak mówi C. Freinet „*musimy ukształtować takie osobowości, które będą zdolne nie tylko do tworzenia i ożywiania robotów, ale również do kierowania nimi i do wykorzystywania ich usług w dziele wyzwolenia sumienia i humanizmu, które na zawsze pozostaną wielkością i racją bytu Człowieka*”⁶⁷

W sprawnie działającej szkole również powinien dominować porządek, powaga, naturalna pilność, skupienie, dyscyplina – wszystko to na usługach zainteresowań i funkcjonalnej pracy. Aby tak się stało niezbędnym warunkiem umożliwiającym skuteczną pracę dzieci jest modernizacja bazy materialnej. Freinet proponuje⁶⁸:

- „*Stwórzcie sobie dobrze zaopatrzoną bibliotekę pracy, załóżcie i powiększajcie kartotekę materiałów źródłowych, organizujcie wycieczki i zwiedzanie. Wtedy przełamięcie w sposób naturalny formalne i martwe ramy przestarzałych, scholastycznych technik*”.
- „*Zorganizujcie miejsce do przeprowadzania badań, zaopatrzenie się w niezbędny sprzęt, łatwy w obsłudze dla dzieci. Nowa technika, racjonalna i naukowa, wyprze na zawsze werbalne i abstrakcyjne podręczniki*”.
- *Zorganizujcie różnorodne materiały do działań artystycznych „zobaczycie wówczas, z jaka pomysłowością wasi uczniowie będą posługiwać się narzędziami, które przygotowaliście do skutecznej realizacji ich twórczych dążeń, dla zaspokojenia ich funkcjonalnych pragnień*”.

Organizując pracę uczniów, czy to indywidualną czy też grupową, nauczyciel musi świadomie zaplanować i zorganizować przestrzeń edukacyjną, szkolne środowisko uczenia. Środowisko fizyczne stanowi ramy, w których odbywa się proces nauczania - uczenia się.

Istotna jest celowość zagospodarowania przestrzeni uwzględniająca zarówno indywidualną pracę uczniów, jak i pracę zorganizowaną w zespołach. Sala lekcyjna powinna być miejscem prawdziwego warsztatu pracy.

Nauczyciel planując przestrzeń, musi przewidzieć kilka istotnych kwestii. Ustawienie ławek – tworzy ramy kształtujące interakcję między nauczycielem a uczniem, umożliwia koncentrację na zadaniach w sytuacji pracy indywidualnej, umożliwia prowadzenie dyskusji lub prezentację wykonanych zadań.

⁶⁷ C. Freinet, 1993, Gawędy Mateusza, PSAPCF, Gniezno, s. 19.

⁶⁸ C. Freinet 1976, 1976, O szkołę ludową, Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków, s.339.

2. Jeden dzień z życia dziecka w szkolnej rzeczywistości

Faza przygotowawcza

Interpretacja zapisów w nowej podstawie programowej wymusiła potrzebę opracowania i wdrożenia programu nauczania dla klas I-III pod nazwą „Nowoczesna Edukacja – szkoła w działaniu” oraz dla klas IV-VI, które inspirowany są pedagogiką C. Freineta.

Faza działania

Z procesu edukacyjnego wykluczone zostały trzy szkodliwe czynniki, które mają wpływ na proces kształcenia, należą do nich lekcje podzielone na poszczególne przedmioty, pakiety edukacyjne, które zdaniem C. Freineta trzymają w jarzmie zarówno ucznia, jaki i nauczyciela oraz stereotypowe ćwiczenia, wykonywane przez cały zespół klasowy⁶⁹.

Działania opisane w programie nauczania wspomagają rozwój dziecka, a nauczyciel liczy się z jego potrzebami i autentycznym, naturalnym sposobem bycia. Program kładzie nacisk na obserwację i poznanie dziecka na tle jego warunków środowiskowych. Kształcenie oparte jest na aktywności dziecka, praca zintegrowana jest wokół tzw. tygodniowych modułów, wokół których nauczyciel projektuje różnego typu sytuacje edukacyjne, uwzględniając:

- sytuacje naturalne – pozostawiające dziecku maksimum możliwości wyboru i inicjatywy,
- sytuacje naturalne wzmocnione – nauczyciel kieruje uwagę dziecka na konkretną sprawę, ale pozostawia mu swobodny wybór rodzaju i form działania,
- sytuacje organizowane – kiedy to nauczyciel określa temat, formę, cel, stawia konkretne działania, jednak sposób wykonania owego zadania pozostawia inwencji dzieci.

W swoich założeniach odchodzimy od pracy z pakietem edukacyjnym zastępując go własnymi rozwiązaniami i świadomym udziałem uczniów w procesie poznawczym. Praca zorganizowana jest w tygodniowych modułach tematycznych. Nauczyciel projektuje okazje edukacyjne, które są metodą, opisanym sposobem działania w ścisłym powiązaniu z treściami podstawy programowej dla kształcenia ogólnego. Takie ujęcie stanowi syntetyczną, zgeneralizowaną formę odpowiedzi na pytanie: Jak to czynić? Jak sprzyjać temu, co w dziecku ukryte, ale jego własne?

⁶⁹ Tamże, s. 356.

Praca wyznaczona przez moduły wymaga od nauczyciela zaplanowania działań, przygotowania dokumentacji oraz zorganizowania warsztatu pracy – pomoce, materiały, decyzje gdzie poszczególne zadania i aktywności będą realizowane. W każdym module nauczyciel uwzględnia wszystkie obszary edukacyjne zapisane w podstawie programowej. Kolejnym etapem pracy nauczyciela jest wybór zagadnień, które będzie realizował w danym tygodniu. Ten etap zawiera zarówno planowane treści jak i umiejętności dzieci, które nauczyciel zamierza kształtować.

Punktem wyjścia jest rozmowa z dziećmi, podczas której mówią one o swoich skojarzeniach dotyczących wybranego zagadnienia i zadają pytania związane z tematem. To pozwala nauczycielowi zorientować się, jaki jest zasób wiedzy dzieci i w jakim kierunku idą ich zainteresowania. Informacje o tym, co dzieci wiedzą i czego chciałyby się dowiedzieć są bardzo ważną wskazówką dla nauczyciela. Dzięki nim wie, na jakim poziomie trudności przygotować treści i zadania dla grupy i dla poszczególnych grup dzieci.

Następnie dzień po dniu realizuje zaplanowane zadania. Aktywność dzieci jest dokumentowana – rysunki, plansze, fotografie, zgromadzone eksponaty, najróżniejsze dziecięce wytwory. Na zakończenie projektu jest zorganizowana wystawa, która też jest okazją do podzielenia się uzyskaną wiedzą i zdobytymi umiejętnościami z innym.

W tej metodzie cenne jest zarówno to, że dzieci są aktywne w trakcie jej trwania, jak i to, że po zakończeniu modułu mogą do niego powracać dzięki zgromadzonej i dostępnej dokumentacji, mogą rozmawiać na interesujący je temat, zadawać kolejne pytania, zastanawiać się, powtarzać lub kontynuować aktywności, które były podejmowane podczas trwania projektu. Wszystkie te sytuacje są bardzo korzystne dla pobudzania i zaspokajania ciekawości poznawczej poszczególnych dzieci. Zarówno sposób jak i zakres samodzielnie podjętych działań pozostaje w gestii dziecka, a przez to daje mu możliwość robienia tego, co je interesuje i rozwija.

Zadania przydzielane uczniom mają charakter zindywidualizowany. Dominują zróżnicowane pod względem poziomu indywidualne karty pracy, przygotowane zgodnie z możliwościami i zaawansowaniem uczniów.

W procesie edukacyjnym stosujemy również, zgodnie z sugestią Freineta metody naturalne, w których nie ma miejsca na przekazywanie uczniom gotowych, podręcznikowych wiadomości. Podstawowym kryterium doboru treści i technik pracy z uczniami są potrzeby życia. Poprzez konkretne działania uczniowie uczestniczą w procesie poszukiwania i

rozwiązywania problemów, poznają wzajemną zależność różnych zjawisk, potrafią lepiej zrozumieć otaczającą rzeczywistość, sami dochodzą do wniosków i uogólnień.

Uczniowie tworzą również plany pracy, mogą dzięki temu sami decydować o rodzaju i sposobie wykonywanych zadań, poznawać znaczenie sprawnej organizacji dla osiągania zaplanowanych wyników. Planowanie sprzyja ponadto zachowaniu rytmiczności pracy, równomiernemu podziałowi zadań. Z jednej strony ukazuje konieczność działań zespołowych, z drugiej zaś stwarza możliwość realizowania zadań w tempie określonym indywidualnymi potrzebami i możliwościami każdego dziecka.

W pracy dydaktycznej nie mają zastosowania takie formy zajęć i ćwiczeń, które są oparte na mechanicznym powtarzaniu, przepisywaniu, uczeniu pamięciowym. Bowiem wiedza ta jest bezużyteczna i nie pobudza do myślenia. Źródłem wiedzy jest bogaty księgozbiór, ale też wszystko to, co pobudza, inspiruje, zachęca do poszukiwań, wpływa na rozwój zainteresowań, pomaga zrozumieć otaczający świat, wyzwala twórcze możliwości. W takiej organizacji pracy nauczyciel przyjmuje funkcję animatora, który pokazuje uczniom drogi uczenia się w trakcie indywidualnego i grupowego rozwiązywania problemów i działań. Pomaga odkrywać, wyszukiwać, analizować, wnioskować, interpretować i dokonywać samooceny. Pozwala współpracować, samodzielnie podejmować nowe zadania, aby w ten sposób dziecko tworzyło siebie.

Dzień szkolny

Dzieci w ciągu każdego dnia odbywają:

- Zajęcia intelektualne – wyznaczone przez tematykę modułów. W trakcie tych zajęć nauczyciel wprowadza nowe treści.
- Prace warsztatowe – jest to indywidualna forma aktywności przeznaczona na metodyczne porządkowanie wiedzy.
- Prace otwarte – jest to czas przeznaczony na różnorodne formy aktywności dzieci.

Formy aktywności:

- spontaniczna - dzięki odpowiedniemu zaprojektowaniu przestrzeni edukacyjnej,
- inspirowana - okazjami edukacyjnymi,
- kierowana - realizacja projektów ekologicznych, społecznych, kulturalnych itp.

Przywitanie – każdego dnia. To czas na budowanie kontaktu, więzi, atmosfery zaufania i przyjaźni między dziećmi, a także między każdym dzieckiem a osobami dorosłymi. Dzieci mogą pokazać rodzicom, co ciekawego zrobiły poprzedniego dnia. Nauczyciel proponuje tzw. „rundki”, – „Co u mnie?”. Na początku dnia bardzo ważne jest wspólne

z dziećmi zaplanowanie zajęć, ewentualny podział na podgrupy odpowiedzialne za poszczególne zadania.

Terminarz, tzw. „kartka tygodnia”, na której uczniowie przez cały tydzień swobodnie zapisują pytania, na które pragną uzyskać odpowiedź. Taka praktyka pozwala zaspokoić naturalną ciekawość dzieci, stanowi punkt wyjścia do poszukiwania rozwiązań, jest kolejnym krokiem do zdobywania wiedzy.

Klasowy Dzień Segregatora. Narzędzie wspierające obserwacje nauczyciela i źródło informacji o uczniu. Jest, to segregator, który przechowuje się w klasie. Każdy uczeń samodzielnie gromadzi swoje prace w segregatorze (swobodne teksty inspirowane, prace plastyczne, karty pracy, wyniki własnych poszukiwań, itp.). Dziecko samo dokonuje wyboru, tych prac podczas tzw. Klasowego Dnia Segregatora – wówczas nauczyciel rozmawia z dziećmi o ich segregatorach, wspólnie analizują ich zawartość. Dzieci w tym dniu dokonują przeglądu swoich prac, prezentują najlepsze z nich koleżankom i kolegom. Wartością tej formy pracy jest możliwość dokonywania przez dzieci oceny własnych postępów, analizowania osiągnięć. Segregatory są prezentowane rodzicom podczas spotkań.

Książka życia. Jest to zeszyt formatu A4, który dziecko otrzymuje podczas pierwszego dnia pobytu w szkole. Do swojej książki życia uczniowie mogą wklejać własne swobodne teksty oraz prace plastyczne.

Opieka i wychowanie. Pozytywne doświadczenia powodują silną afiliację do „swojej” szkoły, która staje się dla dziecka jego drugim domem, dlatego dbamy o adaptację, jest ona ważna i nie można jej pominąć. Również szatnia została urządzona tuż przy klasie, aby dziecko nie czuło się zagubione, a rodzic mógł odprowadzić dziecko do klasy i w każdej chwili porozmawiać z nauczycielem.

Wiele uwagi poświęcamy dobremu wychowaniu, żeby dzieci odróżniały dobro od zła i wybierali dobro, posiadli zdolność do empatii, warunkującej zgodne współżycia dziecka z innymi dziećmi i dorosłymi oraz wartości takie jak: uczciwość, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz do pracy zespołowej. Podkreślamy uzdolnienia dzieci i je rozwijamy. W trosce o to, aby dzieci odczuwały satysfakcję z działalności twórczej, stwarzamy im warunki do prezentowania swych osiągnięć.

Sale lekcyjne – sale zostały kompleksowo urządzone i wyposażenie, wyodrębniono w nich dwie części – rekreacyjną i edukacyjną. Dzieci mają też możliwość zostawić swoje rzeczy, książeczki w miejscu do tego wyznaczonym.

Przedszkolaki w świetlicy szkolnej – „*Moi rodzice pracują, ja jestem w świetlicy*”. Wspólna zabawa i nauka opiera się na przewodniej bajce miesiąca. Bajki te mogą czytać dzieci (starsze dzieci czytają dzieciom młodszym), zaproszeni goście lub nauczyciel. Całość uzupełniają zajęcia plastyczne, techniczne, gry i zabawy dydaktyczne. W ten sposób rodzi się integracja dzieci starszych z przedszkolnymi. Przedszkolaki wchodzą w „świat szkolny”, bez obaw i lęku. Znają szkolne korytarze, sale lekcyjne, a przede wszystkim starszych kolegów.

Ty też będziesz uczniem – czyli jak „oswoić” szkołę. Aby zadbać o właściwe relacje, dzieci szkolne razem z nauczycielami zapraszają dzieci przedszkolne do wspólnego uczestniczenia w przygotowanych zadaniach. Jak to robią?

- Przez wspólną naukę.
- Przez wspólną zabawę.
- Konkursy, warsztaty, przedstawienia.
- Konkurs dla 6-latków i uczniów klas I.
- Zajęcia warsztatowe – bohaterowie ulubionych bajek.
- Święto Pluszowego Misia.
- Mikołajki dla przedszkolaków „Podziel się przeczytaną książeczką z młodszymi kolegami i koleżankami”,
- Opieka nad młodszymi kolegami i koleżankami – dyżury w jadalni.

Nauczyciel dba o to, by stale rozszerzał się wachlarz doświadczeń i przeżyć, by miały o czym mówić, pisać, by miały czego próbować i doświadczać. Dzieci piszą, malują i nagrywają swobodne teksty, prezentują swoją pracę, i śmiało o niej opowiadają, pracują w małych zespołach na miarę swoich możliwości. Prowadzą doświadczenia, badania, eksperymentują, stawiają hipotezy. Uczą się nawiązywania kontaktów z rówieśnikami, budowania poczucia wartości, współpracy i rozwiązywania konfliktów poprzez udział w zadaniach ogólnoszkolnych: ekologicznych, patriotycznych, ekspresyjnych. Pracują z wykorzystaniem metody zabawy, sztuki, które prowadzą do rozwijania zdolności i zainteresowań (mają już pierwsze sukcesy w konkursach plastycznych).

Rezultaty:

- Warunki edukacyjne sprzyjają procesowi nauczania i uczenia się, uczniowie będą wiedzieli i umieli więcej niż tego wymaga podstawa.

- Dzieci posiadą zdolność do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych.
- Uczniowie nabędą nawyki dbałości o zdrowie własne i innych ludzi oraz umiejętności tworzenia środowiska sprzyjającego zdrowiu.
- Wykształcona zostanie postawa obywatelska- poszanowanie tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji.
- Dzieci rozwiną uzdolnienia i talenty, będą odczuwały satysfakcję z działalności twórczej, poprzez stwarzanie warunków do prezentowania swych osiągnięć.
- Każde dziecko interesująco, ciekawie w przyjaznej i bezpiecznej atmosferze spędzi czas w szkole, zwiększają się szanse edukacyjne uczniów zdolnych oraz uczniów mających trudności w nauce.

3. Edukacja skuteczna, przyjazna i nowoczesna

Program „Nowoczesna Edukacja Szkolna” jest kompatybilny z programem nauczania „Nowoczesna Edukacja – szkoła w działaniu” oraz z programami nauczania do klas IV–VI. Łączy je wspólny kierunek działania – „mądre unowocześnianie szkoły”.

Program powstał na gruncie ponad 20-letnich własnych doświadczeń w zakresie autorskich innowacji pedagogicznych i przeprowadzonych badań edukacyjnych oraz przy kreatywnym zaangażowaniu nauczycieli. Nawiązuje również do potwierdzonych przez prof. B. Śliwerskiego w latach 90. wyników innowacji pedagogicznych w ramach autonomicznego szkolnictwa publicznego w naszym kraju, ale także w Szwajcarii, Niemczech, Czechach i na Słowacji. Przewodnią ideą koncepcji jest współdziałanie nauczyciela i rodziców w tworzeniu środowiska wychowawczego – dynamicznego takiego, które ulega ciągłym zmianom, podlega rozwojowi zależnemu od czynników zewnętrznych i wewnętrznych.

Podstawowe założenia:

- Szkoła promująca uczenie się aktywne, poszukiwawcze i badawcze, uczestnictwo i dialog w procesach współdziałania w uczeniu się służących sobie, innym i środowisku.
- Szkoła miejscem indywidualnego rozwoju, gdzie każde dziecko na miarę swoich możliwości, zdolności i zainteresowań ma szansę przeżycia sukcesu, gdzie żaden jego wysiłek nie jest lekceważony lub przekreślany.

- Szkoła gdzie każde dziecko czuje się bezpieczne, ma prawo oczekiwać pomocy, ale i udzielać jej swoim kolegom.

Wartość szkolnej edukacji upatrujemy w fundamentalnych zadaniach. Staramy się, aby nie towarzyszyło dzieciom uczucie nudy oraz codzienna rutyna. Tworzymy i uruchamiamy różnorodne projekty edukacyjne rozwijające ich aktywność twórczą, aby sprzyjały one intensywnemu, wszechstronnemu rozwojowi w oparciu o samopoznanie, poszukiwanie, rozwijanie zdolności i zainteresowań. Zauważamy, że dzieci uczą się najaktywniej w toku interakcji z rówieśnikami, kiedy mają swobodę w wyborze zadań, stawianiu pytań, szukaniu rozwiązań.

Stawiamy również na naukę nawiązywania właściwych kontaktów z rówieśnikami, budowania poczucia wartości, współpracy i rozwiązywania konfliktów. Czyli tych wszystkich rzeczy, które są niezbędne w dorosłym życiu. Zawsze dbamy o to, by stale rozszerzał się wachlarz doświadczeń i przeżyć by dzieci miały, o czym mówić, pisać, by miały czego próbować i doświadczać.

Wyzaczyliśmy również główne kierunki pracy pedagogicznej w wychowaniu i uczeniu się:

- Obserwacja i poznanie dziecka na tle jego warunków środowiskowych.
- Indywidualizacja w procesie wychowania i nauczania dla wykrywania i rozwijania uzdolnień, zainteresowań i zamiłowań.
- Niwelowanie i korygowanie niepożądanych postaw, szczególnie typu aspołecznego, przez włączanie dziecka w działalność wspólnoty.
- Różnorodne formy ekspresji artystycznej i praktycznej włączone w proces nauczania i wychowania stanowiące naturalną motywację do osiągania coraz lepszych wyników w nauce.
- Organizowanie dzieciom szerokich kontaktów z bliższym i dalszym środowiskiem społecznym, przyrodniczym i kulturalnym w celu rozbudzenia ich zainteresowań i twórczej ciekawości.
- Wychowanie przez pracę, czyli umożliwienie dziecku dokonania samodzielnych doświadczeń w toku różnorodnej działalności oraz przeżyć wynikających z własnego wysiłku.
- Dobra organizacja pracy, która zależy od planowania realnego i zintegrowanego z życiem.
- Samorządna organizacja życia w klasie szkolnej.

- „Doświadczenia poszukujące” – źródłem działalności poznawczej, odkrywczej, emocjonalnej i praktycznej.
- Planowanie pracy w kierunku indywidualnego rozwoju.
- Promocja solidaryzmu i współpracy z innymi.
- Korespondencja i wymiana międzyszkolna.
- Prezentacje.
- Doświadczenie „świata” i budowanie wokół niego działań edukacyjnych.
- Posługiwanie się nowoczesnymi narzędziami i technikami.
- Współpraca rady pedagogicznej, domu i szkoły oraz instytucji wspomagających.

Indywidualizacja procesu nauczania i wychowania

Organizacja pracy lekcyjnej na wszystkich etapach edukacji zmierza do tego, aby uczniowie nie wykonywali zadań w sposób mechaniczny. Chodzi o to, aby uczniowie znali cel pracy, jej przeznaczenie oraz mogli korzystać z efektów pracy. Nastawienie na osiągnięcie konkretnych rezultatów sprzyja podejmowaniu zadań autentycznych, które mają ekonomiczny sens, przyczyniają się do powiększenia wspólnego dobra, do polepszenia warunków szkolnego życia. Na tej płaszczyźnie kształtuje się poczucie odpowiedzialności, wspólnoty celów, powstają warunki do tego, aby dzieci czuły się gospodarzami we własnej szkole.

Programy nauczania realizowane w szkole adaptowane są do zadań szkoły, wzbogacane o nowe treści. Dzięki temu programy stają się otwarte i elastyczne, powiązane z bieżącymi wydarzeniami, aktualnymi potrzebami uczniów, szkoły i środowiska. Są realizowane zgodnie z rytmem przemian zachodzących w najbliższym otoczeniu społeczno-przyrodniczym. Wprowadzone modyfikacje polegają na przekształceniu odgórnie wyznaczonych zadań tak, aby wiedza szkolna była żywa, ciekawa i bogata, służyła pełniejszemu zrozumieniu otaczającej rzeczywistości, sprzyjała kształtowaniu umiejętności niezbędnych w życiu. Wyodrębniły się centralne pojęcia programowe takie jak: praca, społeczeństwo, ojczyzna, patriotyzm, które scalają wiedzę szkolną, integrują treści z zakresu różnych przedmiotów.

W szkole przyjęto zasadę, że uczenie się nie może polegać tylko na powielaniu cudzych myśli, korzystaniu z gotowych treści. Stworzono, więc takie warunki, aby uczniowie mogli wyrażać własne sądy, ujawniać swe wewnętrzne dążenia i przeżycia np. dzieci mogą samodzielnie wybierać tematy do własnych prac w swobodnych tekstach, projektach. Ich treść zależy od tego, co je interesuje, cieszy, smuci. Nauczyciele nie stawiają żadnych

wymagań dotyczących zarówno tematu jak i formy. Pomoc ich polega na wskazywaniu źródeł informacji, nigdy zaś na podawaniu gotowych odpowiedzi na pytania.

W pracy dydaktycznej nie mają zastosowania takie formy zajęć i ćwiczeń, które są oparte na mechanicznym powtarzaniu, przepisywaniu, uczeniu pamięciowym. Bowiem wiedza ta jest bezużyteczna i nie pobudza do myślenia. Źródłem wiedzy jest bogaty księgozbiór, ale też wszystko to, co pobudza, inspiruje, zachęca do poszukiwań, wpływa na rozwój zainteresowań, pomaga zrozumieć otaczający świat, wyzwala twórcze możliwości.

Aktywność dziecka

Podstawowe znaczenie dla rozwoju aktywności ma twórcza działalność dziecka. Udział w działalności twórczej związanej z realizacją bliskich psychice dziecka zadań, ma wpływ na kształtowanie takich motywów uczenia się, które wynikają z chęci poznania, zaspokojenia własnych zainteresowań, osiągnięcia osobistej satysfakcji. Ocena szkolna przestaje więc spełniać rolę głównego środka wychowawczego, na plan pierwszy wysuwają się wewnętrzne potrzeby i dążenia dziecka.

Mając na uwadze powyższe przesłanki, myśl C. Freineta *niech każdy z twych uczniów znajdzie jakąś dziedzinę, w której będzie mógł choć na chwilę uzyskać przewagę i powodzenie*⁷⁰ oraz przekonanie, że każdym uczniu drzemią jakieś talenty, realizujemy w szkole projekty edukacyjne, których głównym priorytetem jest „Prowokować – Oferować – Wybierać”. Zdolności, zainteresowania, możliwości poszczególnych uczniów są różne. Różnym dzieciom potrzebne są różne drogi edukacyjne.

Aby osiągnąć sukces edukacyjny należy już od najmłodszych lat rozbudzać aktywność i chęć poszukiwania u dzieci. Koniecznym wydaje się uczenie poprzez działanie oraz rozwijanie wyobraźni. Proponujemy warsztaty podczas, których dzieci pracują w grupach mieszanych wiekowo. Gdy dzieci pracują w grupach zróżnicowanych wiekowo kształcą wrażliwości na drugą osobę oraz wyrabiają nawyk opiekowania się młodszym, opiekowania się tym, kto tej opieki potrzebuje. Uczą się pełnienia różnych ról i funkcji w grupie, wraz z przybywaniem lat, przybywać im będzie, w sposób naturalny, więcej umiejętności i obowiązków, a pełnione role staną się bardziej poważne i wymagające większej odpowiedzialności.

W różnych zespołach czekają na dzieci różne role – raz organizują oni pracę zespołu, a kiedy indziej są jej członkiem, któremu kto inny wyznaczy zakres pracy i jej kierunek. Praca

⁷⁰ C. Freinet, 1993, Gawędy Mateusza, PSAPCF, Gniezno, s.78.

w grupach przygotowuje uczniów do pracy i współpracy. Uczy organizowania wspólnego wykonywania zadań i pracy w grupie.

Czas pobytu w szkole nie ogranicza się do zajęć lekcyjnych. Uczniowie sami wybierają warsztaty biorąc pod uwagę swoje potrzeby, przyjęte do wykonania zadania, zainteresowania.

Realizacja programu odbywa się poprzez interdyscyplinarną realizację miesięcznych zadań – projektów edukacyjnych zintegrowanych wokół działań edukacyjnych i profilaktycznych. Na każdy miesiąc przygotowany jest temat wiodący. Wszystkie zadania przerywają monotonię, rozwijają kreatywność, otwartość, zaangażowanie. Uczą dostrzegać problemy i je rozwiązywać. Tak zorganizowana praca wymaga zaangażowania nauczycieli, jak i uczniów. Chciałabym podzielić się kilkoma pomysłami, które były zrealizowane w szkole i być może zainspirują innych do podjęcia podobnych działań.

4. Przykłady zrealizowanych projektów edukacyjnych

Prezydencja Polski w Unii Europejskiej

W lipcu 2011 r. Polska rozpoczęła prezydencję w UE. Uczniowie i nauczyciele naszej szkoły nie mogli obok tego przejść obojętnie, dlatego postanowiono, że październik będzie poświęcony kształtowaniu postaw patriotycznych, powrotu do korzeni i popularyzacji wśród uczniów i ich rodziców wiedzy na temat prezydencji w Unii. Opracowaliśmy pakiet zadań do zrealizowania przez każdą klasę pod kierunkiem wychowawców.

Pierwszym krokiem były działania i wyjaśnienia słownictwa związanego z UE. Drugi krok to przygotowanie przez uczniów pytań i przeprowadzenie wywiadów z rodzicami i dziadkami nt. prezydencji Polski, a trzeci to podsumowanie tych teoretycznych wiadomości podczas lekcji europejskich prowadzonych przez pracownika starostwa powiatowego. Okazało się, że uczniowie posiadają dużą wiedzę i są przygotowani do prowadzenia rozmów na ten temat. I tu zaczyna się mała polityka.

Uczniowie klas III–VI z opiekunami wybrali się na spotkanie z ludźmi promującymi nasz powiat i gminę. Pierwsze spotkanie z panem burmistrzem Prudnika w jego gabinecie uświadomiło dzieciom, że droga do Brukseli zaczyna się w takich małych miejscowościach jak nasza. Trzeba z oddaniem i uczciwie pracować. Podczas drugiego spotkania u starosty prudnickiego dzieci zrozumiały, że trzeba stawiać na kreatywność i nie zapominać o korzeniach. Teraz oczy Europy zwrócone są na Polskę, a my powinniśmy pokazać to, co u nas najlepsze.

I takie zadanie, czyli kreowanie wizerunku naszej miejscowości otrzymali uczniowie klas I–III. Powstały piękne prace plastyczne, ciekawe teksty promujące Moszczankę.

W UE wysoko ceni się polską zdrową żywność, dlatego nie można zapomnieć o recepturach i przepisach naszych babć. Jedną z najbardziej znanych i kultywowanych tradycji jest kiszenie kapusty. Czas nam sprzyjał było przed Wszystkimi Świętymi, kapusta zebrana tylko podwijać rękawy i zaczynać szatkowanie. Wszyscy byliśmy przygotowani. Stanowiska w sali gimnastycznej udekorowane, transparenty z hasłami przyciągały uwagę. Rodzice z szatkownicami i głowami kapusty gotowi do rozpoczęcia konkursu, bo w październiku odbył się w szkole Konkurs Kiszenia Kapusty. Prowadziła go uczennica klasy piątej i punktualnie o godzinie 9.40 dała sygnał do rozpoczęcia.

Przy ośmiu stanowiskach, w tym nauczyciele i rodzice zawrzało. Każdy był skupiony na swoim zadaniu a w tym czasie po sali płynęły przyśpiewki przy dźwiękach gitary promujące zalety kiszzonej kapusty. Staropolskim obyczajem zatrzęsa się podłoga od przytupów i podskoków tancerzy. Szatkowanie, solenie, mieszanie, ubijanie i nakładanie do beczulek bacznie śledziła komisja złożona przedstawicieli uczniów każdej klasy. Tę zdrową i bądź, co bądź bardzo smaczną będącą podstawą wielu potraw kapustę najlepiej zdaniem jury przygotowali uczniowie klasy VI.

A kapusta stoi w beczułkach i kisi się! Gdy już była ukiszona przełożyliśmy ją do słoików z pięknymi etykietkami i logo każdej klasy (samodzielnie zaprojektowanych). Każdy, kto nabył słoik pysznej kapusty, przekazał „grosik” członkom Klubu Anioła, który przygotował niespodzianki dla samotnych i chorych mieszkańców Moszczanki.

„Szkolny Pitagoras nad Złotym Potokiem”

Jeden z projektów edukacyjnych poświęcony został pogłębianiu uzdolnień matematycznych wśród uczniów, poszerzaniu ich zainteresowania tym przedmiotem oraz wzbudzeniu motywacji do poznawania tajników „królowej nauk”.

Każda klasa podjęła się zadań do wykonania. Dzięki wzajemnej współpracy klasa I wykonała klasowy dywan liczb, który służył im do rozwiązywania zadań tekstowych i ułatwił skomplikowane dotąd obliczenia. Jak trudno jest dziecku zapamiętać, że dodawanie jest przemienne, że świat liczb jest ogromny, mogli się o tym przekonać uczniowie klasy II, gdy budowali własne piramidy liczb. Teraz mogą dostrzec, jak wiele działań można wykonać ograniczając się tylko do zbioru liczb naturalnych. Plakaty, na których przedstawili własne pomysły na piramidy przedstawiają świat liczb widziany w wyobraźni dziecka.

Nawet czas spędzony podczas przerw szkolnych nie musi być wypełniony nudą, jeżeli tylko dziecko posiada odpowiednie warunki do samorozwoju. W tym celu klasa III opracowała gry i zasady do gier matematycznych. Ich duży wkład pracy, wspólne układanie reguł gry, wykonanie potrzebnych pomocy miały na celu nie tylko pokazać pomysłowość uczniów, ale także nauczyć ich sztuki kompromisu i dojścia do wspólnych rozwiązań. Poprzez zabawę mogą teraz doskonalić swoje umiejętności matematyczne oraz rywalizować ze sobą według ustalonych przez siebie reguł. Uczniowie klasy IV udowodnili, że jest wiele liczb, które mają bardzo ciekawe własności tworząc plakaty oraz prezentacje multimedialne. Jak zapamiętać całą wiedzę matematyczną w tak krótkim czasie? Zawsze można sięgnąć do encyklopedii matematycznych, które wykonali uczniowie klasy V. Znalazienie odpowiedniego hasła, wyszukanie informacji wraz z rozwiązanymi przykładami ułatwia teraz dogłębne poznawanie tajników matematyki. Rzadko się o tym mówi, ale warto wiedzieć, dzięki komu zawdzięczamy istnienie matematyki i jaki wkład w jej poszczególne treści miały takie postacie jak Pitagoras czy Tales. W tym celu uczniowie klasy VI przygotowali albumy z fotografiami i życiorysami słynnych matematyków. Warto wspomnieć ludzi i ich dorobek, który miał ogromny wpływ na istnienie współczesnego świata. Dzięki takiej formie wykonania uczniowie mieli okazję połączyć treści matematyczne z elementami historii.

Na zakończenie uczniowie klas I-VI wzięli udział w Maratonie Matematycznym, który składał się z pięciu konkurencji. Najlepsi matematycy z każdej klasy rywalizowali ze sobą odpowiadając na różne pytania czy tworząc plakat na określony temat. Największą trudność sprawiło im rozwiązanie zadań tekstowych, a później dopasowanie rozwiązań do tabeli z liczbami. Umiejętność dobrej współpracy sprawiła, że uczniowie klasy IV okazali się niepokonanymi matematykami w szkole. Przed nimi teraz noc pełna wrażeń spędzona w szkole, oczywiście z ciekawymi grami i zabawami matematycznymi.

Uzdolnienia naszych uczniów wspieramy również poprzez ich udział w licznych konkursach przedmiotowych oraz zawodach sportowych. Nasi dwaj uzdolnieni są studentami Dziecięcej Politechniki Opolskiej. Mają zaszczyt być w gronie 200 studentów, przyjętych na DPO.

Uczestnictwo w tym projekcie jest dla dzieci nie tylko wspaniałą zabawą, ale pozwoli również spojrzeć im na naukę z zupełnie innej strony. W wielu kręgach istnieje przestarzały wizerunek nauk technicznych, jako tych niezwykle trudnych, żmudnych, wymagających często ponadprzeciętnej odporności psychicznej. Tymczasem możliwość poznania "od kuchni" Politechniki Opolskiej, a także możliwość zobaczenia świata oczami naukowca powoduje, że dla niejednego młodego człowieka jest to okazja do zrealizowania swoich

życiowych pasji. W trakcie całego roku akademickiego uczniowie biorą udział w interesujących zajęciach dotyczących m.in. aktywności fizycznej dziecka, czy trzęsień ziemi i zapobiegania ich skutkom, a także różnych rodzajów instrumentów muzycznych. Uczestnictwo w Dziecięcej Politechnice Opolskiej kończy się przyznaniem dyplomu ukończenia Politechniki, co jest dla ucznia ogromnym wyróżnieniem.

Uwzględniając potrzeby i zainteresowania dziecka wzięliśmy z grupą naszych uczniów udział w wykładzie pt.: „Symbolika liczb, imion i znaków chińskich” zorganizowanym przez Instytut Konfucjusza Politechniki Opolskiej. Wprowadzeni w kulturę tego narodu mogliśmy zapoznać się z ich tradycjami, sposobem ubioru, przesadami, czy znaczeniem skomplikowanych znaków chińskich. Teraz nasi uczniowie wiedzą, że nie warto w Chinach kupować karty telefonicznej z numerem 4, gdyż jest to pechowa liczba, a należy szukać kart z numerem 8 – liczbą przynoszącą szczęście, pomimo tego, że taka karta jest najdroższa. Liczba ta symbolizuje determinację i dążenie do celu, a także uporządkowanie spraw, niezbędne do jego osiągnięcia.

Biorąc udział w tak licznych projektach i wyjazdach wspólnie z naszymi uczniami mamy na celu wypełnienie tego, co symbolizuje chińska liczba 9 – stan osiągnięcia pełni w jakiejś dziedzinie, wysoki poziom rozwoju intelektualnego i emocjonalnego dzieci. Udowodniamy w ten sposób, że każde dziecko ma w sobie potencjał, aby coś zmienić w otaczającym nas świecie na lepsze, kierując się przy tym pomysłowością i skutecznością.

Maraton twórczej ekspresji

Wiosną realizowaliśmy projekt edukacyjny pod nazwą „Maraton twórczej ekspresji”. Wyczuwało się nadchodzącą wiosnę oraz nadal świeżą myśl Celestyna Freineta, często przytaczaną przez samą H. Semenowicz w jej dziełach, a dotyczącą twórczej ekspresji dziecka: *„Ekspresja we wszystkich postaciach twórczości dziecka, stosowana nie od święta lub tylko w wyznaczonym przez plan lekcyjny czasie jest – zdaniem C. Freineta – najlepszym środkiem nawiązania kontaktu i współpracy z uczniem, jest motorem wyzwalającym zainteresowania, na którym można oprzeć się w procesie dydaktycznym”*⁷¹

Nauczyciele, choć na co dzień proces dydaktyczny opierają na ekspresji twórczej, w tym czasie pozwolili swoim uczniom intensywnie i długotrwale wykorzystać uchwyconą podczas zajęć inspirację wierszem, opowiadaniem, legendą, spacerem wiosennym, spotkaniem z ciekawym człowiekiem, wiadomością przeczytaną w Internecie, a nawet lekcją gramatyki.

⁷¹ H. Semenowicz, 1973, *Poetycka twórczość dziecka*, Nasza Księgarnia, Warszawa, s. 35.

Dzięki temu, że dzieci mogły dużo i długo tworzyć dzieła na interesujące je tematy – w każdej klasie powstały prace nasycone twórczą pasją. W niższych klasach były to wiersze, opowiadania i dialogi, w klasach wyższych – scenariusze skonstruowane ze scen i aktów.

Wybrane przez zespoły najciekawsze teksty w sposób naturalny prowokowały dzieci do dalszych – już zespołowych – działań twórczych. Bardzo chętnie uczniowie zasiadali do tzw. prób stolikowych, by czytać partie wydzielone poszczególnym aktorom. Z zapałem urządzali castingi na odtwórców ról swoich sztuk. W klasach wyższych rolę reżysera przejmowali sami uczniowie, w niższych kierowali tą pracą nauczyciele.

Kolejnym etapem maratonu była twórczość plastyczna dzieci.

Uczniowie weszli w role scenografów, którzy pracowicie i z fantazją realizowali projekty związane z oprawą wizualną swoich dzieł. Wykonywali własnoręcznie rekwizyty i elementy dekoracji: malowidła na płótnie, kartonie, szarym papierze.

27 marca w Światowy Dzień Teatru nastąpiło uwieńczenie maratonu twórczego. Zespoły klasowe efekty twórczej pracy zaprezentowały w postaci opracowanych spektakli.

Warto wspomnieć, że w marcu również członkowie Koła Teatralnego dali niemały wyraz ekspresji twórczej, choć prezentowany przed małą, przedszkolną publicznością. Szkolni aktorzy wystąpili z inscenizacją pt. „Na stacji” opartą na motywach utworu Juliana Tuwima pt. „Lokomotywa”.

Spektakl z założenia miał charakter alternatywny, zbliżony do happeningu. Akcja rozgrywała się na dywanie przedszkolaków zaanektowanym na scenę - stację, natomiast publiczność przedszkolna, niecierpliwie kręcąca się dookoła, miała sposobność wziąć aktywny udział w spektaklu, dając nieskrępowany wyraz swej ekspresji twórczej.

„Maratonowi twórczej ekspresji” dodatkowo towarzyszyły wydarzenia – zadania kulturalne w formie spotkania z poetką prudnicką oraz spotkanie autorskie z udziałem poety młodego pokolenia.

Marzec przyniósł wszystkim prawdziwą radość z twórczych poczynąń i radość dzielenia się ich efektami z innymi.

Patriotyzm – uczyć, czy praktykować?

Miesiąc kwiecień poświęciliśmy na realizację projektu edukacyjnego poświęconego obchodom Dnia Flagi Rzeczypospolitej Polskiej.

Do tego święta uczniowie przygotowywali się na różne sposoby i w kilku etapach. W ramach zajęć humanistycznych układali pytania sondażowe, które później kierowali do

napotkanych mieszkańców Moszczanki. Na pytania: „W jaki sposób przygotowuje się Pan/Pani do Święta Flagi Narodowej?, W jaki sposób uczestniczy Pan/Pani w uroczystościach obchodów Święta Flagi?”, „Czy flaga narodowa jest ważna tylko w dzień jej święta?”, „Jak Pan/Pani uważa czy patriotyzmu należy uczyć czy go praktykować?”, „W jaki sposób powinno się młode pokolenie utwierdzać w przekonaniu, że należy świętować dzień 2 maja?” mieszkańcy chętnie udzielali dzieciom odpowiedzi. Zebrany materiał słowny i zdjęciowy w kolejnym dniu szkolnym na zajęciach pozalekcyjnych przyjął formę prezentacji multimedialnej. Na zajęciach koła historycznego uczniowie poszukiwali materiałów do prezentacji nt. Flagi Narodowej i na bazie zdobytych wiadomości wykonali prezentację pt. Dzień Flagi Rzeczypospolitej Polskiej. Uczniowie utalentowani artystycznie zajęli się oprawą choreograficzną i muzyczną nadchodzącego święta.

30 kwietnia nasza szkoła od samego rana przeżywała szczególne chwile. Dzieci w każdej klasie projektowały i z radością wykonywały białoczerwone kotyliony z przeznaczeniem na wojewódzką uroczystość Święta Flagi.

O poranku przybyli zaproszeni goście: posłanka na Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, burmistrz, kombatant, przewodnicząca Komisji Oświaty, dyrektor Muzeum Ziemi Prudnickiej, dziennikarz Radia Opole, przedstawiciel Rady Sołeckiej, absolwentki szkoły oraz rodzice, by razem z nami świętować dzień Flagi narodowej pod hasłem „*Patriotyzm – uczyć czy praktykować?*”

Czas świętowania – a tym samym podsumowania projektu rozpoczął się prezentacją wyników sondażu ulicznego, następnie uczniowie wyższych klas przedstawili prezentację pt. „Dzień Flagi Rzeczypospolitej Polskiej”

Po pierwszej części zabrzmiał polonez, w rytm którego szóstoklasiści z białymi – czerwonymi flagami w dłoniach wykonali tradycyjny taniec narodowy. Nie zabrakło też radosnych pieśni patriotycznych oprawionych ruchem scenicznym.

Całość dopełnił ogólnoszkolny panel nt. „*Portrety Flagi Narodowej*”, prowadzony przez uczniów. Uczestnicy w osobach zaproszonych gości, nauczycieli i uczniów dyskutowali nt. flagi narodowej, patriotyzmu i doświadczeń z nimi związanych.

Uczniowie, przystąpili również do swobodnej twórczej ekspresji. Powstały wiersze, teksty swobodne, ilustracje, formy przestrzenne, z których dzieci na koniec obchodów Święta Flagi Narodowej utworzyły pomnik pt. „*Moja Polska*”.

„Do góry nogami”

Była to ścieżka edukacyjna realizowana metodą projektu w zakresie przedmiotów humanistycznych. Dzieci pracowały w grupach mieszanych wiekowo z klas I – VI.

Humanistyczny to znaczy ... –tak brzmiało pierwsze zadanie w projekcie edukacyjnym. Na początku najmłodsi uczestnicy zajęć, kierując się tylko intuicją, podjęli próbę wyjaśnienia znaczenia trudnego dla nich słowa humanistyczny. Padające z ust siedmiolatków skojarzenia rozbawiały starszych uczestników, którzy wobec młodszych kolegów wykazali się dozą wyrozumiałości. Po interpretacyjnych próbach najmłodszych prym przejęli szóstoklasiści. Oni w subtelny sposób uzupełniali informacje. W tych okolicznościach zapanowała atmosfera życzliwości, wszyscy poczuli się dobrze i bezpiecznie. Przyszedł zatem czas na doświadczenia poszukujące. Dzieci spontanicznie i w sposób naturalny dobrały się w grupy wiekowo mieszane. W takim składzie przystąpiły do prac z wykorzystaniem słowników, encyklopedii, Internetu. Starsze przyuczały młodsze do głośnej prezentacji przygotowanego materiału w oparciu o wybrane źródła. Dzieci wspierając się wzajemnie dokonały ciekawych i sugestywnych prezentacji.

Kolejne zajęcia poświęcone zostały filozofii szczęścia. Dzieci weszły do sali, w której rozbrzmiewały dźwięki hiszpańskiej Alegrii. Aranżacja sali prowokowała do różnych aktywności. Jedne dzieci spontanicznie poruszały się w rytm muzyki, drugie przyciągnęła paleta kolorowych farb, natomiast utalentowane pisarsko udały się do stanowiska redakcyjnego. Prace przebiegały symultanicznie. Kiedy nastąpił czas prezentacji, uczestnicy chętnie dzielili się autorską filozofią szczęścia.

Wszystko się może zdarzyć – i się zdarzyło! Dzieci podczas kolejnych zajęć wzięły udział w maratonie marzeń. Rozgrzewką do niecodziennego wyścigu było zapisanie starannym pismem marzeń bądź narysowanie ich dowolną techniką, bądź zredagowanie krótkiego tekstu pt. „Marzę, więc jestem”. Uczestnicy prześcigali się w swojej kreatywności. Powstały naprawdę fenomenalne ślady nieprzyziemnych marzeń dziecięcych.

Po gorącym i dynamicznym maratonie marzeń przyszedł czas na zdobywanie nowych doświadczeń w zimowym plenerze. Statyczna zima za oknem nakłaniała, by z aparatem w ręku opuścić mury szkolne i uchwycić efemeryczność białej pory roku.

Pasja fotografowania udzieliła się wszystkim uczestnikom zajęć. Pod ich koniec każdy wiedział, co to znaczy dobrze skadrować obiekt, jak ustawić zoom i w efekcie poprawnie, a nawet artystycznie wykonać fotografię pejzażu zimowego.

Zima zawsze inspiruje! Malarzy, muzyków, poetów i jak się okazało – dzieci z Moszczanki też. Młodzi humaniści zrozumieli istotę „złapania uciekającej chwili”. Zimę nad Złotym

Potokiem potraktowali jako ulotny, zmysłowy moment i niczym francuscy impresjoniści oddali jej nastrój i koloryt. Pasjonaci pióra tworzyli teksty inspirowane zimową aurą, miłośnicy pędzla oczarowali wszystkich uczestników swoim spojrzeniem na zimę.

Każdy z uczestników oddał się twórczej pasji i dostrzegł wartość prac swoich kolegów.

Kolejne zadanie odbyło się w klasie, która przybrała ciekawą scenerię zimowa, w której na pierwszy plan wysuwają się postaci bałwanów – przyszłych bohaterów mini spektaklu teatralnego. Jak na gwiazdy widowiska przystoi – przybierają rozmiary zbliżone do rzeczywistych. Dzieci, podczas warsztatów, z każdą chwilą nabierały przekonania, że wśród nich obecni są nowi, intrygujący uczestnicy zajęć. Szybko bałwany otrzymują imiona, zyskują tożsamość i stają się gotowe do prowadzenia dialogu na scenie. Dzieci podzielone na grupy układały teksty dialogów. Zawierały one bogatą leksykę, w tym związki frazeologiczne, wypowiedzi nasycone ekspresją i elementy humoru.

Uczniowie, nawet ci najmłodsi, z łatwością odtwarzali na forum napisane w grupach dialogi. Tym prezentacjom towarzyszył autentyczny entuzjazm.

Czas zimy skłaniał również do czytania. A jak czytać z dziećmi to jak najbardziej – baśnie! A jak baśnie – to te spod pióra mistrza Andersena z Danii. Któż inny potrafi tak rozbudzić w dzieciach wyobraźnię, że gotowe są w głębokich zaspach śniegu wejść w rolę bohaterów baśni i przekonująco odegrać scenę pt. „W pałacu Królowej Śniegu”. I tak właśnie było podczas kolejnego zadania projektowego. Było jak w baśni o „Królowej Śniegu”: momentami lodowato (dzieci odczuły ujemną temperaturę), ale ostatecznie pojawił się happy end.

Są baśnie bez happy end'u? Takie zagadnienie nurtowało młodych humanistów podczas kolejnych spotkań. „Dziewczynka z zapalkami” Andersena w uznaniu niektórych uczniów jest przykładem baśni bez happy end'u. Okoliczności sprzyjały temu, by rozstrzygnąć kwestię na drodze debaty. Zdania w tej sprawie podzieliły grupę warsztatową na dwa zespoły. Padały przemyślane argumenty. Dodatkowo wysunięto problem panującej na świecie biedy dzieci. Jemu także podczas tych zajęć poświęcono uwagę. Tym razem zajęcia skłoniły dzieci do głębokich przemyśleń. Mali uczestnicy projektu udowodnili, że potrafią myśleć refleksyjnie i dzielić się tym z innymi.

Na kolejnym spotkaniu wróciliśmy do radosnych chwil związanych z zimą. Spacer wzdłuż zimowych pól kieruje wyobraźnię uczestników warsztatów ku krajobrazom nie z tej ziemi, (albo raczej nie z tej Ziemi), bo z innej galaktyki, z kosmosu. Dzieci prawie zgodnie upatrują podobieństwa pustych zaśnieżonych pól do krajobrazu kosmosu. Zajęcia w plenerze zimowym pobudziły wyobraźnię w oczekiwanym kierunku.

Dzieci pochłonięte tematyką Wszechświata udały się w wirtualną podróż po nim. Rozgwieżdżone niebo na tablicy interaktywnej w zaciemnionej sali zainspirowało obserwatorów do działań twórczych. Podczas zajęć powstały prace plastyczne ukazujące dziecięce wyobrażenie kosmosu, teksty inspirowane jego filmowymi obrazami.

Na zakończenie uczestnicy dokonali prezentacji swoich prac indywidualnych i grupowych. Dzieci poczuły się jak zdobywcy nowych przestrzeni. Pełne oryginalnych pomysłów przelały je na papier w formie ekspresji plastycznej i słownej.

„Optymistyczna wiara w życie”

To tytuł kolejnego projektu realizowanego w ramach ścieżki edukacyjnej w zakresie przedmiotów humanistycznych. Humanisci z natury są optymistami, dlatego również ci najmłodszy podczas zajęć tryskali pozytywną energią. Śpiewali znane im piosenki w tonie radości, układali rymowanki z wesołymi, ciepłymi słowami. Powstała piękna grupowa poezja.

W naturę człowieka wpisana jest rywalizacja. I o ile jest zdrowa – służy wyzwaniu energii do działania. Gra słowna „Scrabble”, wokół której chętnie zasiedli uczestnicy kolejnych warsztatów, stworzyła im właściwe warunki do rozwoju zdolności lingwistycznych. Zabawa w tworzenie słów, zarówno u małych humanistów jak i tych trochę starszych, rozszerzyła ich zasób słownictwa, rozwinęła logiczne myślenie i dodatkowo świetnie ćwiczyła pamięć. Zmagania językowe pobudziły dzieci do kreatywnego myślenia. Dały im wiele radości.

Teatr jest formą zajęć, za którą szczególnie przepadają dzieci. Z chęcią wchodzą w role wymyślonych postaci i z pasją oddają ich emocje na scenie. Tak też się stało podczas warsztatów humanistycznych. Dzieci wspólnie ułożyły scenariusz spektaklu, któremu nadały tytuł „Powrót miłości”. W źródłach internetowych poszukiwały adekwatnych do scen podkładów muzycznych. Z zaangażowaniem ćwiczyły solowe i grupowe układy choreograficzne. Dzięki elementom teatru i tańca dzieci poczuły się artystycznie spełnione.

Szare pudła! Nic specjalnego! Ale nie dla naszych dzieci. Te, pełne inwencji twórczej, zainspirowane gwałtownym nadejściem wiosny, przy użyciu rozmaitych przyborów plastycznych szybko zapełniły dwanaście płaszczyzn ciekawymi wizjami artystycznymi.

Na następnych zajęciach kolorowe pudła stały się w sposób naturalny ważnymi elementami scenografii do scenek rodzajowych. Przygotowanej przez siebie aranżacji dzieci chętnie oddały się improwizacji teatralnej. Wśród uczniów wykreowała się mała grupa obserwatorów, którzy słowami starali się uchwycić akcję bieżących wydarzeń. Było słowo mówione, pisane, ruch sceniczny i twórczość plastyczna młodych artystów.

Na kolejnych zajęciach grupa humanistów zaangażowanych w działania aktorskie związane z widowiskiem muzyczno-tanecznym „Powrót miłości” wystąpiła przed pozostałymi uczestnikami warsztatów. Obserwatorzy po obejrzeniu spektaklu aktywnie dyskutowali nt. przesłania widowiska, którego głównym środkiem ekspresji był ruch. Zarówno młodsze jak i starsze dzieci wysuwały swoje sugestie i wyrażały cenne dla grupy aktorskiej opinie. Dzieci podczas tych zajęć szczerze wyrażały swoje opinie; aktorzy z dumą przyjmowali pochwały i z pokorą krytykę.

Przebieg następnych zajęć podyktowany był emocjami i doświadczeniami po wycieczce do Pragi. Uczestnicy wycieczki w różnorodny sposób prezentowali swoje przeżycia.

Ostatnie zajęcia miały charakter swobodnego podsumowania projektu edukacyjnego. Uczniowie w dowolnie wybranej przez siebie technice pracy odnosili się do zajęć humanistycznych, które odbywały się regularnie dwa razy w tygodniu. Dzieci pracowały indywidualnie i w grupach.

„Na własne oczy”

Była to ścieżka edukacyjna realizowana metodą projektów w zakresie przedmiotów matematyczno – przyrodniczych w klasach IV–VI. Zajęcia przebiegały wokół miesięcznych modułów tematycznych wiążących się w przemyślany sposób z porami roku i możliwością czerpania z zasobów przyrodniczych najbliższego otoczenia z wykorzystaniem narzędzi matematycznych. W części przyrodniczej uczniowie badając najbliższe otoczenie zdobywali wiedzę o osobliwościach przyrodniczych (niezwykły gatunek grzyba na boisku szkolnym, działanie destruentów jako czyścicieli organicznych). Dowiadywali się, jak możemy przewidywać pogodę obserwując i nazywając chmury, kolor nieba, zachowanie zwierząt. W części matematycznej uczniowie poznali tajemnice niezwykłych zjawisk przyrodniczych (np. budowę płatka śniegu), które głównie wypływają z matematycznych prawdy.

Tematem, który niewątpliwie poruszył dzieci, był problem pozyskiwania, transportu i hodowli egzotycznych zwierząt, które coraz częściej kupujemy i hodujemy w domu. Po obejrzeniu prezentacji, w jak brutalny sposób łowione i przewożone są zwierzęta, dzieci zapoznawały się z tekstem źródłowym dotyczącym ich biologii, miejsca występowania i sposobu przewożenia do Polski. Następnie tworzyły mapę myśli szukając zespołowo odpowiedzi na pytania: Skąd przyjechał do Polski? (np. boa tęczowy), Jaką miał podróż?, Jak się czuje w sklepie?, Jak będzie czuł się w domu? Uczniów zaskoczyło również ogromne

wykorzystanie osiągnięć matematyki w takich zjawiskach przyrodniczych jak: burza, grad czy tęcza.

Przy poznawaniu budowy i właściwości różnych substancji, uczniowie budowali model cząsteczkowy prostych związków chemicznych poznając niektóre wzory sumaryczne. Uczniowie przeprowadzili szereg ciekawych doświadczeń poznając właściwości substancji wszystkimi zmysłami. Poznali ważne, spotykane w życiu codziennym symbole na substancjach szkodliwych, żrących czy wręcz toksycznych.

Podczas zajęć przyrodniczych wykorzystywaliśmy również mikroskopy, pomoce i gry dydaktyczne, publikacje przyrodnicze, komputery, przyrządy meteorologiczne. W trakcie zajęć matematycznych uczniowie uzupełniali karty pracy, wykorzystywali różne dostępne źródła wiedzy, w tym Internet i encyklopedie oraz techniki multimedialne, tworząc prezentacje oraz używając arkusza kalkulacyjnego EXCEL.

Wykorzystanie technik C. Freineta pozwoliło uczniom na swobodę w działaniu oraz czynny udział w zdobywaniu wiedzy matematyczno – przyrodniczej.

Innym zagadnieniem był temat „Człowiek i technika, substancje i ich właściwości”. Uczniowie podczas doświadczeń przekonywali się, jak bardzo przyroda stała się wzorem do naśladowania dla techniki. Badali, jakie znaczenie w locie ptaka mają kształt pióra i skrzydła, wyjaśniali, dlaczego zwierzęta żyjące w wodzie mają opływowy kształt ciała. Na podstawie pracy z różnymi źródłami informacji, uczniowie poznawali historię wynalazków takich jak: szybowce, helikoptery czy żarówki. W trakcie zajęć matematyczno – przyrodniczych uczniowie dostrzegali również ciekawe własności figur płaskich w budowlach różnych kształtów. Mogli zobaczyć, z czego składa się piramida i w jaki sposób je budowano, że do dzisiejszych czasów te budowle przetrwały. Tematyka zajęć obejmowała również symetrię osiową i odbicia lustrzane oraz ich zastosowanie w otaczającym nas świecie.

Kolejne zajęcia dotyczył tematu „Zdrowy styl życia”. Uczniowie poznawali tajemnice budowy i funkcjonowania własnego ciała w oparciu o dostępne pomoce dydaktyczne (atlasy przyrodnicze, filmy edukacyjne, eksponaty przestrzenne, gry edukacyjne), przeprowadzali doświadczenia badając cechy swoich zmysłów. Omawiając zasady zdrowego żywienia, dzieci pracowały z fiszką poszukującą w pobliskim sklepie spożywczym. Na przykład z produktów dostępnych w sklepie musiały ułożyć przykład zdrowego, pożywnego śniadania dla dzieci w wieku szkolnym. Wiele emocji wzbudziły warsztaty związane z praktyczną pomocą w nagłych wypadkach. Dzieci w zespołach ćwiczyły opatrywanie złamania otwartego, masaż serca, sztuczne oddychanie, układanie nieprzytomnego w pozycji bezpiecznej. Dbając

o własny, zdrowy styl życia uczniowie mieli za zadanie wybrać i ułożyć ciekawą propozycję wycieczki, opisując w różny sposób miejsca, które warto zwiedzić. Kolejnym punktem była wycieczka po okolicy w celu sprawdzenia dostępnych środków komunikacji, a następnie poszukiwanie za pomocą Internetu najlepszych połączeń komunikacyjnych do wybranego przez siebie miejsca wycieczki. Używając fiszek poszukujących uczniowie mieli za zadanie odszyfrować znaczenie skrótów występujących na rozkładach jazdy. Ważne w tym wszystkim było sprawdzenie obowiązujących cen biletów na wybranych przez siebie połączeniach, tak aby koszty nie były zbyt duże, a wycieczka atrakcyjna. Uczniowie prześcigali się w pomysłach na najciekawszą wycieczkę i na forum grupy prezentowali własne spostrzeżenia. Całość uzupełnili o ciekawe zabytki oraz miejsca, które warto zobaczyć. Wzięli też udział w rozgrywkach, które polegały na wyznaczaniu odległości pomiędzy wybranymi miastami Polski przy użyciu gotowej mapy, skali i linijki. Okazało się, że wielu z nich trafnie określa rzeczywistą odległość, nawet bez użycia przyrządów do pomiaru.

Uczestnictwo w zajęciach dało uczniom możliwość samorealizacji, poszerzania własnych horyzontów, łączenia teorii z praktyką oraz odkrywania tajemnic przyrody i matematyki. Uczniowie pogłębiali wiedzę z zakresu przyrody i matematyki, doskonalili umiejętności planowania i prowadzenia obserwacji oraz poprawnego wnioskowania, jak również kształcili właściwe postawy i zachowania wobec otaczającego środowiska.

„Wokół mnie”

Była to ścieżka edukacyjna realizowana metodą projektów w zakresie przedmiotów matematyczno – przyrodniczych w klasach I – III.

Dzieci uwielbiają badać, doświadczać i poszukiwać, dlatego wiele radości sprawiają im zajęcia w terenie. Podczas wycieczki po okolicy, wędrując z fiszką poszukującą uczniowie badali właściwości białego puchu, obserwowali przez lupę płatki śniegu.

Wiele emocji wzbudzało wykonanie gry dydaktycznej. Uczniowie w grupach opracowywali zasady, wykonywali plansze, wymieniając się pomysłami i spostrzeżeniami. Po skończeniu dzieła satysfakcja była ogromna, szczególnie wtedy, gdy wykonane gry cieszyły się zainteresowaniem kolegów i koleżanek.

Następny etap projektu realizowany był pod nazwą „Woda – to cudowny eliksir?” Pracując w grupach dzieci, przeprowadzały różnorodne doświadczenia. Poznały zasoby wodne w najbliższej okolicy oraz ich stałość na ziemi i potrzebę dbania o jej jakość i ilość. Poznali również cykl obiegu wody w przyrodzie i zagrożenia wynikające z działalności człowieka. W różnych miejscach dokonywali pomiarów szerokości Złotego Potoku oraz

głębokości i wartości jego nurtu. W efekcie końcowym rysowali mapki, zaznaczali na nich zbiorniki wodne w najbliższej okolicy i określali jaka jest rola wody w życiu człowieka.

Wraz z nadejściem wiosny dzieci realizowały zadanie „Przyroda budzi się do życia”. Uczniowie tworzyli różnorodne wiosenne ilustracje wykorzystując figury geometryczne. Poszukiwali kształtów figur w środowisku przyrodniczym (boisko szkolne, ogród, łąka, las). Dokonywali obliczeń obwodów tych figur, mierzyli i zapisywali wyniki pomiarów, określali ich właściwości. Wykorzystując Internet zdobyli wiele ciekawych informacji na temat zwierząt i roślin, które zwiastują wiosnę. Wybrali się na wycieczkę po okolicy, by spojrzeć na budzący się świat. Pracowali z fiszka poszukującą, wykonywali plakaty. Wyposażeni w fiszki i lupy badali życie owadów na łące oraz wyznaczali oś symetrii na ilustracjach przedstawiających owady, kwiaty, budynki, znaki drogowe. Tworzyli obiekty z wykorzystaniem symetrii lustrzanej, a w naturze, literach, znakach, przedmiotach rozpoznawali symetrię. Jednocześnie wśród roślin odnajdywali obiekty niesymetryczne. Dokonywali również prób zamiany obiektów niesymetrycznych w symetryczne.

Zajęcia sprawiły uczniom wiele radości i jednocześnie poszerzyły ich wiedzę w zakresie matematyczno-przyrodniczym.

Przedsiębiorczy uczeń

Projekt edukacyjny rozpoczął się od przeprowadzenia wywiadów z mieszkańcami wsi. Każda grupa i fiszka poszukującą wyruszyła na „doświadczenia poszukujące”. W ten sposób mogły samodzielnie odpowiedzieć na postawione przez nauczyciela pytanie – co to jest przedsiębiorczość. Na bazie zdobytych informacji budowały jej definicję i wspólnie określały jej cele.

Wprowadzając dzieci w świat ekonomii wspólnie odkrywaliśmy historię pieniądza. Dzieci podczas zabawy zaznajomiły się z takimi pojęciami jak barter, płacidła, kruszce, drogie kamienie, złote i srebrne monety. Wiele dowiedziały się o walucie obowiązującej w Polsce, a także o tym, jak chętnie współcześni ludzie korzystają z zalet tzw. pieniądza bezgotówkowego.

Zapraszając je do odkrywania tajemnic pieniądza, poszukiwania tajników udanych i oszczędnych zakupów odwiedziliśmy dwa sklepy spożywcze. Ekspedientki bardzo wnikliwie zaznajomiły dzieci z pracą sprzedawcy. Opowiadały o tym, jakie warunki należy spełnić, aby taki sklep mógł powstać. Dzieci podczas zakupów mogły zobaczyć, w jaki sposób działa kasa fiskalna, co znajduje się na paragonie, czym jest podatek VAT. Wnikliwie

obserwowały wystrój sklepu i towar znajdujący się na półkach. Na następnych zajęciach, już bez większych problemów, wykonały duży projekt własnego sklepu.

Jak duży wpływ na rozwój własnego biznesu ma reklama dowiedziały się na kolejnych zajęciach. Wykonując swoją reklamę musiały określić jej rodzaj i funkcję. Staraly się wykonać taką reklamę, aby była czytelna i nie wprowadzała ludzi w błąd.

Kolejnym krokiem było wprowadzenie dzieci w świat dorosłych. Odgrywając dramę uczniowie wcielali się w role właścicieli sklepów i przeprowadzali rozmowę kwalifikacyjną na stanowisko ekspedienta. Musieli wybrać taką osobę, która według nich spełniałaby wszystkie wymagane kryteria. Nie było to łatwe. Wielką niespodziankę sprawiła dzieciom zabawa w sklep. To oni decydowali o tym, jaki asortyment chcieli mieć w sklepie, ustalali własną cenę, obliczali podatek VAT. Przekonali się, czym jest podaż i popyt. Następnie obliczali zyski i straty. Uczyli się na kalkulatorkach obliczać odsetki założonych lokat i zaciągniętych kredytów. Sprawdzianem umiejętności dokonywania transakcji gotówkowych, inwestowania własnego kapitału i zastawiania swoich nieruchomości była gra planszowa w „Eurobiznes”.

Ciekawym doświadczeniem okazała się wizyta w Banku Spółdzielczym w Prudniku. Uczniowie dowiedzieli się, w jaki sposób bank zarabia pieniądze, jak uzyskać kredyt w banku, co to jest karta kredytowa i płatnicza oraz co to jest bankomat. W praktyczny sposób wypłacały pieniądze z bankomatu, używając karty płatniczej nauczyciela. Na kolejnych warsztatach projektowały własną kartę z kodem PIN, nazwą banku, numeracją i oprawą wizualną.

Na kolejnych zajęciach uczniowie odkryli tajniki zakładania własnej firmy czy spółki. Na własne oczy mogli obejrzeć całą dokumentację związaną z funkcjonowaniem firmy. Uczestnicy zajęć podejmowali próby samodzielnego wypełnienia wzorcowych dokumentów czy faktur. Najtrudniejszym zadaniem okazało się zrozumienie pojęcia spółki. Po zebraniu wszystkich potrzebnych informacji oraz niezbędnej dokumentacji, uczniowie przystąpili do tworzenia własnych biznesplanów, prześcigając się w pomysłach na własną firmę. Każdy uczestnik był świadomy, jakie instytucje należy odwiedzić oraz jaki jest czas oczekiwania, aby otrzymać zgodę na otwarcie własnego biznesu. Zdobyte doświadczenie, zebrane informacje oraz materiały pozwoliły uczniom stworzyć ciekawe pomysły na firmę, które zaprezentowały wszystkim uczniom.

Jak realnie gospodarować budżetem państwa, szkoły czy gospodarstwa domowego oraz bilans zysków i strat to tematyka zajęć podejmowana na kolejnych zajęciach. W trakcie zajęć uczniowie zapoznali się z takimi pojęciami jak: podatek, nadwyżka, zbilansowanie.

Najtrudniejszymi pojęciami dla dzieci były terminy: deficyt budżetowy oraz bilans zysków i strat. W trakcie zajęć każdy z uczestników wcielił się w rolę małego przedsiębiorcy, którego zadaniem było przygotowanie własnego stoiska oraz jak najlepsze jego zareklamowanie. Dziecko miało tak rozplanować własny budżet, aby bilans zysków był wyższy od poniesionych strat. Najlepszy i najprężniejszy przedsiębiorca, który przyciągnął jak najwięcej klientów otrzymał tytuł „Najlepszego przedsiębiorcy”.

Kolejne zajęcia dotyczyły tematu „Kim chciałbym zostać?”. Większość dzieci wiedziała co chciałyby robić w przyszłości, chociaż znalazły się i takie, które nie miały jeszcze pomysłu na odniesienie sukcesu w swoim dorosłym życiu. Wśród nich były takie, które w przyszłości chciałyby założyć własne przedsiębiorstwa.

Spotkanie nad Bałtykiem

Grupa dzieci z klas III–VI uczestniczyła w bezpłatnej zielonej szkole podczas, której realizowała projekt edukacyjny. Kolejne działania w projekcie:

„Spotkanie z morzem” – taki tytuł miały pierwsze zajęcia, które zakończyły się pisanie tekstów poetyckich inspirowanych pierwszym kontaktem z morzem.

Dzieci przeprowadzały również wywiady z pracownikami ośrodka i na ich podstawie wytyczyły trasę zwiedzania najbliższej okolicy. Kierując się mapą terenu, na której zostały zaznaczone ciekawe miejsca, przemierzały Władysławowo. Dotarli do słynnego Cetniewa – Ośrodka Przygotowań Olimpijskich, gdzie mogły obejrzeć fragment treningu pływaczek. Następnie udaliśmy się do portu rybackiego z przystanią żeglarską i pasażerską. Po powrocie z wędrowni po okolicy dzieci na fiszkach szkicowały miejsca godne polecenia oraz krótko je opisywały.

„Po plaży” – prowadziła dzieci w działaniach fiszka poszukującą. Dzieci dowiadywały się w smażalniach o gatunki i ceny ryb. Wszystkie informacje skrzętnie zapisywały na swoich kartach pracy. Na plaży oddały się swobodnej ekspresji twórczej. Lepiły z mokrego piasku to, co podpowiadała im wyobraźnia. W efekcie powstały piękne wytwory piaskowe. Uczniowie podzieleni na małe (2-3 osobowe) grupy, układali zadania na chrzest dla nowicjuszy, którzy tego roku pierwszy raz zobaczyli morze.

„W centrum Władysławowa” – dzieci starannie i z namysłem, wybierały widokówki, kalkulując ich wartość. Dokonywały zakupu pamiątek w najkorzystniejszej cenie.

Po powrocie do ośrodka uczniowie na kartach pracy układali pozdrowienia znad Bałtyku. Poprawione pod względem językowym i ortograficznym przepisywali na swoje karty pocztowe, które kolejnego dnia z radością słali do swoich bliskich.

„Stacja Morskiego Instytutu Oceanografii Uniwersytetu Gdańskiego w Helu” – potocznie zwana „fokarium”. Tutaj dzieci mogły nie tylko obejrzeć foki – mieszkanki polskiego Bałtyku, ale i również uzyskać odpowiedzi na nurtujące je pytania w stylu: „czy foka to ryba?”, „ile foka szara ma zębów?”, „czy foki potrafią się bawić?”, „co zagraża fokom w Bałtyku?”. Dzieci z pasją używały aparatów fotograficznych, by utrwalić zjawiskowe foki, a tym samym dobrze wykonać zadanie z bieżącej fiszki prowadzącej.

„W pracowni bursztynu”. Właściciel z pasją opowiadał o bursztynie, jego właściwościach, zastosowaniu, historii. Pokazywał nam piękne okazy. Uczniowie zainspirowani ciekawymi opowieściami po powrocie do ośrodka chętnie pracowali z fiszką „W świecie bursztynów”. Pisali o właściwościach leczniczych bursztynu, projektowali biżuterię, układali własną legendę o jego powstaniu.

„Wyprawa do Lisiego Jaru”. Uwagę dzieci przyciągnął obelisk, upamiętniający miejsce lądowania króla Zygmunta III Wazy, powracającego wraz z armią z nieudanej wyprawy po koronę Szwecji. Po wysłuchaniu również legendy o Królu Zygmuncie III Wazie dzieci samodzielnie lub w parach układały inne jej zakończenie. Po zapoznaniu się z poleceniami fiszek prowadzących wymieniały gatunki rosnących w jarze drzew, odmalowywały ich korę. Przy pomocy aparatu fotograficznego i telefonów komórkowych uchwyciły piękno Nadmorskiego Parku Krajobrazowego.

„Latarnia morska w Rozewiu”. Tu dzieci zobaczyły ekspozycję prezentującą ewolucję latarni morskich od czasów starożytnych do dzisiaj. Widoki rozciągające się z latarni stały się inspiracją dla dzieci do zredagowania krótkich opisów Bałtyku. Obok latarni znajduje się maszynownia, w której umieszczone są silniki uruchamiające światło na latarni. Tam też dzieci uzyskały odpowiedzi na pytania zawarte w fiszkach poszukujących.

„Pożegnanie z Bałtykiem”. Zadanie do wykonanie tego dnia polegało na zebraniu informacji o roślinach i zwierzętach zamieszkujących okolice nadmorskie. Dzieci w oparciu o informacje zamieszczone na tablicach informacyjnych notowały wiadomości o faunie i florze regionu. Wybrane okazy przedstawiały w formie rysunków, z których powstał album. Na pożegnanie morza każda grupa, w przyjaznym szantom otoczeniu, odśpiewała piosenkę z autorskim tekstem.

Śladami Władysława Łokietka

Grupa 41 uczniów z klas I–VI brała udział w bezpłatnej wycieczce do Jury Krakowsko-Częstochowskiej i pracowała metodą projektu edukacyjnego.

Głównym celem projektu było zebranie informacji na temat walorów krajobrazowych, przyrodniczych i kulturowych Jury Krakowsko-Częstochowskiej, inspirowanie dzieci do różnych form aktywności twórczej oraz kształtowanie wrażliwości na piękno ziemi ojczystej. Zadaniem uczestników była prezentacja umiejętności i zdobytej wiedzy poprzez ekspresję plastyczną, ruchową, muzyczną i słowną. Dzieci miały nabyć umiejętność opisywania krajobrazu krasowego oraz wskazać najciekawsze zabytki Jury i pomniki przyrody ożywionej i nieożywionej.

Pierwszym punktem wyjazdu było zwiedzanie klasztoru na Jasnej Górze. W tym dniu dzieci miały za zadanie uważnie obserwować plan klasztoru na Jasnej Górze. Po zapoznaniu się z kartami pracy uczniowie zaznaczali zwiedzane miejsca na planie klasztoru, układali wiersze, krzyżówki i rebusy o zwiedzanych miejscach oraz napisali i rozwiązyli zadania matematyczne związane ze zwiedzanymi miejscami. Następnie wiodąca z Częstochowy w kierunku Kielc droga zaprowadziła nas do miasta Olsztyn. Zbliżając się do Olsztyna już z odległości kilku kilometrów widzieliśmy wapienne wzgórze z malowniczo wkomponowaną bryłą zamku.

Drugiego dnia pobytu uczestnicy wycieczki wyruszyli do Ojcowskiego Parku Narodowego. Tak jak pierwszego dnia, każdy uczeń miał możliwość wyboru zadania do wykonania: napisania listu do kolegi opisującego wycieczkę po parku, wykonania pracy plastycznej dotyczącej wybranej legendy związanej z osobliwościami parku, zaprojektowania gry przyrodniczej „W krainie białych skał”, czy wyszukania w dostępnych źródłach informacji na temat pojęć: stalagmity, stalagnaty, stalaktyty i wywierzyska. Inspiracją do działań dzieci było zwiedzanie Muzeum Ojcowskiego Parku Narodowego, ukazującym prehistorię i procesy które kształtowały rzeźbę okolic Ojcowa, widok Maczugi Herkulesa, słynna Grota Łokietka, Brama Krakowska i Jaskinia Ciemna. Zwiedzane miejsca wywarły na uczestnikach ogromne wrażenie, co zostało odzwierciedlone w wykonanych przez nich zadaniach.

Ostatni dzień pobytu w Jurze Krakowsko-Częstochowskiej był dla dzieci wędrówką po zamku w Ogródzieńcu. Z dużym zaciekawieniem dzieci wysłuchały legend opowiedzianych przez przewodnika, a także poznały znaczenie budowli średniowiecznej. Zadaniem dzieci było opowiedzenie legendy, która szczególnie utkwiała w ich pamięci. Był to niestety ostatni punkt naszego wyjazdu. W drodze powrotnej nasi uczniowie dzielili się wrażeniami z wycieczki i bogactwem nowych doświadczeń. W trakcie trzydniowego pobytu, każdy uczeń miał możliwość zaprezentowania swojego talentu: artystycznego, plastycznego czy poetyckiego.

Realizując w trakcie wyjazdu koncepcję pedagogiki C. Freineta nasi uczniowie poznali otaczającą ich rzeczywistość poprzez poszukiwanie i eksperymentowanie, co będzie miało duży wpływ na kształtowanie ich postaw, inteligencji oraz osobowości.

5. Jaka szkoła?

Dobra szkoła, to nie szkoła „świątynia”, nie „cieplarnia”, i nie „koszary”- to szkoła alternatywna, to „plac budowy”⁷²

Współczesna szkoła musi stawać się organizacją innowacyjną, otwartą na wszelkie nowości, postrzegającą problemy z różnych perspektyw, wrażliwą na sygnały i wyzwania rynku edukacyjnego oraz gotową do wprowadzenia u siebie różnych zmian. Musi więc rozwijać własną innowacyjność, zapewniając profesjonalne zarządzanie i tworząc atrakcyjne warunki dla ludzi, którzy wykazują chęć do zmieniania rzeczywistości.

Tylko nauczyciel wspierający rozwój – a nie podający wiedzę i gotowe rozwiązania – i wychowujący będzie w stanie sprostać stojącym przed szkołą zadaniom, a w szczególności przywrócić priorytet nieustannie cennym wartościom zafałszowanym we współczesnej rzeczywistości, takim jak: odczuwanie, przeżywanie, tworzenie, rozumienie, uspołecznienie, miłość i życie.

Chcemy, by nasza szkoła stawiała się coraz nowocześniejsza, coraz bardziej przyjazna i skuteczna. Skuteczna, to znaczy zapewniająca możliwie najlepsze efekty, osiągane przez każde dziecko na miarę jego osobistych zdolności, możliwości, talentów.

⁷² C. Freinet, 1993, Gawęd Mateusza, PSAPCF, Gniezno, s. 16.

Rozdział 4. Charakterystyka zestawów ścieżek edukacyjnych

Marzena Kędra

1. Struktura przewodnika metodycznego dla nauczyciela

Ścieżki edukacyjne opracowane metodą projektów zostały przygotowane w celu dostarczenia nauczycielom podstawowych środków i narzędzi do realizacji zajęć pozalekcyjnych.

Wybór tematyki poszczególnych projektów podyktowany był potrzebą rozbudzenia ciekawości poznawczej, motywacji i aktywności użytkowników. Zaproponowane zagadnienia są związane z treściami, które uczeń poznaje w szkole, ale sposób ich opracowania powinien odbiegać od tradycyjnego omówienia, znanego z podręczników czy zeszytów ćwiczeń.

Dzięki nim łatwiej jest zorganizować pracę nauczycielowi i dzieciom, choć wymaga się w nim poszerzenia zakresu działań dzieci o dodatkowe możliwości: poszukiwania informacji, rozwiązywania problemów, samodzielnej aktywności badawczej, tak charakterystycznych dla metody projektów. Dzieci realizujące ścieżki edukacyjne mogą zdobyć wiedzę znacznie wykraczającą poza tę, którą określono w podstawie programowej. To, w jaki sposób zostanie przeprowadzony projekt, determinuje zakres wiadomości, który dzieci przyswoją podczas pracy nad nim. Jednak niezależnie od konkretnych działań podjętych przy realizacji projektów, praca tą metodą pomoże dzieciom zdobyć kompetencje przydatne w dorosłym życiu, takie jak:

- podejmowanie inicjatywy w zdobywaniu wiedzy,
- werbalizowanie własnych pomysłów i potrzeb,
- selekcja dostępnych informacji,
- precyzowanie własnych zainteresowań i dążenie do poszerzania wiedzy w ich zakresie,
- ocena trafności podejmowanych działań dla realizacji celów,
- inicjowanie kontaktów z osobami, które mogą stanowić cenne źródło wiedzy,
- organizacja wydarzeń oraz spotkań,
- planowanie działań ukierunkowanych na osiągnięcie konkretnego celu,
- otwartość na nowe doświadczenia,
- umiejętność pracy w grupie.

Do każdej klasy opracowano 4 zestawy ścieżek edukacyjnych, po 2 w zakresie przedmiotów humanistycznych oraz 2 w zakresie przedmiotów matematyczno-przyrodniczych. Każda zawiera:

- elementy związane z potencjałem i możliwościami uczniów tj. uczniami z trudnościami i zdolnościami z zakresu nauk humanistycznych oraz z trudnościami i zdolnościami z zakresu nauk matematyczno-przyrodniczych,
- cele dydaktyczne i wychowawcze, stanowiące opis wiadomości i umiejętności, zdobywanych w toku realizacji projektu,
- ustalenie hierarchii poszczególnych elementów zajęć, wraz z podaniem szczegółowego przebiegu zajęć i ich formy, z podziałem na części i czas przeznaczony dla każdej z nich,
- opis metod pracy stosowanych w trakcie realizacji projektu edukacyjnego (wykładu, pokazów, ćwiczeń, doświadczeń),
- proponowaną ewaluację zajęć, która odpowie na pytanie czy uczniowie uczestniczący w realizacji wybranego projektu poszerzyli swoją wiedzę i umiejętności z realizowanego obszaru tematycznego, a nauczycielom, czy udział uczniów w projekcie umożliwia osiągnięcie przez nich sukcesów edukacyjnych w szkole.

Wszystkie ścieżki/projekty edukacyjne, w zakresie przedmiotów humanistycznych zawierają takie elementy jak:

- poszukiwanie informacji z wykorzystaniem różnych źródeł,
- zadania kształtujące umiejętności planowania działań (pracy i nauki),
- ćwiczenia uwzględniające zajęcia sportowo – rekreacyjne,
- ćwiczenia rozwijające koordynację wzrokowo – ruchową (plastyczne, muzyczne, teatralne).

Wszystkie ścieżki/projekty edukacyjne, w zakresie przedmiotów matematyczno-przyrodniczych zawierają takie elementy jak:

- zadania/ćwiczenia uwzględniające doświadczenia z zakresu pomiarów i monitoringu środowiska,
- zadania/ćwiczenia rozwijające umiejętności logicznego myślenia (gry matematyczne, doświadczenia i działania związane dokonywaniem, pomiarów, konstruowaniem i budowaniem prostych elementów).

Realizację każdego projektu zaplanowano na 20 godzin dydaktycznych i uwzględnia on:

- cele ogólne ścieżki – projektu,

- cele szczegółowe,
- główne kompetencje kluczowe w klasach I–III oraz IV–IV rozwijane podczas realizacji projektu,
- cele edukacyjne oraz wychowawcze,
- oczekiwane efekty i sposoby zakończenia projektu przez grupę projektową,
- uzasadnienie merytoryczne realizacji projektu,
- harmonogram działań z rozbiem na: etap projektu, działania nauczyciela, działania uczniów (opis tych działań) czas niezbędny na poszczególne działania,
- scenariusze poszczególnych działań z: komentarzem metodycznym dla nauczyciela, ćwiczeniami z opisami działań nauczyciela i uczniów, karty ćwiczeń,
- podsumowanie i ocenę efektywności działań zrealizowanych w projekcie, wzory dyplomów dla uczniów uczestniczących w projekcie.

2. Uwagi o realizacji

Podczas realizacji ścieżek edukacyjnych zmierza się do rozwijania osobowości dziecka w zakresie

- spostrzegania, porównywania oraz dostrzegania różnic i podobieństw,
- rozwijania koordynacji wzrokowo-ruchowej,
- koncentrowania uwagi,
- zapamiętywania i przetwarzania informacji, rozwijania myślenia przyczynowo-skutkowego,
- antycypowania, uogólniania,
- planowania, projektowania, rozwiązywania problemów,
- rozwijania wyobraźni, twórczej aktywności,
- doskonalenia umiejętności komunikacyjnych i interakcyjnych,
- współdziałania i współpracy w zespole.

W trakcie realizacji poszczególnych zajęć projektowych będą także rozwijane umiejętności, które w podstawie programowej przewidziane są dla I i II etapu edukacyjnego.

Tematy projektowe nie muszą być realizowane w jakiejś ustalonej kolejności. Prezentowane treści można traktować jako uzupełnienie, poszerzenie lub nawet wprowadzanie do kolejnych zagadnień.

Nabywane przez dzieci umiejętności powtarzają się w różnych tematach projektowych, co zapewnia możliwość ich doskonalenia i utrwalania.

Dodatkowym elementem, dzięki któremu zapewnia się trwałość wiedzy i wysoki

poziom opanowania poszczególnych umiejętności jest możliwość wykonywania różnych zadań na kartach pracy, podobnie jak sporządzanie własnych notatek oraz tworzenie własnych materiałów edukacyjnych w celu uporządkowania i podsumowania zdobytych wiadomości. Można to wszystko wydrukować i dołączyć do prowadzonej dokumentacji projektowej.

Szanowny Nauczycielu,

zanim przystąpisz do realizacji projektów edukacyjnych to proponuję:

- Przeczytaj uważnie scenariusz dla danej klasy – zwróć uwagę na tematykę oraz warunki realizacji. Pamiętaj, że zadania w każdym z projektów różnią się stopniem trudności.
- Podziel się swoimi spostrzeżeniami z pozostałymi nauczycielami, którzy również realizują ten sam projekt, może warto niektóre z zadań realizować równolegle, aby zaplanować wspólne podsumowanie i prezentację efektów pracy.
- Pomyśl i zaplanuj:
 - Spotkanie z rodzicami, na którym przedstawisz zalety realizowanego projektu oraz zaprosisz rodziców do współpracy.
 - Jak wykorzystać zasoby środowiska lokalnego podczas realizacji projektu?
 - Zaplanuj spotkania z osobami, ustal miejsca, źródła wiedzy, wyposażenie, które chcesz wykorzystać w działaniach.
 - Co w scenariuszu wymaga zmiany, aby zrealizować jego cele przy jak najlepszym uwzględnieniu potrzeb, możliwości i specyfiki lokalnej waszego środowiska?
 - Ustal możliwy termin i warunki prezentacji.
 - Przygotuj instrukcję dla uczniów, którą przekażesz im przed etapem samodzielnej pracy –szczegóły wpiszesz po ustaleniach dokonanych z uczniami.

Ponadto warto zwrócić uwagę, że aby osiągnąć cele projektu, musimy pamiętać, że przy stosowaniu zaproponowanej metody bardzo ważne są⁷³:

Samodzielność i odpowiedzialność ucznia – to uczeń, niezależnie od wieku, powinien przejąć większość odpowiedzialności za swoje uczenie się, dlatego jest ważne, aby znał i rozumiał cele działań, podejmował decyzje, planował swoją pracę.

⁷³ E.Tołwińska-Królikowska, *Z małej szkoły w wielki świat*
http://www.malaszkola.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=51&Itemid=135; odczyt:
4.09.2013.

Najważniejszy w realizacji projektu jest proces – daj uczniom prawo do popełniania błędów, pozwól na prawdziwie samodzielne wykonywanie zadań, nawet jeśli końcowy produkt miałby z tego powodu mieć gorszą jakość.

Świadome uczenie się – jest możliwe tylko wtedy, gdy uczniowie znają i rozumieją cele, świadomie przechodzą przez wszystkie etapy projektu; pomagać im w tym mają: plakaty z zapisywanymi najważniejszymi ustaleniami, instrukcja do projektu przygotowywana przez nauczyciela do etapu samodzielnej pracy uczniów.

Równie ważne są wszystkie etapy projektu: formułowanie problemu/potrzeby, zbieranie informacji, planowanie, realizacja działania, prezentacja jego efektów – dlatego nie rezygnuj z żadnego z nich, planowo i świadomie przeprowadzaj przez nie uczniów.

Współpraca z rodzicami jest kluczowa dla realizacji projektów – mogą wesprzeć swoje dziecko w rozwoju, gdy staną się ważnymi osobami w procesie nabywania kompetencji; dlatego powinni poczuć, że szkoła jest ważnym dla nich miejscem, gdzie są potrzebni i traktowani po partnersku.

Stosowanie różnorodnych metod nauczania-uczenia się – uczniowie mają różne style uczenia się, są w różnym wieku, zajęcia mają być nakierowane na osiągnięcie postawionego w projekcie celu i przebiegać inaczej niż stereotypowe lekcje.

Grupa zróżnicowana wiekowo – z taką grupą być może będziesz pracował/a – wykorzystaj jej zalety, nie dziel uczniów na podgrupy wiekowe, staraj się świadomie wykorzystać jej walory ważne dla procesu uczenia się i społecznego rozwoju uczniów.

Uwzględnianie potrzeb i możliwości lokalnych – nie ma uniwersalnego scenariusza projektu, to Ty wiesz co jest ważne i możliwe w twojej szkole, twojej miejscowości (wsi, mieście); dostosowuj scenariusze do tych warunków, wzbogacaj je o własne pomysły, wykorzystuj pomysły dzieci, idź za ich zainteresowaniami.

Uczenie się w realnych sytuacjach życiowych – ważne, aby projekt nie był kolejnym szkolnym działaniem „tylko” dla realizacji celów dorosłych; uczniowie muszą mieć poczucie, że projekt jest realizowany, aby przynieść przede wszystkim im, ale również szkole i najbliższemu otoczeniu prawdziwe korzyści.

Zaproszeni eksperci zewnętrzni – ważne, aby nauczyciel nie był jedyną osobą posiadającą potrzebną dzieciom wiedzę; pamiętaj, że rozwijane kompetencje kluczowe mają się uczniom przydać w życiu – zapraszaj do udziału w projekcie lokalnych ekspertów – uczenie się będzie oparte na wiedzy praktyków, co spowoduje wzrost wagi przekazywanych informacji, wzrost motywacji do uczenia się i otwarcie szkoły na świat wokół.

Więź ze środowiskiem lokalnym – bardzo ważne jest, aby uczniowie pogłębili swoją więź ze środowiskiem lokalnym, poznali swoje miejscowości rodzinne i poczuli się z nich dumni – dlatego trzeba wykorzystywać w realizacji projektów wszystkie zasoby środowiska, włączyć mieszkańców, samorządy (wiejski i gminny), przedsiębiorców, lokalne instytucje i organizacje.

Poszukiwanie informacji w różnych źródłach – uczniowie muszą nabrać właściwych nawyków i rozwinąć umiejętność poszukiwania potrzebnych informacji w najróżniejszych źródłach – nie tylko szkolnych podręcznikach i zasobach szkolnej biblioteki, dlatego rób z uczniami przegląd dostępnych źródeł i zachęcaj do ich wykorzystywania – Internet, biblioteka gminna, dom kultury, mieszkańcy, instytucje, organizacje.

Praca grupowa – projekt jest metodą, w której bardzo ważna jest wzajemna współpraca i współdziałanie w grupie, dbaj więc o to, aby w grupach uczniowie planowali, przydzielali sobie zadania i odgrywali role, rozliczali się z ich realizacji, dokonywali samooceny i oceny koleżeńskiej; nie zniechęcaj się niepowodzeniami w jej wdrażaniu, uczniowie też muszą się jej nauczyć, ten wysiłek będzie procentował w przyszłości.

3. Płyta CD

Płyta CD zawiera Przewodnik metodyczny wraz z wyszczególnieniem:

- Prezentacji w PowerPoint zawierające wizualizację omawianych z uczniami celów, treści i zadań.
- Ćwiczeń, kart pracy.
- Scenariuszy ścieżek edukacyjnych.

Bibliografia

Arends R.I., 1995, *Uczmy się nauczać*, WSiP, Warszawa.

Brudnik E., Moszyńska A., Owczarska B., 2000, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, cz.1, Zakład Wydawniczy SFS, Kielce.

Dylak S., *Konstruktywizm jako obiecująca perspektywa kształcenia nauczycieli*, <http://www.cen.uni.wroc.pl/teksty/konstrukcja.pdf>; (odczyt: 2.08.2013).

Dryden G., Vos J., 2003, *Rewolucja w uczeniu*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań.

Gardner H., 2009, *Inteligencje wielorakie. Nowe horyzonty w teorii i praktyce*, Wydawnictwo Laurum, Warszawa.

Kryk G., 2007, *Rozwijanie kompetencji samokształceniowych metodą projektów w edukacji wczesnoszkolnej*, „Dyrektor Szkoły”, nr 7.

Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 394 t. 49, 30.12.2006 r.

Dz. U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1491.

Edukacja. Jest w niej ukryty skarb – raport Międzynarodowej Komisji do Spraw Edukacji napisany przez Jacques’a Delorsa, opublikowany w 1996 r. <http://www.unesco.org/delors/>; (odczyt: 2.08.2013).

Fowler J., Walker R.: *Materiały szkoleniowe – kurs „Metodologia projektów” w ramach programu Phare* Term, Szczecin 1996. za: A. Mikina, B. Zajac: Jak wdrażać metodę projektów?

Freinet C., 1993, *Gawędy Mateusza*, PSAPCF, Gniezno.

Freinet C., 1976, *O szkołę ludową*, Ossolineum, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk.

Helm J.H., Katz J.G., 2003, *Mali badacze. Metoda projektu w edukacji elementarnej*, Wydawnictwo CODN, Warszawa.

Kędra M., 2011, *Smakowanie świata. Program nauczania*, maszynopis, ORE, Warszawa.

Kędra M., 2011, *Nowoczesna Edukacja – szkoła w działaniu. Program nauczania dla edukacji wczesnoszkolnej*, ORE, www.bc.ore.edu.pl

Klus-Stańska D., 2002, *Konstruowanie wiedzy w szkole*, wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn.

Kopik A., 2010, *Oceniać dla dobra ucznia*, [w] E. Marek, J. Łuczak (red.), *Diagnoza i terapia psychopedagogiczna w edukacji dziecka*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski.

Kopik A., 2008, *Zrozumieć jak człowiek się rozwija*, Scenariusze zajęć w przedszkolu. cz. II, Wydawnictwo Centrum Edukacyjne Bliżej Przedszkola, Kraków.

Kopik A., Zatorska M., 2011, *Wielointeligentne odkrywanie świata. Program edukacji wczesnoszkolnej*, www.bc.ore.edu.pl.

Kopik A., Zatorska M., 2010, *Wielorakie podróże – edukacja dla dziecka*, Europejska Agencja Rozwoju, Kielce.

Kopik A., Zatorska M., 2009, *Każde dziecko jest zdolne*, Grupa Edukacyjna S.A.

Kryk G., 2011, *Wspieranie rozwoju młodszych uczniów poprzez zajęcia szkolne i pozaszkolne*, [w] I. Adamek, Z. Zbróg (red.), *Dziecko – uczeń a wczesna edukacja*, Wydawnictwo LIBRON, Kraków.

Kryk G., 2009, *Samokształcenie w edukacji wczesnoszkolnej*, Wydawnictwo PWSZ, Racibórz.

Marek E., 2010, *Analiza programów edukacji wczesnoszkolnej w kontekście diagnozowania i wspomagania rozwoju dzieci* [w] E. Marek, J. Łuczak (red.), *Diagnoza i terapia psychopedagogiczna w edukacji dziecka*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski.

E. Marek, 2004, *Arteterapia jako metoda wspomagająca pracę wychowawczą*, [w] M. Knapik, W. A. Sacher (red.), *Sztuka w edukacji i terapii*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.

Marek E., Więckowski R. (red.), 2001, *Kształcenie zintegrowane z terapią pedagogiczną w teorii i praktyce*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski;

Mikina A., Zając B., 2012, *Metoda projektów nie tylko w gimnazjum. Poradnik dla nauczycieli i dyrektorów szkół*, Wydawnictwo ORE, Warszawa.

Mikina A., Zając B., 2006, *Jak wdrażać metodę projektów? Poradnik dla nauczycieli i uczniów gimnazjum, liceum i szkoły zawodowej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.

Nowacki T.W., Korabinowska-Nowacka K., Baraniak B., 1999, *Nowy Słownik Pedagogiki Pracy*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, Warszawa.

Okoń W., 1965, *U podstaw problemowego uczenia się*, PZWS, Warszawa.

Okoń W., 1998, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa.

Olko A., 2000, *Program pracy z uczniem zdolnym*, apps.tvkdiana.pl/psp2rns/pub/szef/program.pdf.

Popławska A., 2007, *Konstruktywistyczne ujęcie procesu kształcenia jako warunek powodzenia szkolnego w społeczeństwie informacyjnym*, [w] R. Piwowarski (red.), *Dziecko. Sukcesy i porażki*, IBE, Warszawa.

Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów OECD PISA. Wyniki badania 2006 w Polsce. PISA, MEN.

Puślecki W., 2009, *Konstruktywistyczna metoda projektów i jej stosowanie we wczesnej edukacji*, [w] S. Włoch (red.), *Wczesna edukacja dziecka – perspektywy i zagrożenia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. 2012, poz. 977). Załącznik nr 2. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z dnia 15 stycznia 2009r., nr 4, poz. 17). Załącznik nr 2 Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych.

Sacher (red.), *Sztuka w edukacji i terapii*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.

Semenowicz H., 1973, *Poetycka twórczość dziecka*, Nasza Księgarnia, Warszawa.

Szymański M.S., 2000, *O metodzie projektów*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.

Śliwerski B., 2007, *Pedagogika dziecka. Studium pądocentryzmu*, GWP, Gdańsk.

Taraszkiewicz M., 1998, *Jak uczyć lepiej? czyli refleksyjny praktyk w działaniu*. Wydawnictwo CODN, Warszawa 1996.

Thanhoffer M., Reichel R., Rabenstein R., 1998, *Nauczanie kreatywne. Uczniowie – nauczyciele – rodzice*, cz.2, PSPZ KLANZA, Lublin.

Tołwińska-Królikowska E., *Z małej szkoły w wielki świat*,
http://www.malaszkola.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=51&Itemid=135
(odczyt: 4.09.2013).

www.ceo.org.pl/portal/b_koss_online_nowa_podstawa_doc